El dret humà a l'energia: impacte de l'increment de les tarifes de la llum a Barcelona

SINDICATURA DE GREUGES DE BARCELONA

Sindicatura de Greuges de Barcelona

Adreça: Ronda de Sant Pau, 45. Barcelona 08015

Telèfon: 934 132 900

Fax: 934 132 910

Web: www.sindicaturabarcelona.cat

Correu electrònic: sindicaturabarcelona@bcn.cat

Xarxes socials: @sindicbarcelona

© IMATGES Sindicatura de Greuges de Barcelona;
Direcció de Serveis de Comunicació Digital, i Direcció d'Imatge i Serveis Editorials.

Sumari

Abreviatures 6

1. Presentació institucional 8

2. El dret humà a l'energia 13
2.1 Configuració teòrica del dret a l'energia com a nou dret humà 14
2.2 Reconeixement jurídic del dret a l'energia 21

3. Context: l'increment del preu de l'electricitat, crisi climàtica i pobresa energètica a Barcelona 24
3.1 L'increment del preu de la llum al mercat majorista: tendències i causes 25
3.2 La pobresa energètica a Barcelona 33

4. Marc regulador del dret a l'energia en l'àmbit internacional i constitucional 37
4.1 Dret a l'energia en l'àmbit internacional: contingut i obligacions dels estats 38
4.2 L'energia en l'àmbit de la Unió Europea: l'energia com a mercaderia 43
4.3 El dret a l'energia a l'Estat espanyol 45

5. Principals mesures contra la pobresa energètica 47
5.1 Mesures estatals de protecció dels consumidors vulnerables: bo social, bo tèrmic i protecció davant dels talls 48
5.2 Mesures en l'àmbit català: la Llei 24/2015, principi de precaució i condonació del deute 56
5.3 Mesures en l'àmbit local impulsades a la ciutat de Barcelona 59

6. Recull de bones pràctiques 74
6.1 Prohibició dels talls, accés segur i regularitzat 78
6.1.1 Principi de precaució (nacional, regional, municipal)
6.1.2 Evitar connexions irregulars i inseguretat (regional, municipal)

6.2 Ajuts, descomptes, tarifes socials 80
6.2.1 Topalls en els preus i tarifació social (nacional, municipal)
6.2.2 Ajuts i descomptes (nacional, regional, municipal)

6.3 Atenció de finestreta única en l'àmbit local i comunitari 86
6.3.1 Oficines d'atenció a la pobresa energètica i assessorament energètic a la ciutadania (municipal)
6.3.2 Acompanyament i mediació per a les comunitats veïnals (municipal)

6.4 Promoció de la renovació dels habitatges i autoconsum renovable accessible per a tothom 93
6.4.1 Salvaguardes socials per assegurar l'accés als ajuts i programes a les persones en situació de vulnerabilitat (nacional, regional, municipal)
6.4.2 Autoconsum renovable accessible per a tothom, liderat per actors institucionals i l'ESS (regional, municipal)

6.5 Operadors d'energia (municipal) 101

6.6 (In)formació, transparència i democratització 103
6.6.1 Facilitació d'informacions clau (municipal)
6.6.2 Transparència (municipal)
6.6.3 Formació i democratització per a la cocreació de polítiques (municipal)

6.7 Coherència de polítiques 107
6.7.1 Declaracions institucionals i incidència multiescala (municipal)
6.7.2 Enfocament de la justícia climàtica (municipal)

7. Conclusions i propostes d'actuació a l'àmbit local 110

8. Recomanacions a l'Ajuntament de Barcelona 118

9. Glossari 125

10. Normativa 128

11. Bibliografia i webgrafia 136

ABREVIATURES

ANUEE: Asamblea Nacional de Usuarios de la Energía Eléctrica.

CE: Constitució Espanyola.

CEDAW: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona).

CEDH: Conveni Europeu de Drets Humans.

CESCR: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals.

CNMC: Comissió Nacional del Mercat i la Competència.

DHAS: Dret humà a l'aigua i al sanejament.

DUDH: Declaració Universal de Drets Humans.

ENPE: Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica.

EPOV: Observatori Europeu contra la Pobresa Energètica.

ESS: Economia social i solidària.

GEH: Gasos amb efecte d'hivernacle.

ICAEN: Institut Català d'Energia.

IEA: International Energy Agency (Agència Internacional de l'Energia).

IERMB: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

IPREM: Indicador Públic de Renda d'Efectes Múltiples.

IVA: Impost sobre el Valor Afegit.

IVPEE: Impost sobre el Valor de la Producció d'Energia Elèctrica.

LCOE: Levelized cost of energy (Cost anivellat de l'energia).

LSE: Llei del Sector Elèctric.

MIBEL: Mercat Ibèric de l'Electricitat.

MEPS: Minimum Energy Performance Standards (Estàndards Mínims d'Eficiència Energètica).

OG: Observació General.

OMIE: Operador del Mercat Ibèric d'Energia.

PIDESC: Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals.

PVPC: Preu Voluntari per al Petit Consumidor.

PNIEC: Pla Nacional Integrat d'Energia i Clima.

REE: Red Eléctrica Española.

SME: Sindicato Mexicano de Electricistas.

SIPHO: Servei d'Intervenció i Mediació davant Situacions de Pèrdua i/o Ocupació de l'Habitatge.

TC: Tribunal Constitucional.

TUR: Tarifa d'Últim Recurs.

UE: Unió Europea.

1. Presentació institucional

Us presentem l'estudi resultant de l'actuació d'ofici que va iniciar la Sindicatura de Greuges de Barcelona amb la finalitat d'analitzar l'impacte que l'increment de les tarifes elèctriques està tenint a la ciutat de Barcelona, tant sobre la seva ciutadania com sobre els ens municipals, per tal d'explorar vies adequades per minimitzar-lo.

Les tendències alcistes del preu de l'electricitat tenen lloc en un context de crisi econòmica i social derivada de la crisi sanitària de la covid-19. Els impactes devastadors de la pandèmia ens desvelen xifres alarmants, com ara l'increment de l'exclusió social severa. Això ens situa davant d'una societat cada cop més desigual en la qual el grup que més augmenta és el de les persones més desafavorides, a les quals els és cada cop més difícil participar en la societat per les seves dificultats per accedir al treball, al consum, a l'habitatge o als serveis bàsics. És preocupant que mentre que aquest gruix de persones han caigut en situació d'exclusió amb una rapidesa vertiginosa, en context de crisi, el procés de sortida d'aquesta situació en context de recuperació serà molt més lent. Però, a casa nostra, no tothom ho està patint de la mateixa manera. La geografia urbana de la pobresa a Barcelona posa en relleu les desigualtats a la ciutat.

A tot això s'ha d'afegir que l'hivern que s'acosta es preveu que serà un dels més durs a Europa, però no pas perquè hagi de ser més fred que la mitjana, sinó que, en gran part, per les conseqüències de la invasió russa d'Ucraïna i la inflació. Aquesta inflació europea no ve d'un excés de la demanda, sinó d'una contracció de l'oferta provocada per la ruptura de les cadenes globals i pel tall de subministrament de matèries primeres essencials energètiques, industrials i alimentàries provocat per la guerra d'Ucraïna.

"L'objectiu d'aquest l'informe és analitzar l'impacte que l'increment de les tarifes elèctriques està tenint a la ciutat de Barcelona, tant sobre la seva ciutadania com sobre les entitats municipals, per tal d'explorar vies adequades per minimitzar-lo."

A l'Estat espanyol no s'espera, de moment, arribar a l'extrem de tenir talls de subministraments, però la guerra es nota des de fa mesos a les factures dels subministraments bàsics. Són moltes de famílies a casa nostra que seran incapaces de mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada durant els mesos freds o s'hauran d'endarrerir en el pagament dels rebuts dels subministraments bàsics.

En la nostra actuació d'ofici, centrant-nos en les tarifes elèctriques, defensem la necessitat d'abordar els assumptes relacionats amb l'energia des d'un enfocament basat en els drets humans. Un canvi de paradigma, un nou contracte social, encaminat a fer que les persones deixin de ser considerades mers clients d'una empresa subministradora i passin a ser titulars d'un dret subjectiu als subministraments bàsics a un preu assequible i dins d'uns paràmetres de consum bàsics i essencials.

En aquest estudi, coordinat per Enginyeria Sense Fronteres per encàrrec de la Sindicatura de Greuges de Barcelona, considerem que la formulació del Dret Humà a l'Energia és una prioritat davant de la mercantilització que està patint aquest bé comú. Mercantilització que implica que el poder de control sobre aquest bé bàsic es concentri en mans d'uns quants actors econòmics, grans oligopolis, amb el vistiplau de les autoritats públiques.

Sabent que l'energia és indispensable per a la vida de les persones, no ens podem permetre durant més temps el luxe de deixar la seva supervisió en mans purament privades, ja que qui té el poder sobre el subministrament energètic acaba exercint control sobre la societat. Revertir les lògiques imperants avui dia passen per la formulació i el reconeixement del dret humà a l'energia. No serà una tasca fàcil, però sí que és possible, només cal que gosem jugar la partida com es va fer amb el reconeixement del dret a l'aigua potable i al sanejament.

Tenint en compte aquestes premisses, l'estudi comença amb una anàlisi del context que ha propiciat l'augment dels preus de l'electricitat, en què s'explica breument el funcionament del mercat majorista, com es trasllada a les tarifes l'augment dels preus en aquest mercat i quin impacte ha tingut aquest increment a la ciutat de Barcelona. Se situa aquest context en el marc de l'actual crisi climàtica i transició energètica, així com en el marc de la crisi social derivada de la pandèmia de la covid-19, que amenaça d'agreujar els indicadors de pobresa energètica a Barcelona.

Seguidament, s'identifica el marc jurídic protector del dret a l'energia en l'àmbit internacional, estatal i europeu; i es detalla el model de protecció de les persones més vulnerabilitzades, tant en l'àmbit estatal com en l'autonòmic i el local.

A continuació, s'examinen, a manera de recull de bones pràctiques, exemples d'actuacions municipals comparades sobre l'abordatge d'aquesta situació, inclosos l'assessorament i acompanyament a la ciutadania.

Finalment, es presenten algunes propostes d'actuació dirigides als ens locals per mitigar l'impacte de l'increment del preu de l'energia en la població i es clou l'informe amb les recomanacions que fa la Sindicatura de Greuges a l'Ajuntament de Barcelona en aquesta matèria.

En relació amb la metodologia per elaborar l'informe, aquesta ha estat diversa en funció dels diferents apartats que conté. Per desenvolupar el context, l'estat actual de la situació amb la crisi dels preus de l'energia i el marc regulador, la metodologia s'ha basat principalment en la recerca bibliogràfica, jurídica i de notícies en mitjans de comunicació.

En l'apartat de les mesures, s'hi han inclòs les implementades des de diferents administracions obtingudes a través de la informació publicada pels mitjans de comunicació, així com per part de les mateixes administracions, i s'hi ha incorporat

també informació proporcionada per l'Ajuntament de Barcelona arran d'aquesta actuació d'ofici.

Pel que fa a les bones pràctiques, s'han identificat a partir de recerca bibliogràfica i s'han escollit les que tenien com a eix la perspectiva de drets.

Finalment, per redactar les conclusions i recomanacions s'han tingut en compte les orientacions facilitades per diferents actors socials experts en l'àmbit energètic, així com els suggeriments en la matèria de diferents síndics autonòmics i locals.

Amb aquest estudi, la Sindicatura de Greuges de Barcelona vol generar propostes per tal de fer front a l'impacte de l'increment de les tarifes de la llum a la ciutat i col·laborar per tal d'ajudar a l'Ajuntament de Barcelona a millorar el seu servei i oferir una atenció de qualitat a la ciutadania.

David Bondia Garcia

Síndic de Greuges de Barcelona

2. El dret humà a l'energia

2.1 Configuració teòrica del dret a l'energia com a nou dret humà

La premissa de partida d'aquest estudi es fonamenta en la necessitat de la formulació i del reconeixement de l'energia com un dret humà. Entenem que davant la situació de pobresa energètica, que afecta la qualitat de vida, la dignitat i la salut de les persones, són diverses les estratègies que s'han desenvolupat per pal·liar-ne els efectes. Algunes d'aquestes estratègies estan destinades a aportar solucions conjunturals per fer front als efectes de la crisi econòmica sobre la població més vulnerabilitzada. Estratègies —lleis nacionals sobre pobresa energètica, creació del bo social, objectiu 7 per al desenvolupament sostenible, entre d'altres— necessàries, però insuficients, ja que el seu fonament es basa en l'assistencialisme i en la concessió graciable de privilegis, enfront de la manca d'obligacions jurídiques vinculants.

Davant d'aquesta situació, aquí, com a reflexió inicial que requerirà desenvolupaments posteriors, pretenem defensar que cal transitar de l'assistencialisme i els privilegis a l'àmbit de les necessitats i els drets. És per això que considerem fonamental formular i concretar la necessitat d'un dret humà a l'energia per tal de poder exigir jurídicament la seva efectivitat, no ja només davant de situacions conjunturals, sinó també enfront d'un problema estructural que afecta la societat nacional.

"La premissa de partida d'aquest estudi es fonamenta en la necessitat de la formulació i del reconeixement de l'energia com un dret humà."

En aquest context no podem ignorar que, en l'àmbit jurídic, el dret als subministraments bàsics ha estat recollit com a part substancial d'altres drets reconeguts internacionalment. Així, el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals reconeix "el dret a un habitatge adequat i el dret a l'accés a l'energia per a la cuina,

la il·luminació i la calefacció" i defensa que "les despeses derivades de l'ús de la llar haurien de ser d'un nivell que no impedeixi ni comprometi la satisfacció d'altres necessitats". També, entre d'altres, la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona institueix el dret a l'electricitat com a dret humà.

Tanmateix, des d'aquí entenem que cal fer un pas més en la configuració, formulació i reconeixement del dret humà a l'energia per establir un marc jurídic autònom que permeti facilitar-ne la plasmació en els ordenaments jurídics interns i que serveixi d'eina per a les propostes legislatives i altres iniciatives que s'estan produint, actualment, pel que fa a les mesures per pal·liar la pobresa energètica.

Un bon punt de partida és la Declaració Universal de Drets Humans Emergents (DUDHE), ja que en el seu Títol primer, en referir-se al dret a la democràcia igualitària, estableix a l'article 1.1 el següent: "El dret a la seguretat vital, que suposa el dret de tot ésser humà i tota comunitat, per a la seva supervivència, a disposar d'aigua potable i sanejament, d'energia i d'una alimentació bàsica adequada, i a no patir situacions de fam. Tota persona té dret a un subministrament elèctric continu i suficient i a l'accés gratuït a aigua potable per satisfer les necessitats".

"Cal fer un pas més en la configuració, formulació i reconeixement del dret humà a l'energia per establir un marc jurídic autònom."

Veiem en aquesta Declaració (DUDHE) el possible trànsit, com es va fer amb el dret humà a l'aigua potable i al sanejament, del dret humà a l'energia com a manifestació d'altres drets a la verificació de la seva plasmació autònoma, ja que, per donar resposta a nous reptes i noves necessitats, el reconeixement dels drets inherents a l'ésser humà és un procés en permanent evolució i actualització. Això és fruit d'una concepció tridimensional del dret (Reale, 1997, 3), en què la norma o subsistema

jurídic és important, però no podem menysprear la pretensió moral i la realitat social que hi ha al darrere, fomentant el canvi de model social, l'eix del qual se situa en la consideració de l'essencialitat de l'energia per a la vida de les persones.

En rigor, per situar-nos, els drets humans emergents són un bon exemple que la renovació del discurs fonamentador dels drets és imprescindible no només per adequar les exigències morals a noves circumstàncies, sinó també per justificar noves pretensions morals. Així, els drets humans emergents constitueixen un discurs renovador, ja que qüestionen, remouen i revolucionen el codi de valors que fins ara hem utilitzat, i amb això, qüestionen també el concepte de drets humans a què aquest codi ha donat lloc (Pérez, 2006, 13). Entenem que la formulació del dret humà a l'energia s'incardina en aquest discurs renovador perquè alhora pot servir d'espai des del qual denunciar les deficiències del sistema politicoeconòmic nacional i internacional en la matèria.

Per tant, pel que fa al dret humà a l'energia, aquesta evolució/canvi es pot encaminar en una triple dimensió (Ruitort, 2016, 219):

a) Ens trobem davant de la necessitat d'alliberar l'energia de la seva condició de mercaderia. Fins ara, el discurs dominant i les polítiques públiques implementades han considerat l'energia com un bé privat susceptible de ser comercialitzat i, per tant, font de lucre. Davant del dilema sobre si es tracta d'un dret del consumidor o d'un **dret de ciutadania**, sempre s'ha prioritzat la primera opció.

b) Tributari de la dimensió anterior, apreciem que el marc regulador existent fins ara ha fet possible la configuració d'un poder oligàrquic de les grans companyies. S'ha d'originar un nou marc regulador amb la pretensió de recuperar la noció de **servei públic** en tot allò que afecti el dret a l'energia.

c) I, seguint el que estableix, entre d'altres, l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible, es fa necessària la **transició energètica** cap a les energies renovables, per garantir una energia assequible, fiable, sostenible i moderna per a tothom.

Proposem aquest nou marc per acomodar i donar sentit a la formulació autònoma del dret humà a l'energia, ja que, com hem manifestat anteriorment, s'estan desenvolupant iniciatives interessants, però basades en una mirada assistencialista. Altrament dit, en el marc conceptual existent avui dia pel que fa a la pobresa energètica —el bo social i la prohibició del tall de subministraments— estan configurats com un privilegi i no com un dret. Privilegi que es concedeix de manera graciable, però que, de la mateixa manera que es reconeix, es pot retirar sense poder ser exigible jurisdiccionalment. Contràriament a aquesta perspectiva, la concreció del dret humà a l'energia ens facultaria per articular un discurs basat en les necessitats en què l'energia es configuri com a bé comú. Aquest gir, a més, ens permetria fer front a un problema estructural, i no només conjuntural.

Una possible reacció contrària a la formulació i la implementació del dret humà a l'energia pot venir per part d'aquelles argumentacions que vulguin posar el focus d'atenció en el cost d'aquesta mesura. Aquesta reacció pot ser rebatuda des de dos fronts: primer, tots els drets humans són cars, des del moment en què prendre's seriosament els drets, assumir-los en el seu valor moral, en la transcendència política i la operativitat jurídica, implica un entramat institucional i organitzatiu sense el qual els drets queden en proclamacions teòriques; i, segon, la implementació dels drets humans no es pot fixar en funció dels costos, sinó en funció de les necessitats.

D'aquesta manera, la formulació del dret humà a l'energia ens sembla una prioritat. Sabent que l'energia és indispensable

"La concreció del dret humà a l'energia ens facultaria per articular un discurs basat en les necessitats en què l'energia es configuri com a bé comú."

per a la vida de les persones, és fonamental construir una narrativa compartida sobre la necessitat de concebre-la com a bé comú. No serà una tasca fàcil, però sí possible: només cal mirar enrere i adonar-nos del camí que ha recorregut fa poc el reconeixement del dret a l'aigua potable i al sanejament.

La formulació i el reconeixement d'aquest nou dret humà permetria situar-nos en el cinquè procés històric de consolidació dels drets humans, el de la interacció (juntament amb la positivació, generalització, internacionalització i especificació), que faria efectiva, no tan sols la universalitat i la indivisibilitat dels drets humans, sinó també la seva interdependència.

D'aquesta manera, constataríem que els drets humans no es poden percebre de manera aïllada, sinó que han d'interactuar entre ells. Així, el reconeixement del dret humà a l'energia i el deure de les autoritats responsables de garantir-la d'una manera assequible, fiable, sostenible i moderna permetria a moltes famílies alliberar recursos per garantir altres drets inherents a la vida digna: el dret a l'educació, el dret a l'alimentació, el dret a l'habitatge, el dret a la salut, el dret a la participació, etc.

"La formulació i el reconeixement d'aquest nou dret humà permetria situar-nos en el cinquè procés històric de consolidació dels drets humans."

Així, quan ens referim al dret humà a l'energia no l'haurem de catalogar com a dret civil o polític o dret econòmic, social i cultural, o dret de solidaritat, ja que, com qualsevol dret humà emergent, està cridat a superar les visions generacionals en matèria de drets humans i aportar una visió integral i holística d'aquests drets inherents a les persones (Bondia, 2014, 65).

El pas següent consistirà a constatar que és evident que aquesta tasca de formulació del dret humà a l'energia no pot quedar només en mans dels juristes, ja que caldrà un treball conjunt des de diverses disciplines (economia, enginyeria, sociologia, psicologia, politologia, etc.) per configurar-lo i adaptar-lo a cada model social, a cada àmbit geogràfic i a cada conjunt de necessitats variables que es donin a les nostres societats.

Aquesta interacció entre les diverses disciplines cridades a col·laborar en la seva formulació ens permetrà identificar-ne el contingut jurídic i apreciar les sis dimensions que el componen. A saber:

a) La **disponibilitat**: és a dir, la creació d'infraestructures fiables, modernes i sostenibles per garantir el gaudi del dret humà a l'energia, per a tota la ciutadania (de caràcter incloent) i no només per als més vulnerabilitzats.

b) L'**accessibilitat** del dret humà a l'energia als habitatges per a les famílies, els centres educatius, els espais públics, etc.

c) L'**assequibilitat** i l'**acceptabilitat**: aquesta dimensió fa referència, d'una banda, al preu (revertir economies d'escala i que el consum més gran per a fins lucratius permeti rebaixar o buscar la gratuïtat de determinats usos) i, d'una altra, als models de facturació.

d) La **qualitat**: que els subministraments energètics reuneixin els estàndards de qualitat europeus i internacionals. No qualsevol implementació del dret humà a l'energia haurà de ser acceptada.

e) La **participació**: capacitat de participar en diverses decisions de les empreses subministradores, ja que com que es tracta d'un bé comú, la participació ciutadana és fonamental.

f) La **sostenibilitat**: consisteix en la previsió de la implementació del dret humà a l'energia a llarg termini, més enllà de situacions de creixement o recessió econòmica. Si parlem d'un dret humà, la seva implementació no es pot deixar a les contingències de les fluctuacions dels mercats.

Tenir clarament definides aquestes sis dimensions ens permetrà implementar un sistema d'alerta, ja que quan alguna d'aquestes no es compleixi podrem reivindicar la seva exigibilitat abans que sigui massa tard, com ha passat amb diferents drets econòmics, socials i culturals arran de les retallades justificades per la recessió econòmica.

L'avenç següent consistiria a determinar l'estructura interna del dret humà a l'energia, la titularitat i l'objecte de protecció. Aquí caldrà no confondre la titularitat del dret amb l'objecte de protecció i les condicions d'exercici. Davant del dilema de si estem davant d'un dret individual o un dret col·lectiu, ens decantem per considerar el dret humà a l'energia com un dret de titularitat individual que protegeix interessos comuns. Per tant, la seva exigibilitat davant de les administracions es pot fer de manera individual (dret inherent a la persona o família) o col·lectiva (garantia de béns comuns), sense que una forma de reivindicació exclogui l'altra.

"Davant del dilema de si estem davant d'un dret individual o un dret col·lectiu, ens decantem per considerar el dret humà a l'energia com un dret de titularitat individual que protegeix interessos comuns."

2.2 Reconeixement jurídic del dret a l'energia

El dret a l'energia, encara no reconegut explícitament per cap instrument internacional de drets humans, és un constructe polític impulsat principalment des de la societat civil a escala internacional, regional i nacional, amb l'objectiu primordial d'aconseguir que l'energia sigui tractada políticament i jurídica com una cosa més que una mercaderia. Aquest enfocament assumeix, com a punt de partida, la diversitat de manifestacions físiques, usos i significats que pot tenir (Walker i Day, 2012).

En aquesta direcció, per exemple, el 2014, un col·lectiu del Regne Unit, format per activistes i persones afectades per pobresa energètica, engegava la campanya *Fuel Poverty Action* que tenia com a espina dorsal l'*Energy Bill of Rights*, una declaració de drets relacionats amb l'energia. En la mateixa línia, el 2016 el *Sindicato Mexicano de Electricistas* (SME) i *l'Asamblea Nacional de Usuarios de la Energía Eléctrica* (ANUEE) impulsaven una iniciativa ciutadana de reforma constitucional per consagrar el dret a l'energia entre els drets socials de la Constitució. Igualment, la Declaració Universal dels Drets Humans Emergents (DUDHE), consensuada per la societat civil el 2004 a Barcelona, reconeix el dret de tot ésser humà a disposar d'aigua potable, sanejament i energia (Garcia i Mundó, 2014).

"El dret a l'energia, encara no reconegut explícitament per cap instrument internacional de drets humans, és un constructe polític impulsat principalment des de la societat civil a escala internacional, regional i nacional"

El reconeixement de l'energia com a dret té un gran valor simbòlic i discursiu, ja que implica reconèixer el seu vincle amb la noció de dignitat humana, en la mesura que és un bé essencial per atendre necessitats bàsiques relacionades amb l'habitatge: la

llum, l'escalfor, la refrigeració, l'alimentació, la comunicació o la mobilitat. Així mateix, la consagració d'aquest dret en textos normatius de caràcter vinculant pot dotar l'accés a l'energia d'una major protecció i efectivitat, a través de l'atribució d'obligacions i deures concrets als estats i als particulars i la creació de mecanismes de garantia.

En la configuració teòrica del dret a l'energia és important també tenir en compte la seva relació amb altres drets, com el dret a la salut, l'educació, l'alimentació o a un habitatge adequat, que sí que estan recollits en textos normatius internacionals, comunitaris i nacionals.

"El reconeixement de l'energia com a dret té un gran valor simbòlic i discursiu, ja que implica reconèixer el seu vincle amb la noció de dignitat humana, en la mesura que és un bé essencial per atendre necessitats bàsiques relacionades amb l'habitatge."

Declaració Universal dels Drets Humans (1948)	*Art. 25.1*	"Tota persona té dret a un nivell de vida que asseguri la seva salut, el seu benestar i els de la seva família, especialment quant a alimentació, a vestit, a habitatge [..]."
Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals (1966)	*Art. 11*	"Els Estats part en aquest Pacte reconeixen el dret de tothom a un nivell de vida adequat per a ell i per a la seva família, incloent-hi l'alimentació, el vestit i l'habitatge".
Observació general núm. 4: el dret a un habitatge adequat	*Paràgraf 8 b)*	"Tots els beneficiaris del dret a un habitatge adequat haurien de tenir accés permanent a recursos naturals i comuns, a aigua potable, a energia per a la cuina, la calefacció i l'enllumenat [...]."
Observació general núm. 14: el dret al gaudi del nivell de salut més alt (2000)	*Paràgraf 36*	"Els estats han de garantir l'atenció de la salut, en particular establint programes d'immunització contra les principals malalties infeccioses, i vetllar per l'accés igual de tothom als factors determinants bàsics de la salut, com ara aliments nutritius sans i aigua potable, serveis bàsics de sanejament i habitatge, i condicions de vida adequades".
Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (1979)	*Art. 14.2*	"Gaudir de condicions de vida adequades, particularment en les esferes de l'habitatge, els serveis sanitaris, l'electricitat i el proveïment d'aigua, el transport i les comunicacions".
Directiva 2019/944/UE (2019)	*Paràgraf 58 del preàmbul*	"És important que els Estats membres adoptin les mesures necessàries per protegir els consumidors vulnerables i en situació de pobresa energètica en el context del mercat interior de l'electricitat".
Directiva 2019/944/UE (2019)	*Article 28*	"Els Estats membres han d'adoptar les mesures oportunes per protegir els clients i, en particular, han de garantir una protecció adequada dels clients vulnerables".
Constitució espanyola	*Art. 47*	"Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat".

Reconeixement implícit (i explícit) del dret a l'energia en el marc del dret a l'habitatge en textos normatius de caràcter internacional, comunitari i estatal. Elaboració pròpia.

3. Context

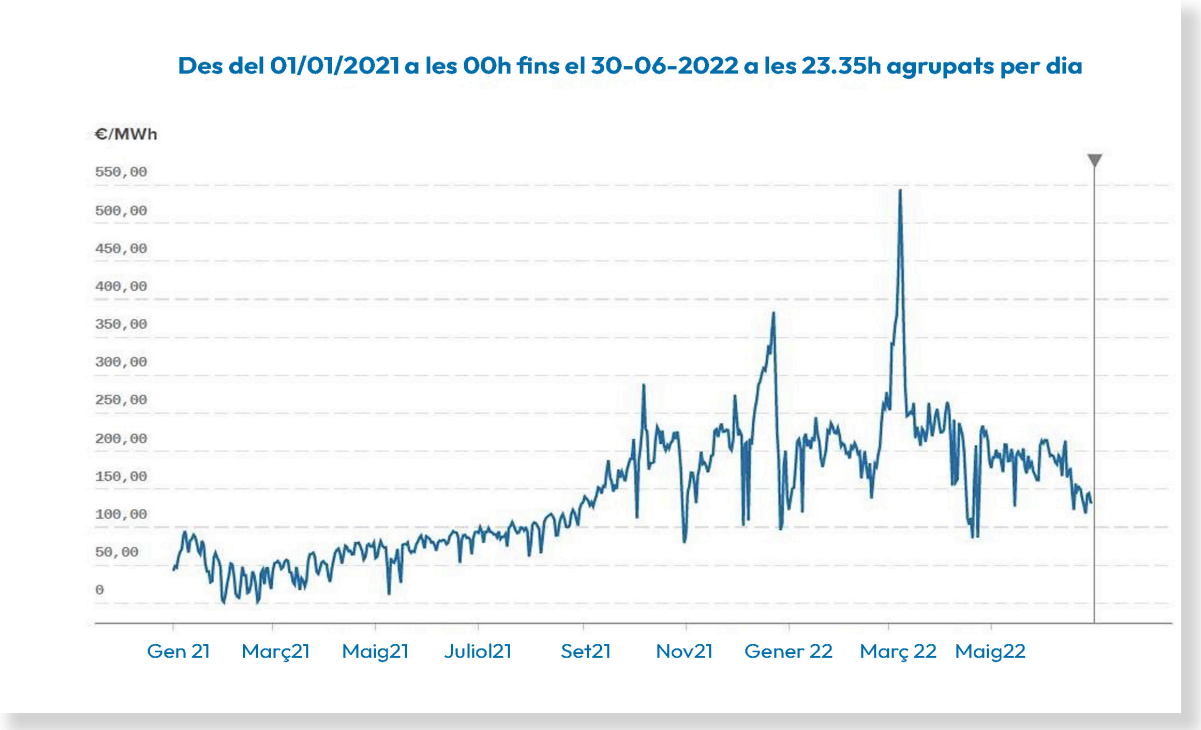
L'increment del preu de l'electricitat, crisi climàtica i pobresa energètica a Barcelona

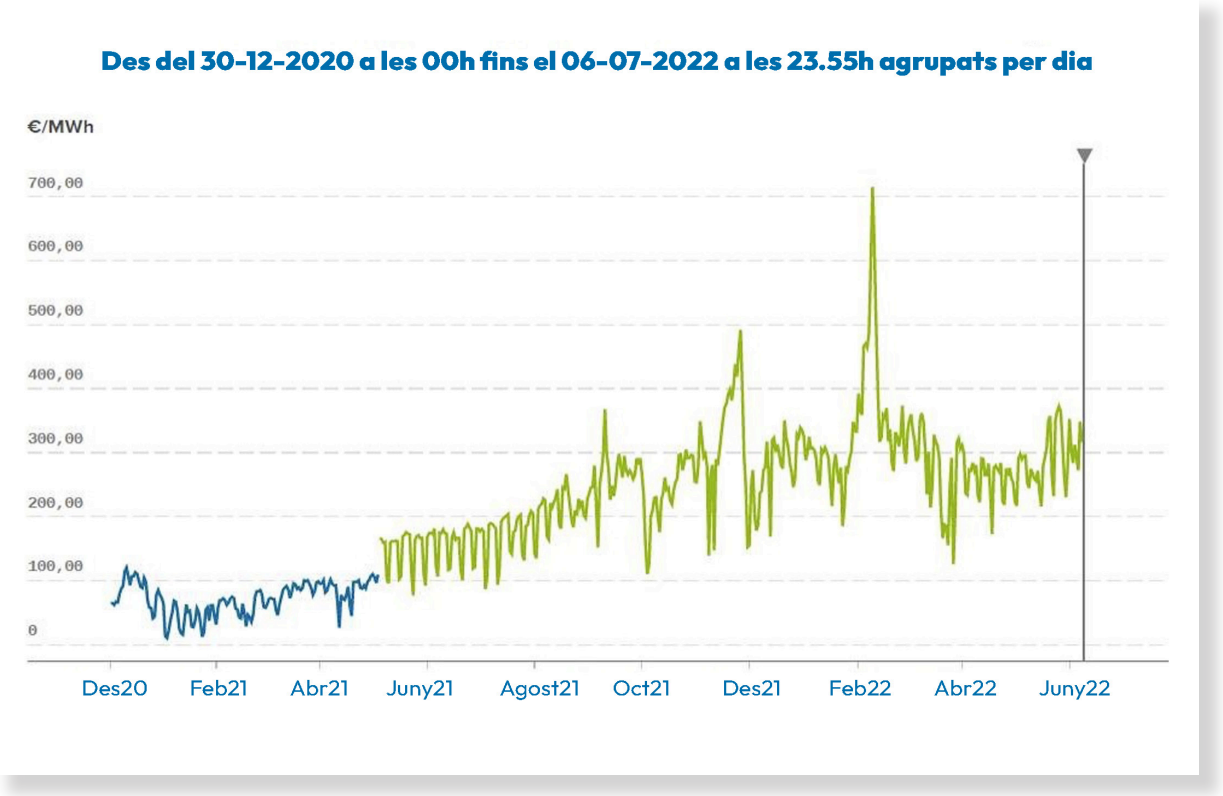
En aquest apartat, s'explicarà el context d'alça del preu de la llum vinculat al funcionament del mercat elèctric i quin impacte ha tingut aquest fet pel que fa a la pobresa energètica a la ciutat de Barcelona.

3.1 L'increment del preu de la llum al mercat majorista: tendències i causes

Al llarg del 2021 i primer semestre de 2022, hem assistit a una pujada històrica del preu de l'electricitat al mercat majorista, que a principis d'any rondava els 50 €/MWh i ha arribat a superar els 500 €/MWh al començament de la guerra d'Ucraïna. Les dues gràfiques que mostrem a continuació ens donen una idea de l'escalada constant de preus, i de com aquesta s'ha traduït en un augment sostingut de la tarifa regulada fixada pel Govern de l'Estat, o preu voluntari per al petit consumidor (PVPC).

Preu del mercat al comptat diari a Espanya. Font: Esios - Red Eléctrica.

Terme de facturació d'energia activa del PVPC 2.0 TD a la Península. Font: Esios - Red Eléctrica.

Els factors que han contribuït a aquesta escalada de preus sense precedents han estat diversos. En primer lloc, cal tenir en compte el funcionament del sistema de fixació de preus al mercat majorista[1]. El mercat majorista funciona a través del que es coneix com a subhasta marginalista, que es fa 24 cops cada dia, a través de la qual es fixa el preu de l'electricitat cada hora de l'endemà a partir d'una previsió de la demanda d'electricitat (és a dir, quanta electricitat es preveu que es consumirà). En aquest mercat, els venedors són els generadors o productors d'electricitat: centrals nuclears, centrals tèrmiques basades en combustibles fòssils (carbó i gas natural) i centrals renovables (eòlica, solar, hidràulica). D'altra banda estan les comercialitzadores, que són les que compren l'energia i la venen als clients finals (residencials i industrials).

Diàriament Red Eléctrica Española (REE) informa les empreses generadores d'energia de l'estimació de demanda d'electricitat, per hores, de l'endemà. És a dir, es fa un càlcul estimatiu de l'energia que es necessitarà a cada hora de l'endemà per cobrir

1 Mercat en el qual les empreses generadores presenten diàriament les ofertes de venda per a cada una de les hores del dia següent i les comercialitzadores i els grans consumidors (domèstics i industrial) presenten les seves ofertes de compra, és a dir, l'energia que preveuen consumir a cada una d'aquestes hores. Les comercialitzadores són les empreses subministradores amb les quals la ciutadania (els petits consumidors) contracta el subministrament elèctric, a través del mercat minorista.

les necessitats d'aquell moment. Seguidament s'inicia un procés mitjançant el qual l'energia generada, que ofereixen les diferents empreses productores que participen en la subhasta, va entrant al mercat i es va acumulant fins arribar a cobrir aquesta demanda estimada.

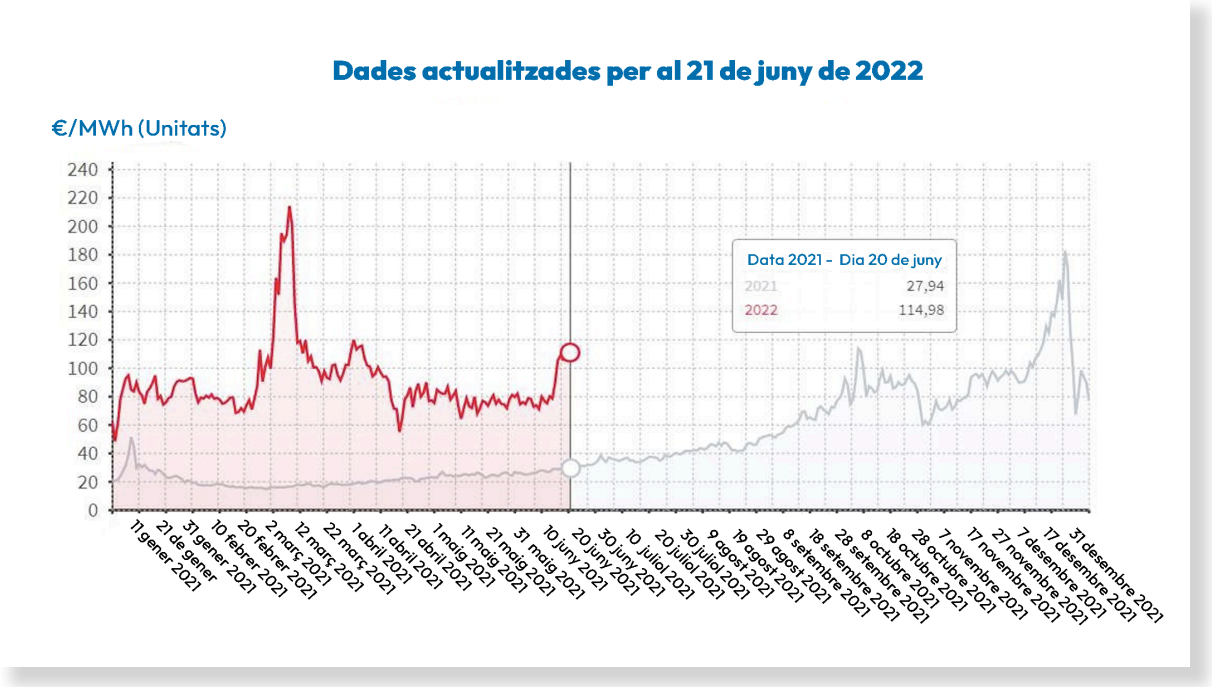
En primer lloc entren a la subhasta les ofertes de preus més baixos, corresponents a les tecnologies més barates, com l'eòlica, la fotovoltaica o la nuclear, i successivament s'hi van incorporant preus associats a tecnologies més cares fins a cobrir tota la demanda projectada. El que caracteritza el sistema marginalista és que el darrer preu que entra a la subhasta per satisfer la demanda (el més car) és el que marca finalment el preu al qual es pagarà l'electricitat generada a totes les tecnologies que han entrat prèviament a subhasta (i per tant, més barates).

Imaginem que es necessiten 10 MWh per cobrir la demanda, i n'entren 7 d'eòlica i fotovoltaica a 0 €/MWh, després 1 d'hidroelèctrica a 120 €/MWh i 2 procedents de centrals de cicle combinat de gas a 150 €/MWh. El preu de cassació serà 150 €/MWh i, per tant, serà el preu al qual es pagaran els 10 MWh que han entrat: eòlica, fotovoltaica, nuclear i cicle combinat.

És l'Operador del Mercat Ibèric d'Energia (OMIE) qui gestiona la cassació intradiària de preus, tant d'Espanya com de Portugal i, mitjançant un algoritme anomenat Euphemia, es va determinant el preu al qual es pagarà la generació cada hora de l'endemà. Aquesta manera de fixar preus no és particular d'Espanya i de Portugal; és el funcionament general del mercat elèctric europeu. Després de la cassació encara s'han d'aplicar uns mecanismes correctors que, tot i això, no varien gaire el resultat final.

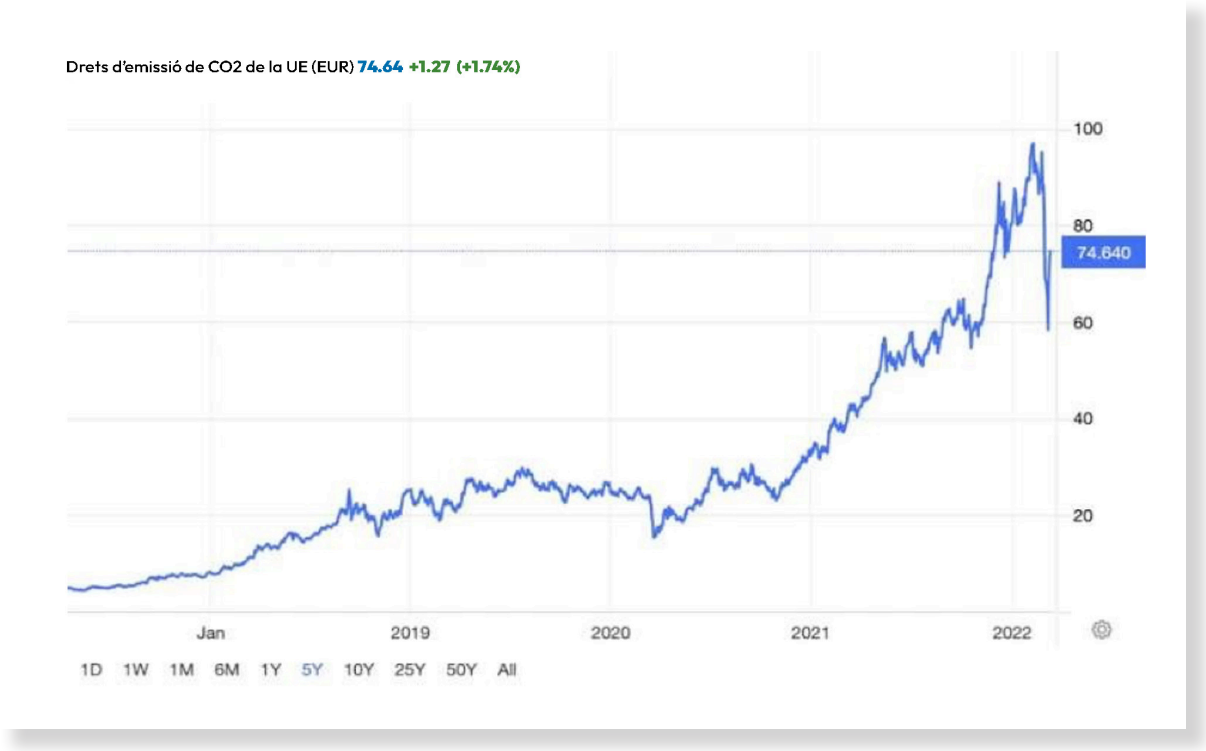
Sovint, la tecnologia que entra en últim lloc a la subhasta, i, per tant, la que fixa el preu de la resta, és el cicle combinat, que obté electricitat a partir de la combustió de gas, el qual té un preu cada vegada més elevat (vegeu la figura següent). El preu d'aquesta

darrera tecnologia és, en conseqüència, el preu al qual es paguen les tecnologies que han entrat abans a un preu més baix (eòlica, fotovoltaica, nuclear, hidràulica…). D'aquesta diferència de preu se'n diu els *windfall profits*, o beneficis caiguts del cel, ja que no estan vinculats directament als costos de producció, sinó al preu de la darrera tecnologia a entrar a la subhasta.

Comparativa de preus del gas 2021/2022. Font: Esios – Red Eléctrica

El funcionament del mercat s'afegeix a l'alça continuada del preu del gas i dels drets d'emissions de CO^2 en el mercat internacional, especialment pronunciada en els darrers mesos, tal com mostren les gràfiques. D'una banda, el gas, que necessiten les tecnologies de generació d'electricitat mitjançant cicle combinat, és cada cop més car i està subjecte a la disponibilitat, a la geopolítica mundial i a la demanda creixent —especialment en context d'hivern. D'altra banda, les mateixes tecnologies que utilitzen gas, en ser un combustible fòssil, han de pagar drets d'emissió de CO^2, el preu dels quals, també a l'alça, s'internalitza en el preu de les tecnologies fòssils que és ofert al mercat majorista.

Evolució del preu de les emissions de CO_2 2018-2022. Font: Trading economics

Un altre factor que cal tenir en compte a l'Estat espanyol és, sens dubte, qui controla la generació d'energia elèctrica. D'una banda, Endesa, Iberdrola i Naturgy son propietàries del 100% de la potència nuclear instal·lada. Les mateixes companyies controlen el 96,2% dels megawatts hidroelèctrics i el 57,7% del gas natural. Aquesta situació d'oligopoli té impacte sobre la fixació de preus al mercat majorista, per exemple, en el preu d'oferta de la hidroelèctrica. Aquesta tecnologia, en si, té actualment un cost de producció baix i, per tant, hauria d'entrar de les primeres a la subhasta. Tot i això, el mercat permet que se subhasti a cost d'oportunitat. Això fa que, fins i tot quan les tecnologies de cicle combinat no han estat necessàries en el mercat (és a dir, no han entrat perquè les tecnologies més barates han arribat a cobrir la demanda), el preu pot haver estat elevat, ja que la hidroelèctrica ha fet oferta just per sota del preu del gas. De fet, hi ha centrals hidràuliques que estan controlades per les mateixes empreses que tenen la propietat de les centrals de cicle combinat, de manera que poden saber de primera mà quin preu necessiten per poder entrar a la subhasta acostant-se el màxim possible al preu ofert per les plantes de gas, i maximitzar així el benefici. Aquest estiu de 2021, després de denúncies de diversos municipis, es va emprendre una

investigació per aclarir si, en l'exercici d'aquestes pràctiques especulatives, s'havien buidat els pantans per sobre del que és adequat aprofitant aquesta versatilitat de preus d'oferta de la hidroelèctrica.

Cal tenir en compte, però, que la pujada del preu de l'electricitat no afecta de la mateixa manera totes les usuàries del sistema, siguin domèstiques o industrials. Quan la ciutadania, les empreses o qualsevol organització contracta el subministrament elèctric a una empresa comercialitzadora, ha de saber si està en el mercat regulat o en el mercat lliure, i en cas d'estar en el mercat lliure també ha de saber si té una tarifa fixa o una tarifa indexada. A l'Estat espanyol, aproximadament el 40% dels punts de subministrament domèstic estan subjectes al mercat regulat.

Les persones que estiguin en el mercat regulat poden veure a la seva factura que es tracta de la tarifa PVPC, que només poden oferir 8 comercialitzadores de referència[2]. Els preus de l'energia elèctrica (euros/kWh) seran diferents en cada període de facturació, ja que depenen directament dels preus del mercat majorista, on es determina el preu

2 Es detallen al web de la Comissió Nacional del Mercat i la Competència (CNMC): https://sede.cnmc.gob.es/listado/censo/10

horari de l'electricitat. Per tant, el risc que el preu del mercat majorista sigui més car o més barat l'assumeixen les persones usuàries finals. Passa el mateix amb les tarifes indexades del mercat lliure. L'important és deixar clar que tant la tarifa PVPC del mercat regulat com la indexada del mercat lliure són, en condicions normals, anualment més econòmiques. És necessari remarcar que per poder fer comparatives importants s'ha de prendre la temporalitat anual, per la diferència de preus que hi ha cada mes i el període d'activitat de les empreses comercialitzadores. Després de presentar les tarifes del mercat lliure exposarem amb més claredat el motiu d'això.

D'altra banda, les comercialitzadores del mercat lliure, unes 650 empreses registrades que ofereixen preus fixos cada mes, poden tenir l'avantatge d'oferir preus més baixos els pocs mesos en què el preu de l'electricitat en el mercat majorista (subhasta) és molt elevat i no impactar tant a la factura. Moltes d'aquestes empreses aprofiten els pocs mesos en què el preu de l'electricitat és elevat per fer campanyes comercials enganyoses oferint tarifes suposadament més barates. Però si realment estiguessin oferint preus més barats que el mercat majorista al llarg de l'any, entrarien en números vermells i tindrien pèrdues. De fet, moltes comercialitzadores poden experimentar considerablement aquesta situació, com ja ha notificat la cooperativa d'energies renovables Som Energia (Som Energia, 18 d'octubre de 2021).

Darrerament, per culpa de l'alça sense precedents de preus al mercat majorista, les tarifes PVPC s'han incrementat molt més que les del mercat lliure, que no poden variar durant el període de temps que està vigent el contracte amb l'empresa comercialitzadora. Tot i això, aquests contractes també es revisen un cop acaben (duració d'un any, en alguns casos més) i s'adeqüen als nous preus de mercat. El que està passant amb els preus, les darreres normatives i el futur incert estan generant confusió en un sector poc permeable com és l'energètic, que algunes comercialitzadores han aprofitat per fer publicitat del mercat lliure. El que està clar, tal com exposarem durant la resta de l'informe, és que els mesos vinents hi haurà un impacte gran en les factures elèctriques, acompanyat d'una revisió de contractes de la indústria i serveis (es revisen anualment),

fet que pot provocar un encariment general de preus. Per tant, cal desgranar quin pot ser l'impacte general sobre ciutadania, empreses, serveis i d'altres, i destriar quines mesures tenen la potencialitat de minimitzar aquesta afectació.

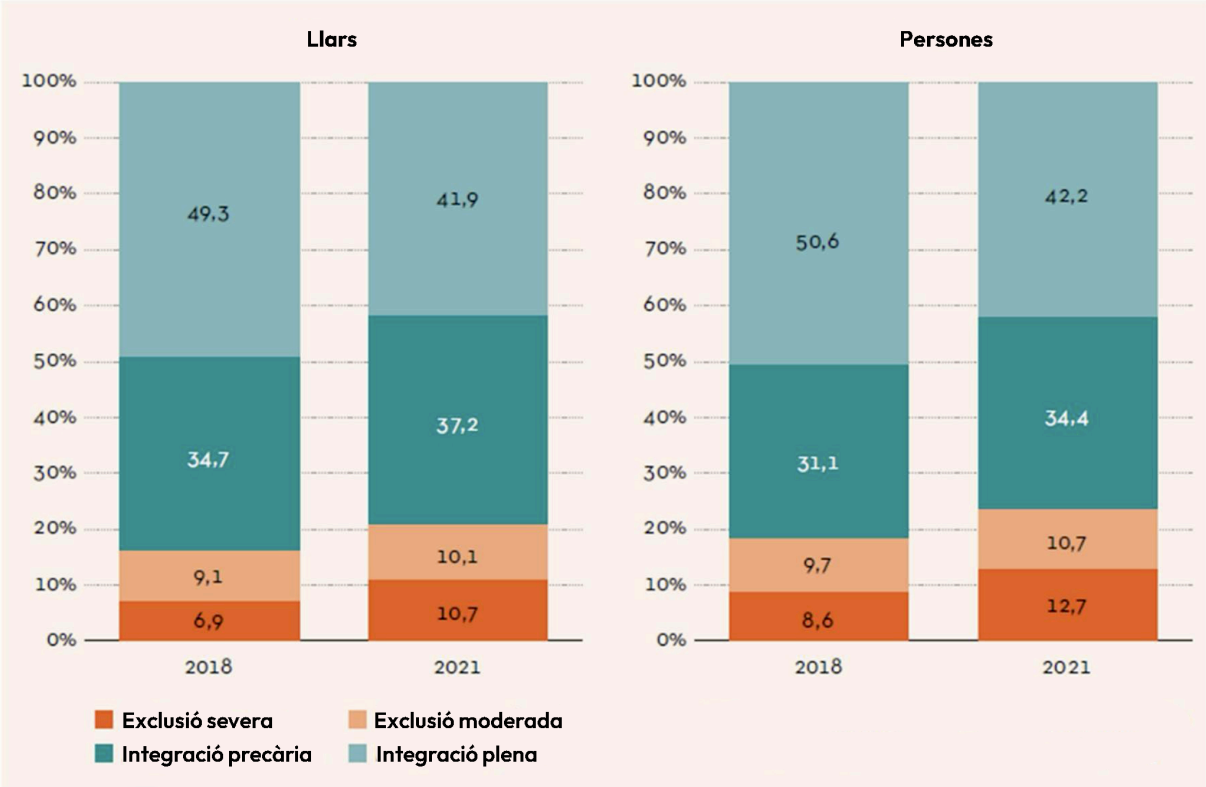
Per acabar, s'ha de destacar, com s'aprecia a les gràfiques, l'impacte que la guerra d'Ucraïna ha tingut sobre els preus de l'electricitat. Aquest impacte mostra, una altra vegada, com els preus del mercat majorista (i, per tant, el preu regulat que en depèn) estan subjectes a qüestions alienes a la capacitat de pagament de les famílies, com és la geopolítica o el valor del combustibles als mercats internacionals.

"Els mesos vinents hi haurà un impacte gran en les factures elèctriques, acompanyat d'una revisió de contractes de la indústria i serveis (es revisen anualment), fet que pot provocar un encariment general de preus."

3.2 La pobresa energètica a Barcelona

Les tendències alcistes del preu de l'electricitat que s'han descrit tenen lloc en un context de crisi econòmica i social derivada de la crisi sanitària de la covid-19. Fa poc, la Fundació Foessa (2021) publicava un informe en el qual es feia balanç dels impactes devastadors de la pandèmia i es desvetllaven xifres alarmants, com ara que l'exclusió social severa s'ha vist incrementada en el darrer any i mig en 2 milions de persones, de manera que ja són 6 milions el nombre de persones que es troben en aquesta situació a l'Estat espanyol. Tal com reflecteix la gràfica, s'estima que un 25% de la població es troba en situació d'exclusió social (un 13% en situació severa i un 11%, moderada).

Evolució dels nivells d'integració social en la població espanyola

Font: Enquesta sobre Integració i necessitats socials de la Fundació FOESSA 2018-2021.

Així doncs, el balanç mostra una societat més desigual en la qual el grup que més augmenta és el de les persones més desafavorides, a les quals els és cada cop més difícil participar en la societat per les seves dificultats per accedir al treball, consum, habitatge o serveis bàsics. D'altra banda, és preocupant que mentre que aquest gruix de persones han caigut en situació d'exclusió amb una rapidesa vertiginosa, en context de crisi, el procés de sortida d'aquesta situació en context de recuperació serà molt més lent.

Aquestes xifres, per tant, han incrementat i continuaran incrementant les xifres de precarietat i pobresa energètica al conjunt de l'Estat, i Barcelona no n'és una excepció.

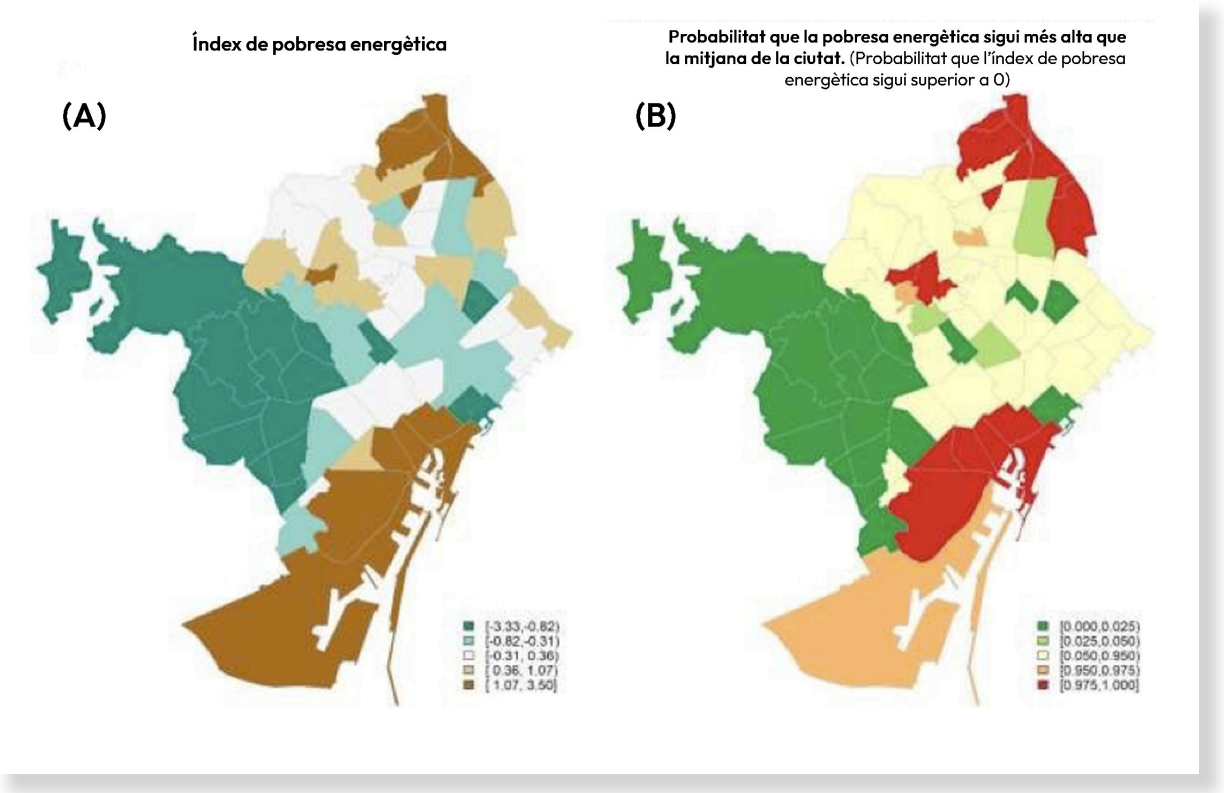
Ja el 2016, l'Institut de Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), en el seu informe "La pobresa hídrica i energètica a l'àrea metropolitana de Barcelona", comptabilitzava a tota l'àrea metropolitana 105.800 llars (8,1% del total) que declaraven temperatures inadequades al seu habitatge durant els mesos freds; 93.500 llars (7,1%) amb despeses (reals) en energia domèstica per sobre del 10% de la seva renda disponible. Entre totes les llars vulnerables identificades, destacaven 14.700 llars en risc de pobresa que declaraven viure en un habitatge fred a l'hivern, amb despeses

en energia superiors al 10%, i una despesa en aigua per sobre del 3%. Serien el grup més crític des del punt de vista de la vulnerabilitat (González Pijuan i Tirado Herrero, 2020).

El mateix any 2016, l'estudi "Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona" reportava que 170.000 persones (prop del 10% del total) eren incapaces de mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada durant els mesos freds o s'havien endarrerir en el pagament dels rebuts de subministraments bàsics (llum, gas i agua, entre d'altres). Si bé els percentatges de llars afectades a Barcelona estaven per sota dels valors calculats per a Catalunya, Espanya i la UE (prop del 9-10 %), els marges de diferència eren molt estrets i poc significatius (González Pijuan i Tirado Herrero, 2020).

Dades de l'Enquesta de Salut Pública de Barcelona del 2016 indiquen que el districte més afectat (Ciutat Vella) registra una incidència cinc vegades més gran que el districte menys afectat (Les Corts). La geografia urbana de la pobresa energètica a Barcelona assenyala les Corts, Gràcia i Sarrià - Sant Gervasi com els tres districtes amb incidència més baixa, dades que contrasten amb els districtes d'alta incidència ubicats al centre (Ciutat Vella) i la perifèria nord (Horta-Guinardó i Nou Barris i, en certa mesura, també Sant Andreu i Sant Martí). Dins d'alguns d'aquests districtes segurament hi ha diferències significatives a escala de barri. Probablement és el cas de districtes grans i desiguals com Sant Martí, que tenen zones amb ingressos alts, com Poblenou, Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou, juntament amb àrees tradicionalment més deprimides, com el Besòs i el Maresme (González Pijuan i Tirado Herrero, 2020).

En la imatge següent es pot veure un gràfic elaborat pel projecte PENSA de l'Agència de Salut Pública de Barcelona, en el qual a través d'un índex de pobresa energètica confeccionat amb els principals indicadors es posen en relleu les desigualtats a la ciutat.

Font: Projecte Pensa

Els factors de vulnerabilitat identificats en l'estudi "Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona" són la renda familiar, règim de tinença de l'habitatge, gènere dels membres adults de la llar, la presència d'infants i/o persones dependents i l'ús d'electricitat com a font de calor domèstica (González Pijuan i Tirado Herrero, 2020).

4. Marc regulador del dret a l'energia en l'àmbit internacional i constitucional

En aquest apartat es farà un recorregut a través dels diferents instruments internacionals, europeus i estatals que reconeixen o recullen, encara que sigui de manera implícita, el dret a l'energia. Es començarà amb una introducció sobre la configuració teòrica d'aquest dret, abans de veure com es recull en els tractats internacionals aprovats en el marc de les Nacions Unides. Seguirem pel dret comunitari i l'energia en el si de la Unió Europea i s'acabarà amb el reconeixement constitucional del dret a l'energia a l'Estat espanyol.

4.1 Dret a l'energia en l'àmbit internacional: contingut i obligacions dels estats

Que cap conveni internacional no hagi consagrat encara el dret a l'energia de manera explícita no significa que el dret internacional desprotegeixi aquest dret. Actualment, trobem prou base jurídica per exigir als estats algunes dimensions del dret a l'energia, fins i tot, mitjançant mecanismes judicials. Aquesta base jurídica és similar a la que el 2002 va fonamentar el desenvolupament i la consolidació del dret humà a l'aigua i al sanejament (DHAS), a través de l'Observació general núm. 15 (E/C.12/2002/11, publicada el 20/01/2003) del Comitè de Drets Econòmics Socials i Culturals (CESCR) de les Nacions Unides.

En primer lloc, tant l'article 25 de la Declaració Universal de Drets Humans (DUDH), com l'article 11 del Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals (PIDESC) reconeixen el dret de totes les persones a un nivell de vida adequat que asseguri, entre d'altres, la salut, l'alimentació i un habitatge adequat. Es pot considerar que el dret a l'energia és un dret implícitament reconegut per aquests articles.

Per la seva banda, la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (CEDAW), per tal d'eliminar tota forma de discriminació contra les dones, obliga els estats a garantir condicions de vida adequades, particularment en

les esferes de l'habitatge, els serveis sanitaris, l'electricitat i el proveïment d'aigua, entre d'altres.

"Actualment, trobem prou base jurídica per exigir als Estats algunes dimensions del dret a l'energia, fins i tot, mitjançant mecanismes judicials."

L'Observació general núm. 14 (E/C.12/2000/4, publicada l'11/08/2000) del CESCR, encarregada de desenvolupar el contingut del dret a la salut, en el seu paràgraf 9 apunta que aquest ha de ser entès com el dret a "gaudir de tota una gamma de facilitats, condicions béns i serveis necessaris per assolir el nivell de salut més alt possible". En la mateixa línia, els estats no només tenen l'obligació de garantir serveis d'atenció sanitària o crear programes de salut pública, sinó també de vetllar per un accés igualitari a "tots els factors determinants de la salut, com aliments nutritius i sans i aigua potable, serveis bàsics de sanejament i habitatge, i condicions de vida adequades".

En el paràgraf 8 de l'Observació general núm. 4 (E/1991/23, publicada el 13/12/1991) del mateix CESCR, a través de la qual es desenvolupa el contingut del dret a un habitatge adequat, s'identifiquen set elements que han de reunir els habitatges per complir amb uns mínims estàndards d'adequació: que la tinença estigui dotada de certa seguretat jurídica; que es disposi de serveis, materials, facilitats i infraestructures; que les despeses de l'habitatge siguin suportables; que l'habitatge reuneixi determinades condicions d'habitabilitat; que sigui assequible, en el sentit que els més desafavorits rebin una consideració prioritària; que estigui ubicat en un lloc adequat, i que les seves característiques estiguin adaptades a la cultura i l'entorn.

D'aquests aspectes, es poden extreure una sèrie de consideracions particularment rellevants de cara a la protecció del dret a l'energia:

- El dret a disposar de serveis i infraestructures inclou l'accés permanent a aigua potable, energia per a la cuina, la calefacció i l'enllumenat, entre altres serveis i infraestructures (paràgraf 8b).
- Quant a les condicions d'habitabilitat, el paràgraf 8d assenyala que un habitatge ha de poder oferir un "espai adequat als seus ocupants i protegir-los del fred, la humitat, la calor, la pluja, el vent i altres amenaces per a la salut".
- Tot i no esmentar de manera explícita les despeses dels subministraments bàsics, es pot interpretar que estan també subjectes a l'exigència de què les despeses associades a l'habitatge siguin suportables, ja que la disposició fa referència tant a les despeses personals com a les de la llar, de manera que sembla concebre-les en un sentit ampli (paràgraf 8c). Segons aquest paràgraf, les despeses derivades de l'ús de l'habitatge han de ser d'un nivell que no impedeixi ni comprometi la satisfacció d'altres necessitats.
- Les referències a la seguretat jurídica de la tinença que es fan al paràgraf 8a són també rellevants de cara a la protecció del dret a l'energia. D'acord amb aquesta disposició, sigui quin sigui el règim de tinença, fins i tot si es tracta d'ocupació sense títol habilitant o d'assentaments informals, les persones han d'estar protegides legalment davant dels desnonaments, els assetjaments o altres amenaces, entre les quals podríem incloure les amenaces meteorològiques.

Per garantir els drets indicats, els poders públics tenen un seguit d'obligacions generals i específiques que es desprenen tant de les Observacions Generals (OG) indicades com de l'article 2 del PIDESC i de l'Observació General núm. 3 (E/1991/23, publicada el 14/12/1990). Entre aquestes obligacions, es destaquen les següents:

- Els estats estan subjectes a l'obligació general de no discriminació per raó de raça, color, sexe, religió, opinió política, origen nacional o social, posició

econòmica, naixement o qualsevol condició social. Aquesta obligació prohibiria doncs qualsevol mena de tracte diferencial injustificat en el disseny i l'aplicació de les mesures i normes protectores orientades a garantir el dret a l'energia.

- Tot i que el compliment dels drets socials reconeguts al PIDESC es regeix pel principi de progressivitat (article 2.1. PIDESC), els estats estan obligats a adoptar mesures deliberades i orientades clarament a la realització dels drets, amb tots els mitjans apropiats i el màxim de recursos disponibles, així com a garantir un mínim essencial de cada dret reconegut al Pacte, prioritzant sempre les necessitats dels més vulnerables (paràgrafs 3, 4, 9 i 10 OG 3). A més, el principi de progressivitat també s'ha d'entendre com el deure de no regressió, el qual implica que tota mesura de caràcter regressiu ha d'estar molt justificada en un context d'aprofitament del màxim de recursos disponibles.

- Entre les anomenades obligacions específiques previstes pel PIDESC, els estats tenen obligacions de respecte dels drets, que impliquen la prohibició d'adoptar qualsevol mesura o acció que tingui com a resultat impedir l'accés a l'habitatge i als serveis bàsics; obligacions de protecció que insten els poders públics a regular i fiscalitzar tercers (particulars i empreses, en aquest cas les companyies subministradores) per tal que no privin les persones dels drets indicats; i les obligacions de garantir i promoure la realització dels drets, que comporten el deure de prestar aquells béns als quals les persones no poden accedir per si mateixes, així com d'adoptar mesures de suport per facilitar o capacitar a la ciutadania l'accés a determinats béns.

De cara a l'articulació del dret a l'energia en el marc de les Nacions Unides, poden ser també rellevants les contribucions de la Declaració sobre la Utilització del Progrés Científic i Tecnològic en Interès de la Pau i en Benefici de la Humanitat, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, la qual insta els estats a adoptar mesures per garantir que "els assoliments de la ciència i la tecnologia serveixin per

satisfer les necessitats materials i espirituals de tots els sectors de la població", sense discriminació per motius de raça, sexe, idioma o religió.

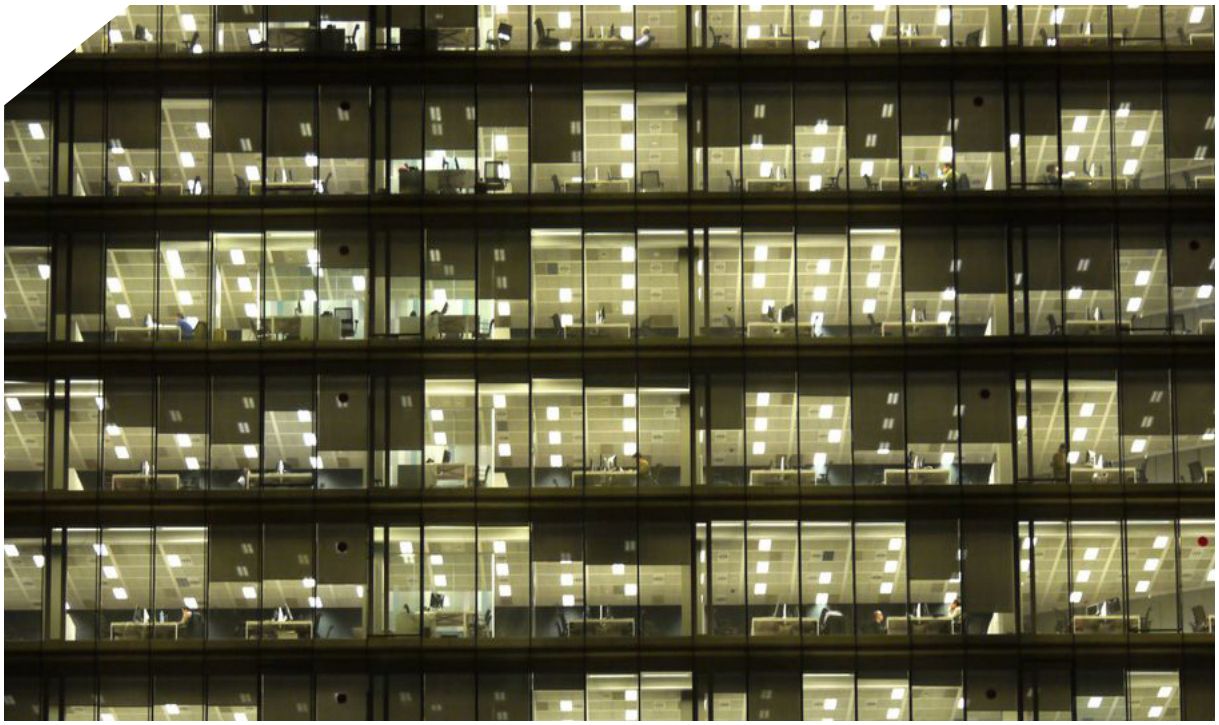
En el mateix marc de les Nacions Unides, és imprescindible també tenir en compte les consideracions del CESCR en l'OG 24 (E/C.12/GC/24, publicada el 23/06/2017), en la qual s'alerta sobre els riscos de les activitats empresarials vers els drets humans i es delimiten les obligacions dels estats en el context d'activitats gestionades per empreses privades. En aquesta línia és interessant tenir presents, per analogia, les obligacions de fiscalització dels actors privats, recollides a l'OG 15 amb relació al DHAS: l'obligació d'establir un deure de fiscalització eficaç, mecanismes de supervisió independents, mecanismes de participació pública, i imposició de multes per incompliment de les normatives.

En qualsevol cas, amb relació a aquesta última qüestió, per a una consolidació internacional del dret a l'energia, cal fer especial atenció a les advertències que ens arriben des de diversos Relators Especials de les Nacions Unides, entre els quals destaquen Heller (2020), Alston (2019) i Arrojo (Marcos i Fernández,19 de novembre, 2020), sobre els impactes negatius de la privatització dels serveis bàsics, així com la seva manifesta i ferma convicció sobre la incompatibilitat entre la privatització d'aquests serveis i el respecte als drets humans.

4.2 L'energia en l'àmbit de la Unió Europea: l'energia com a mercaderia

L'energia en el marc de la Unió Europea es troba lluny d'incorporar una perspectiva basada en el respecte als drets humans. La Resolució del Parlament Europeu, de 19 de juny de 2008, sobre una Carta Europea dels Drets dels Consumidors d'Energia concep els drets des d'un enfocament clarament de dret de consum i no de drets humans. S'aspira així a conciliar la liberalització del mercat, d'una banda, amb una lleu protecció dels consumidors vulnerables, principalment a través de sistemes nacionals de seguretat social i inversió en mesures per garantir l'eficiència energètica de les llars.

Aquesta és també la perspectiva de la Directiva 2019/944/UE, que regula el mercat europeu de l'electricitat, la qual no pot ser més eloqüent quan en el seu preàmbul assenyala que "és important que els estats membres adoptin les mesures necessàries per protegir els consumidors vulnerables i en situació de pobresa energètica en el context del mercat interior de l'electricitat".

> **“L’energia en el marc de la Unió Europea es troba lluny d’incorporar una perspectiva basada en el respecte als drets humans.”**

L’article 28 d’aquesta Directiva ofereix algunes orientacions als estats per a la protecció dels més vulnerables, identificats en el mateix text com a “clients vulnerables”, un terme certament ancorat en el paradigma de reconèixer l’energia més com una mercaderia que com un dret. El precepte insta els estats membres a definir lliurement el concepte de client vulnerable a partir de criteris com el nivell de renda, la proporció de renda disponible destinada a la despesa energètica, l’eficiència energètica de les llars, la dependència crítica d’equipaments elèctrics per motius de salut o l’edat. Fa referència a un ventall de possibles mesures de protecció dels “clients vulnerables”, entre les quals s’inclouen els ajuts públics per fer front a les despeses de subministrament, la millora de l’eficiència energètica de les llars, la transparència en les condicions contractuals o la prohibició de talls en moments crítics. En tractar-se d’una directiva, no estableix drets reconeguts directament per als ciutadans dels estats membres, sinó que cada país ha de transposar —aplicar— els objectius marcats per la norma europea com consideri adient.

4.3 El dret a l'energia a l'Estat espanyol

El dret a l'energia tampoc no ha estat consagrat com a tal a l'ordenament jurídic espanyol. Ara bé, en la línia del que passa en l'àmbit internacional, el podem considerar implícitament emparat per diversos preceptes constitucionals. D'entrada, és força evident la connexió amb l'article 47 de la Constitució espanyola (CE) que reconeix el dret a un habitatge digne i adequat, tenint en compte, a més, que les normes que desenvolupen aquest dret inclouen entre les condicions d'habitabilitat l'accés als subministraments bàsics. Igual d'estreta és la relació amb l'article 43 CE que reconeix el dret a la salut, i en particular l'apartat segon que apel·la a l'obligació dels poders públics de tutelar la salut pública a través de mesures preventives; així com la relació amb l'article 10 CE, que proclama la dignitat de la persona com un dels fonaments de l'ordre polític i de la pau social.

Tot i que el Tribunal Constitucional (TC) encara no s'ha pronunciat sobre la connexió entre el dret a l'energia i els drets assenyalats, altres organismes, com el Defensor del Pueblo o el Síndic de Greuges de Catalunya, encarregats també de vetllar per l'efectivitat dels drets fonamentals, en l'àmbit estatal i autonòmic, fa temps que defensen la necessitat d'abordar els assumptes relacionats amb l'energia des d'un enfocament basat en els drets humans.

"El dret a l'energia tampoc no ha estat consagrat com a tal a l'ordenament jurídic espanyol. Ara bé, en la línia del que passa en l'àmbit internacional, el podem considerar implícitament emparat per diversos preceptes constitucionals."

Fa poc, en la seva Resolució de 7 d'agost de 2020, emesa arran d'una intervenció feta a la Zona Norte de Granada amb motiu dels talls sistemàtics del subministrament elèctric pel mal estat de les xarxes de distribució, el Defensor del Pueblo reitera que la manca de subministrament elèctric posa en perill béns i drets garantits i protegits per la CE. Fa èmfasi en el vincle entre l'accés al subministrament i el dret a la salut, sobretot per la importància de l'energia en la conservació i preparació d'aliments. Remarca també la connexió entre el subministrament elèctric i el dret a la vida (article 15 CE), en el cas de les persones malaltes que necessiten cures a domicili, així com la relació instrumental amb el dret a l'educació (article 27 CE) i el dret a rebre informació (article 20 CE), ja que en tots dos casos la manca de subministrament impedeix l'accés als serveis de telecomunicacions. El vincle amb aquests últims drets assenyalats és especialment interessant des del punt de vista de la defensa judicial dels drets, ja que són drets dotats de més garanties constitucionals.

Per la seva banda, el Síndic de Greuges de Catalunya (2014), en el seu informe sobre el dret als subministraments bàsics, opta per un canvi de paradigma encaminat a fer que les persones deixin de ser considerades mers clients d'una empresa subministradora i passin a ser titulars "d'un dret subjectiu als subministraments bàsics a un preu assequible i dins d'uns paràmetres de consum bàsics, essencials o no sumptuaris".

5. Principals mesures contra la pobresa energètica

El model d'accés al subministrament elèctric a l'Estat espanyol, tal com ha estat desenvolupat per la Llei del sector elèctric (Llei 24/2013) i altres normes de caràcter estatal, no pivota sobre una concepció àmplia del dret a l'energia, sinó que s'adequa al paradigma europeu esmentat anteriorment ancorat en el trinomi: liberalització del mercat, protecció del "lliure consumidor" i protecció dels consumidors vulnerables.

El model català, per la seva banda, subjecte al marc legal estatal i europeu, no es desmarca tampoc d'aquesta perspectiva. Ara bé, en els darrers anys hem vist com des del Parlament i el Govern de la Generalitat, gràcies en gran mesura a la pressió de la societat civil, s'han espremut els marges competencials en la matèria per adoptar mesures de protecció de les persones vulnerables més garantistes que les de la resta de l'Estat.

Aquest apartat es divideix en tres seccions: en primer lloc, s'analitzen les mesures de protecció de les persones vulnerables previstes a la normativa estatal; en segon lloc, s'expliquen les mesures previstes a la normativa catalana, que en el context de Catalunya reemplacen algunes de les mesures estatals, i, en tercer lloc, es fa una breu menció al tipus de mesures i intervencions que se solen fer des de l'àmbit local.

5.1 Mesures estatals de protecció dels consumidors vulnerables: bo social, bo tèrmic i protecció davant dels talls

En la darrera dècada, la protecció de les persones vulnerables al sistema elèctric espanyol s'ha caracteritzat per:

- Mesures pal·liatives basades en prestacions.
- Manca d'un enfocament integral.
- Reducció de les despeses energètiques de determinats col·lectius.
- Delimitació amb criteris no sempre gaire coherents.
- Protecció davant del tall en casos molt restringits.

Aquestes mesures són essencialment: el bo social elèctric, el bo social tèrmic i els mecanismes de protecció davant dels talls.

En els últims anys, però, s'han fet alguns esforços per començar a tractar de manera transversal el fenomen de la pobresa energètica. El Reial decret llei 15/2018 incorpora en el seu article primer el mandat adreçat al Govern de l'Estat d'elaborar una "Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica" (ENPE). Aquest document programàtic va ser aprovat el 2019 amb un horitzó temporal de cinc anys. L'Estratègia té com a horitzó que el 2025 els indicadors de pobresa energètica de l'Observatori Europeu contra la Pobresa Energètica s'hagin reduït com a mínim un 25% respecte als valors del 2017 i es facin els esforços necessaris per reduir-los un 50%. Aquest objectiu queda desglossat per indicadors de la manera següent:

Indicador (%)	2017	Objectiu mínim per 2025	Objectiu buscat per 2025
Despesa desproporcionada (2M)	**17,3**	**12,9**	**8,6**
Pobresa energètica amagada (HEP)	**11,5**	**8,6**	**5,7**
Temperatura inadequada de l'habitatge	**8,0**	**6**	**4**
Retràs en el pagament de les factures	**7,4**	**5,5**	**3,7**

Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica

L'enfocament integral que pretén impulsar l'estratègia per assolir els objectius assenyalats implica articular quatre grans classes de mesures:

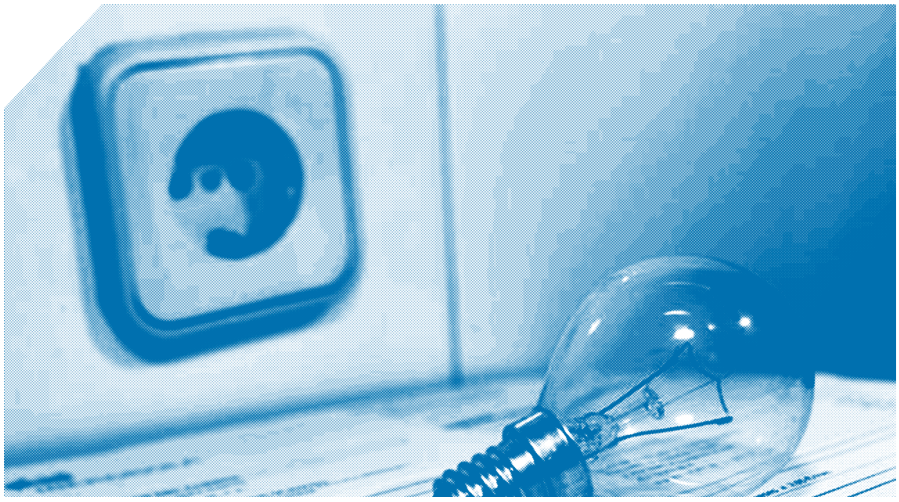
- Mesures basades en prestacions per a la protecció a curt termini dels consumidors vulnerables.
- Mesures estructurals i d'eficiència energètica.
- Mesures de protecció addicional dels consumidors, com les actuacions

dirigides a frenar els talls de subministrament.

- Millora dels mecanismes d'informació i formació.

a) El bo social elèctric

Al sistema elèctric espanyol, el principal mecanisme de protecció de les persones vulnerables és, des del 2009, el bo social elèctric. Consisteix en un descompte a la factura de l'electricitat per a les persones o unitats familiars que puguin ser considerades vulnerables, en funció d'una sèrie de criteris que han anat variant al llarg dels anys. Vinculat des de sempre a la tarifa regulada per l'Estat (PVPC), el cost d'aquest descompte és assumit per totes les companyies del sector elèctric en funció de certs paràmetres.

En la seva regulació originària, els col·lectius amb dret a beneficiar-se del bo social eren les persones físiques a la seva residència habitual amb potència contractada inferior a 3 kW, les persones incloses en determinades categories de pensionistes de 60 anys o més, les famílies nombroses i les unitats familiars amb tots els seus membres en situació d'atur.

D'acord amb el seu disseny actual, és un descompte que s'aplica sobre la factura subjecta a la tarifa regulada (PVPC), tant en els termes d'energia consumida com de potència, el percentatge del qual varia en funció del grau de vulnerabilitat. Llevat de les famílies nombroses, que hi poden seguir accedint sense tenir en compte el seu nivell d'ingressos, les categories de persones amb dret al bo social venen definides pels llindars de renda, prenent en consideració la unitat de convivència i la seva morfologia.

"Al sistema elèctric espanyol, el principal mecanisme de protecció de les persones vulnerables és, des del 2009, el bo social elèctric."

Aquests llindars delimiten dues grans categories de consumidors protegits: consumidors vulnerables i consumidors vulnerables severs. A banda, els consumidors vulnerables severs que siguin atesos per serveis socials i aquests els sufraguin part de la factura són considerats consumidors en risc d'exclusió social, els quals, com veurem més endavant, tenen un plus de protecció pel que fa als talls de subministrament i al deute. A més, es preveuen les anomenades categories especials que permeten accedir a la condició de consumidor vulnerable i vulnerable sever amb llindars de renda més alts, quan concorrin determinades circumstàncies personals (violència de gènere, discapacitat del 33%, víctimes del terrorisme, dependència de grau II o III i famílies monoparentals).

En un context ordinari, els consumidors vulnerables tenen dret a un descompte del 25% de la factura i els segons, a un descompte del 40%, percentatges que han estat temporalment modificats en els darrers mesos, arran de l'escalada desorbitada dels preus de l'electricitat al mercat majorista, com es veurà més endavant. El preu que paga el consumidor vulnerable, després de l'aplicació del descompte del bo social sobre la seva factura PVPC és l'anomenada Tarifa d'Últim Recurs (TUR).

Com es comentava, al bo social només hi poden accedir les persones que estiguin acollides al mercat regulat i tinguin una potència contractada que no superi els 10 kWh, amb una sol·licitud prèvia que s'ha de presentar davant les companyies comercialitzadores de referència. La quantitat de consum objecte de descompte està subjecta a un límit. Els consums que excedeixin aquest límit no es beneficien del descompte.

Com s'ha comentat en el primer apartat d'aquest estudi, la tarifa PVPC només l'ofereixen les comercialitzadores de referència designades normativament, entre les quals hi ha Energía XXI Comercializadora de Referencia S.L.U., la companyia d'Endesa al mercat regulat, majoritària a Catalunya. Ara bé, aquestes companyies no n'assumeixen tot el cost. Com hem avançat anteriorment, el finançament del bo social es reparteix entre totes les empreses del sector elèctric (generació, transport, distribució i comercialització), d'acord amb els percentatges establerts anualment. Des de l'entrada en vigor del RDL 15/2018, totes aquestes societats assumeixen també el cost dels impagaments de les unitats familiars acollides al bo social, en les quals hi visqui un menor de setze anys, una persona en situació de dependència de grau II o III o una persona amb discapacitat reconeguda igual o superior al 33%, a les quals no se'ls pot tallar el subministrament, així com part de la factura dels consumidors en risc d'exclusió social (vulnerables severs a qui l'Administració els paga la meitat de la factura).

b) El bo social tèrmic

El 2018 es va observar que la cobertura del bo social elèctric era insuficient i es va decidir ampliar la protecció de les persones vulnerables a altres usos energètics diferents dels elèctrics. Per fer-ho es va crear el bo social tèrmic, que consisteix en un ajut directe a càrrec dels Pressupostos Generals de l'Estat, que es vehicula a través d'un pagament anual únic, efectuat durant el període hivernal, amb l'objectiu d'alleugerir la factura energètica dels consumidors vulnerables, destinat a usos tèrmics, com ara calefacció, aigua calenta sanitària o cuina.

Tenen dret a aquest ajut les persones beneficiàries del bo social elèctric en l'exercici anterior i, en principi, és un mecanisme automàtic gestionat per les comunitats autònomes, no sotmès a sol·licitud prèvia, però sí a un tràmit de notificació de les dades bancàries en el cas que la factura no estigui domiciliada.

L'import de l'ajut és variable, generalment es troba en un rang entre uns 25 i uns 124 euros, tot i que, com veurem més endavant, aquest any s'ha incrementat. La quantia depèn del pressupost que s'hi destina cada any, el grau de vulnerabilitat de la llar beneficiària i la zona climàtica on es trobi. Des del 2018 i fins al 2020, el pressupost anual consignat a aquesta partida havia transitat entre els 75 i els 100 milions d'euros aproximadament, xifra que s'ha vist incrementada de manera significativa el 2021 en el marc del paquet de mesures que s'analitzen més endavant.

"El 2018 es va observar que la cobertura del bo social elèctric era insuficient i es va decidir ampliar la protecció de les persones vulnerables a altres usos energètics diferents dels elèctrics. Per fer-ho es va crear el bo social tèrmic."

c) Protecció davant dels talls d'acord amb la normativa del bo social

Les regles estatals de suspensió del subministrament elèctric es troben recollides entre l'article 52 de la Llei del sector elèctric i el Reial decret 897/2017 (RD 897/2017). D'acord amb aquestes normes, a les persones acollides al PVPC, en cas d'impagament, se'ls pot efectuar el tall, transcorreguts dos mesos des del requeriment fefaent del pagament. En el cas de les persones vulnerables, fins al setembre del 2021, abans de l'aprovació del mínim vital elèctric, que s'explicarà més endavant, el tall no es podia efectuar fins que no havien passat quatre mesos des del requeriment.

D'altra banda, l'apartat 4 del mateix article preveu un seguit de subministraments essencials els quals, en principi, no poden ser suspesos mai. Entre d'altres, s'hi inclouen:

- Els subministraments domèstics d'unitats de convivència que acreditin, mitjançant informe mèdic, una dependència energètica destinada a alimentar un equip mèdic que sigui indispensable per mantenir la vida d'una persona (i).
- Els subministraments de les persones en risc d'exclusió social (vulnerables severs atesos per serveis socials) (j). En virtut de l'article 20 del RD 897/2017, la prohibició de suspensió en aquests casos, però, queda condicionada al fet que les administracions autonòmiques o locals responsables dels serveis socials que els atenen es facin càrrec del 50% de l'import de les factures abans dels descomptes del bo social.
- Els subministraments d'unitats de convivència beneficiàries del bo social en les quals hi hagi un menor de 16 anys, una persona en situació de dependència reconeguda en grau II o III, o bé una discapacitat reconeguda igual o superior al 33% (k).

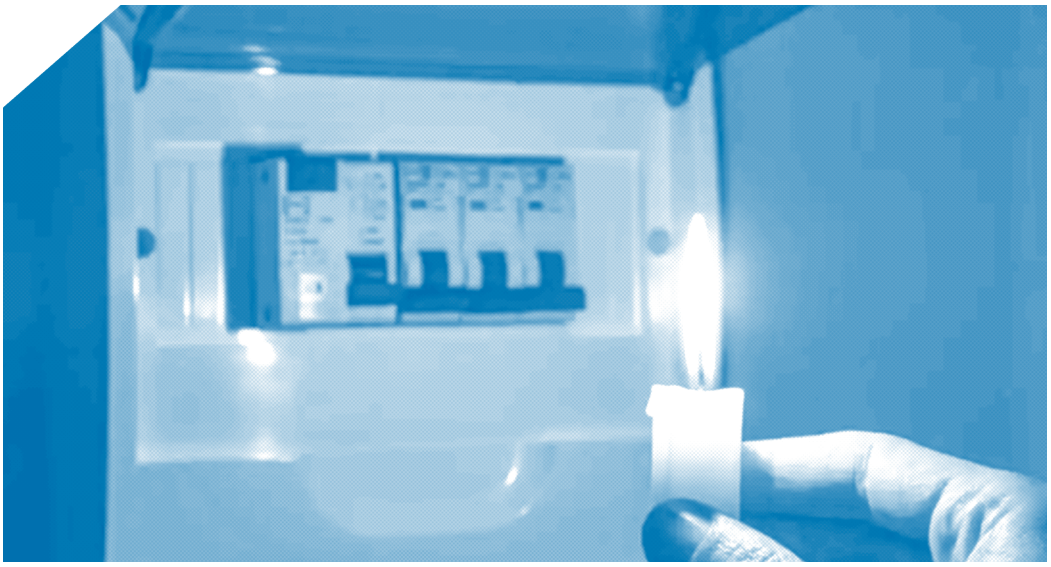
"Les regles estatals de suspensió del subministrament elèctric es troben recollides entre l'article 52 de la Llei del sector elèctric i el Reial decret 897/2017 (RD 897/2017)."

d) Límits del bo social elèctric i la protecció davant de talls

Des de fa anys, entitats del tercer sector familiaritzades amb la tramitació del bo social, així com representants de la societat civil, venen posant sobre la taula algunes crítiques al bo social elèctric, tant pel que fa a la seva configuració legal com respecte

de la seva tramitació i la política de talls prevista en la mateixa normativa. Algunes d'aquestes limitacions han estat constatades a l'ENPE i formen part de l'horitzó de canvi del Govern central; d'altres no estan incloses encara en la seva agenda política.

Una primera crítica que se sol fer al bo social rau en els criteris de delimitació de les categories de consumidors vulnerables, sobretot quant als llindars de renda aplicats de manera homogènia a tot el territori estatal amb independència del cost de la vida del lloc de residència. La seva configuració actual incorre en incongruències flagrants, com el fet que les unitats de convivència amb tres infants tenen dret al bo social amb independència de la seva renda, mentre que unitats familiars amb llindars de renda molt baixos a territoris amb un cost de la vida molt elevat no hi tenen dret. Aquest desequilibri s'ha intentat pal·liar a través de l'aprovació del Reial decret llei 6/2022, que amplia de manera significativa els límits de renda, malgrat que no es fa cap distinció entre territoris o municipis.

D'altra banda, l'ENPE posa de manifest la complexitat i lentitud de la sol·licitud i la necessitat d'avançar cap una tramitació més àgil i transparent. Igualment planteja la necessitat d'articular una mesura prestacional única i integral que cobreixi el conjunt dels subministraments energètics, tant elèctrics com tèrmics i avançar cap a una gestió unificada i automatitzada d'aquestes ajudes.

En matèria de talls, la mateixa Estratègia reconeix la limitada protecció que fins ara ha atorgat la normativa del bo social a les persones vulnerables, i assenta les bases programàtiques per a una ampliació d'aquesta protecció, a través de l'anomenat subministrament mínim vital que va ser creat el setembre del 2021, tal com s'explicarà més endavant.

5.2 Mesures en l'àmbit català: la Llei 24/2015, principi de precaució i condonació del deute

A Catalunya, gràcies a la Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica, impulsada el 2015 per diversos moviments socials a través d'una iniciativa legislativa popular, regeix una protecció en matèria de talls més garantista que l'estatal. En virtut de l'anomenat principi de precaució, previst a l'article 6.4 d'aquesta llei, abans d'efectuar un tall de subministrament, les companyies d'aigua, electricitat i gas han de demanar als serveis socials municipals o comarcals un informe per verificar si la persona es troba en risc d'exclusió residencial, d'acord amb els criteris establerts a l'article 5.10 de la mateixa llei. En cas que s'acrediti que la persona o unitat familiar es troba en aquesta situació, les companyies estan obligades a garantir el servei fins que la situació de vulnerabilitat de la persona cessi.

Els barems de renda que, segons la llei catalana, defineixen la categoria de risc d'exclusió residencial es calculen en funció de l'IRSC, per tant, estan adaptats geogràficament en funció del cost de la vida de cada zona i són superiors als que delimiten la categoria de consumidor vulnerable segons la legislació estatal. Aquest principi, a més, s'aplica a tota mena de consumidor amb independència del contracte, és a dir, en el cas del subministrament elèctric, indistintament de si la persona s'acull al mercat regulat o al mercat lliure.

El marc normatiu català contra la pobresa energètica preveu dues mesures addicionals molt importants. Una d'aquestes té a veure amb el deute acumulat per les unitats familiars protegides pel principi de precaució. La gestió d'aquest deute no quedava resolta a la Llei 24/2015, la qual establia que aquesta qüestió s'havia de solucionar mitjançant acords o convenis signats entre les administracions públiques i les companyies subministradores.

Des de l'aprovació de la llei, però, cap de les grans operadores energètiques no va mostrar disposició per seure a la taula de negociació per signar aquests convenis. Després d'anys de pressió per part de la societat civil organitzada i l'àmbit municipal, el 31 de març de 2021, gairebé sis anys després de l'entrada en vigor de la llei, el Govern de la Generalitat va assolir un acord històric amb la comercialitzadora majoritària a Catalunya, Endesa.

"A Catalunya, gràcies a la Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica, impulsada el 2015 per diversos moviments socials a través d'una iniciativa legislativa popular, regeix una protecció en matèria de talls més garantista que l'estatal"

Aquest acord preveia, entre els compromisos més rellevants, la condonació del deute acumulat per 35.518 famílies en risc d'exclusió residencial entre el 6 d'agost de 2015 i el 31 de desembre de 2020. Endesa es comprometia a fer-se càrrec del 100% de les factures impagades entre 2015 i 2018; i la Generalitat, juntament amb altres administracions públiques, s'obligava a assumir el 50% del deute acumulat entre 2019 i 2020, mentre que la companyia pagaria l'altra meitat. Això implicava que Endesa acabaria fent-se càrrec de més del 70% del deute acumulat entre 2015 i 2020. D'acord amb

el conveni, la condonació del deute s'havia de fer de manera automàtica, és a dir, les persones només havien d'esperar una carta de la companyia notificant-los que efectivament el comptador del deute es posava a zero. A partir de desembre del 2021, aquestes cartes, amb gairebé vuit mesos d'endarreriment, van començar a arribar a les famílies.

Aquest acord encarrilava també la gestió del deute futur, és a dir, del deute acumulat a partir del 2021, a través de la creació del Fons d'Atenció Solidària, un mecanisme per concedir ajuts per pagar factures a famílies en risc d'exclusió residencial, coparticipat a parts iguals per Endesa i les Administracions públiques (autonòmiques i locals), tenint en compte en el còmput de la part d'Endesa la seva contribució a través del descompte del bo social. A hores d'ara, aquest mecanisme no ha estat creat encara.

L'altra mesura central en el marc normatiu català contra la pobresa energètica, inclosa també en el conveni esmentat, i, per tant, aplicable només a Endesa, és l'obligació de la companyia d'instal·lar comptadors socials d'electricitat en habitatges ocupats sense títol habilitant per persones en risc d'exclusió residencial (paràgraf f de la clàusula 2.2.3 de la Resolució TSF/946/2021).

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, a partir d'una consulta d'ofici realitzada per la Sindicatura de Greuges de la ciutat, l'Ajuntament indica que des de l'any 2019 fins al mes de febrer del 2022, el consistori ha iniciat un total de 54 expedients sancionadors per incompliments de la Llei 24/2015 per part de companyies subministradores, 14 dels quals han acabat amb proposta de sanció a la companyia.

5.3 Mesures en l'àmbit local impulsades a la ciutat de Barcelona

a) Instruments per pal·liar la crisis climàtica i la transició energètica

La crisi del preu de l'electricitat, vinculada a la crisi del gas i el preu del CO_2, està estretament lligada amb la crisi climàtica i s'ha d'analitzar des de l'escenari de la transició energètica, que els estats estan començant a desplegar a través dels seus respectius plans nacionals d'energia i clima.

En el cas de l'Estat espanyol, l'instrument programàtic que ha de guiar aquesta transició és el Pla nacional integrat d'energia i clima (PNIEC) 2021-2030, document elaborat per mandat de la UE i sotmès a la Comissió, àmbit des del qual es fiscalitza el grau de compliment dels estats. En l'àmbit català, les polítiques climàtiques han estat elevades ja a rang de llei amb la Llei 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic.

Per la seva banda, els municipis estan adoptant els seus propis plans de transició energètica i climàtica. La ciutat de Barcelona ha estat particularment activa en aquest sentit. En primer lloc, el 26 d'octubre de 2018, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar el Pla Clima 2018-2030 de Barcelona. Un pla estratègic amb un horitzó temporal al 2030, que inclou objectius i mesures estratègiques a curt (2018-2020), mitjà i llarg termini (2021- 2030). Es complia així amb un dels compromisos adquirits a través del Pacte d'alcaldes i alcaldesses pel clima i l'energia, signat el 2017 (Diputació de Barcelona, s.d.).

El Pla està basat en 4 grans eixos —la mitigació, l'adaptació, la justícia climàtica (pensat sobretot per protegir les persones més vulnerables) i l'acció col·lectiva— i s'encamina als objectius següents:

- Reduir les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle (GEH) *per capita* un 45% respecte al 2005 mitjançant una disminució en el 20% de la mobilitat en vehicle privat de motor; incrementar 5 vegades la generació solar local, i fer una rehabilitació energètica del 20% dels edificis residencials de més de 40 anys.
- Incrementar el verd urbà en 1,6 km^2, que equival a 1 m^2 més de verd per cada habitant actual.
- Obtenir el 100% de finançament net.
- Reduir el consum d'aigua potable domèstica a menys de 100 l/hab./dia.
- Tenir pobresa energètica zero.
- Invertir 1,2 milions d'euros en subvencions per a projectes col·laboratius ciutadans (200.000 euros bianuals).

Poc després de l'aprovació d'aquest pla, el juliol del 2019, es va constituir la Taula per l'Emergència Climàtica, un grup de treball del Consell de Sostenibilitat creat amb la missió de definir mesures concretes que cal desenvolupar per fer front de manera efectiva a l'emergència climàtica. També és l'espai on l'Ajuntament ret comptes dels

avenços i el compliment dels compromisos adquirits. Arran de la creació d'aquest espai, a més de posar en marxa la zona de baixes emissions, l'1 de gener de 2020, l'Ajuntament va endegar una sèrie d'accions immediates: ampliació de la capacitat del transport públic, desenvolupament de superilles a diferents barris; ampliació de la mobilitat activa a diversos carrers; millora de la qualitat de l'aire a 85 centres escolars i desenvolupament d'escoles refugi climàtic; creació d'un grup de treball per a l'impuls de la fiscalitat verda; implementació del sistema de recollida d'escombraries porta a porta; constitució de la Taula Plàstic Zero; licitació de 30 projectes de generació fotovoltaica a edificis i equipaments municipals, i creació de l'obligació de disposar de generació d'energia renovable a tots els equipaments i edificis municipals.

Finalment, el 15 de gener de 2020, la ciutat de Barcelona aprova la Declaració d'emergència climàtica i accelera un paquet de canvis que comprometen tots els agents de la ciutat. Aquesta declaració és fruit d'un procés de corresponsabilitat i reflexió conjunta dut a terme en el marc de la Taula d'Emergència Climàtica.

Sobre la base d'aquesta transició, s'han dut a terme algunes accions de mitigació orientades a avançar cap a un model energètic no dependent dels combustibles, que alhora, en contextos d'escalada dels preus de l'electricitat com l'actual, podríem en cert sentit qualificar d'accions d'adaptació, en la mesura que tenen el potencial de fer-nos més resilients davant la volatilitat dels mercats, que, de manera creixent, derivarà de l'escassetat de recursos. Entre aquestes accions destaquem:

- Omplir els terrats de la ciutat d'instal·lacions solars.
- Accelerar la implantació de generació renovable als edificis municipals.
- Implantar fins a 25 MWp d'energia fotovoltaica l'any 2025 en grans espais urbans (cobertes industrials, grans terciaris i pèrgoles o estructures en entorns industrials i logístics).

“El 15 de gener de 2020, la ciutat de Barcelona aprova la Declaració d’emergència climàtica i accelera un paquet de canvis que comprometen tots els agents de la ciutat.”

Actualment, el 100% del subministrament elèctric de l’Ajuntament de Barcelona i la resta d’organismes municipals està certificat per la CNMC conforme procedeix de fonts renovables; garantir aquest origen pot representar un sobrecost, segons el mateix Ajuntament de Barcelona, de fins a 88.699 €.

Per tal de reduir el consum, al llarg dels últims anys s’han anat adoptant diverses mesures:

- Instal·lació de sistemes d’enllumenat més eficients (edificis i enllumenat públic).
- A l’hora de renovar o en noves instal·lacions de climatització als edificis, s’han instal·lat equips de climatització més eficients.
- Treballs de manteniment preventius per evitar el mal funcionament de sistemes (climatització, aigua calenta sanitària, etc.).
- Instal·lació de sistemes de regulació i telegestió per al control ambiental i lumínic.

En concret, per tal de reduir el consum de l’enllumenat públic, en el darrers anys s’han adoptat les mesures següents:

- Sistemes d’enllumenat públic més eficients, renovant la tecnologia de les làmpades de descàrrega a led.
- Instal·lació de sistemes de regulació dels punts de llum que en hores nocturnes redueixin el consum.
- Manteniment preventiu i correctiu de làmpades i equips per minimitzar-ne les pèrdues.

- Instal·lació de nous sistemes de telegestió per establir comunicació amb els quadres d'enllumenat i poder controlar així els horaris d'encesa i apagada i regular les lluminàries.

L'Ajuntament de Barcelona dissenya també campanyes de conscienciació per a la racionalització de l'ús de l'energia. La comercialitzadora pública Barcelona Energia assessora els seus clients perquè optimitzin la contractació de potència i elaborin estratègies de desplaçament de consums per evitar les hores punta de cost.

Així mateix, també té en marxa el programa "Carrega't d'energia", en què s'ofereixen tallers adreçats a la ciutadania. Aquest programa s'ofereix des de la Fàbrica del Sol amb l'objectiu de treballar de manera col·lectiva cap a un nou model energètic més sostenible que redueixi el consum d'energia, augmenti l'eficiència energètica, afavoreixi la producció d'energies netes a Barcelona i les posi a l'abast de la societat.

El programa disposa d'una oferta permanent de tallers i recursos (La llar sostenible, l'electricitat a règim, etc.) per donar eines a la ciutadania a fi d'incrementar la seva cultura energètica i per capacitar-la per participar activament en aquest futur més sostenible.

A més a més, també s'està portant a terme una tasca divulgativa important als PAE (punts d'assessorament energètic de proximitat, ja que estan repartits pel territori), amb tallers i informació específica envers l'energia, el seu ús i les possibilitats de generació, i a la Fàbrica del Sol, com a equipament central per a l'educació energètica de la ciutat.

Paral·lelament, a través de l'Agència d'Energia de Barcelona (en endavant, AEB) hi ha obert un canal directe de comunicació amb la ciutadania, el Servei d'informació a l'autoconsum, que té l'objectiu d'informar sobre les possibilitats d'un edifici d'instal·lar sistemes d'autoproducció renovables.

"L'Ajuntament de Barcelona dissenya també campanyes de conscienciació per a la racionalització de l'ús de l'energia."

Pel que fa a les subvencions mitjançant l'empara dels ajuts a la rehabilitació d'habitatges, l'Ajuntament de Barcelona ofereix ajuts a la incorporació d'instal·lacions solars de generació energètica. Els ajuts són del 50% del cost elegible.

Pel que fa a l'àmbit fiscal, l'Ajuntament de Barcelona aplica una bonificació en l'IBI del 50% i durant 3 anys a tots els habitatges que es dotin de sistemes d'aprofitament solar. Aquesta ajuda tant inclou la fotovoltaica com la solar tèrmica, però sempre que siguin instal·lacions que vagin més enllà del que s'exigeix per normativa. De manera complementària, s'ofereix una bonificació del 95% sobre l'impost de construccions i obres (ICIO), corresponent a la partida de la instal·lació solar.

Un altre instrument també a l'abast de la ciutadania, i que vol facilitar la instal·lació de sistemes fotovoltaics a la ciutat, és el MES Barcelona. Es tracta d'un mecanisme d'inversió financera amb el qual, a través d'unes empreses homologades, es pretén

invertir a partir d'una col·laboració publicoprivada en la instal·lació de plaques fotovoltaiques i rehabilitació energètica a la ciutat, mitjançant un model de negoci que no requereixi un cofinançament per part dels propietaris dels edificis. Els inversors assumeixen el 100% de la inversió i la recuperaran gràcies a l'energia excedent o els estalvis energètics generats per les operacions finançades.

Respecte de la millora energètica dels equipaments, durant els darrers 10 anys s'ha actuat en enllumenat, tancaments o climatització sobre edificis com la Biblioteca Jaume Fuster, la Biblioteca Mercè Rodoreda, l'Escola Bressol Forestier, 3 cases consistorials, les oficines del carrer d'Avinyó, l'edifici de la rda. de Sant Pau, 43, etc. Cada cop que cal substituir alguna màquina, sempre s'instal·len sistemes més eficients. Actualment, el Pla d'acció per l'emergència climàtica recull les estratègies i els objectius energètics que cal assolir tant en l'àmbit de ciutat com municipal, donant continuïtat als seus predecessors.

Pel que fa a l'impuls a la generació renovable, s'està fent un gran esforç a la ciutat per incrementar-la, tant en l'àmbit privat, a través de la posada en marxa de diferents instruments i mecanismes, com s'ha explicat en els punts anteriors, com a escala municipal. En aquest sentit, els darrers anys, s'ha donat un impuls important per tal d'incrementar la generació fotovoltaica tant en cobertes d'edificis i equipaments municipals com a l'espai públic i parets mitgeres. Actualment, en l'àmbit municipal, s'han instal·lat uns 3.797 kWp de generació fotovoltaica, amb la distribució següent:

- 2.530 kWp en cobertes municipals
- 193 kWp en parets i mitgeres
- 1.074 kWp en pèrgoles i espai públic

A més, hi ha uns 786 kWp en obres que s'estan executant i uns 2.237 kWp en el terreny de projecte. Per poder saber com consumeixen els edificis municipals i fer-ne un seguiment, l'Agència d'Energia disposa d'una eina de monitoratge per visionar com es consumeix, però també com es produeix l'energia renovable instal·lada.

b) Mesures contra la pobresa energètica

A diferència del que passa amb el subministrament d'aigua, en què la competència és de caràcter municipal, en el cas del subministrament elèctric, el marc competencial de què disposen les entitats locals és més reduït. Tot i això, actualment estan assumint funcions rellevants en aquest camp i probablement encara en podrien desenvolupar més.

D'entrada, no oblidem que una part important de l'aplicació de les mesures previstes per la legislació estatal i autonòmica depèn d'informes i documents emesos des de les institucions municipals, generalment els serveis socials. La qualitat organitzativa d'aquestes institucions i també la voluntat política poden incidir notablement en aquests tràmits, tant en un sentit positiu, agilitzant-los, com en un sentit negatiu, obstaculitzant-los.

"A diferència del que passa amb el subministrament d'aigua, en què la competència és de caràcter municipal, en el cas del subministrament elèctric, el marc competencial de què disposen les entitats locals és més reduït."

A banda, els municipis acostumen a crear ajuts per pagar factures de persones vulnerables; espais de diàleg, com les taules de pobresa energètica; punts d'assessorament energètic, que ajudin les persones a optimitzar els seus contractes de subministrament, així com a agilitzar els tràmits amb les administracions públiques i les subministradores, i auditories energètiques de les llars o programes d'intervenció i ajuts, per millorar l'eficiència energètica dels edificis.

En concret, a Barcelona s'han desplegat les accions següents:

- ## Creació d'una xarxa extensa de punts d'assessorament energètic (PAE)

Els PAE donen servei a tots els districtes de Barcelona des del gener del 2017 i tenen 12 oficines distribuïdes per tot el territori de la ciutat. El seu objectiu és combatre la pobresa energètica, concretament garantint els drets que preveu la legislació vigent pel que fa a l'accés als subministraments bàsics, i millorar l'eficiència de les llars de la ciutat de Barcelona, prioritzant les més vulnerabilitzades.

Per tal de valorar si els PAE han experimentat un canvi en el volum de casos rebuts arran de l'escalada de preus de l'estiu del 2021, cal analitzar les dades facilitades pel mateix servei, fruit d'una pregunta d'ofici de la Sindicatura de Greuges de Barcelona.

Indicador	2019	2020	2021 (gener-setembre)
Dones	8.037	8.942	12.549
Homes	4.034	4.407	6.662
Persones amb altres identitats de gènere	8	2	11
Total de persones ateses	**12.079**	**13.351**	**19.222**

Segons les dades facilitades per l'Ajuntament, i tenint en compte la situació excepcional de 2020, pot observar-se un increment notable de les persones ateses pels PAE de la ciutat si comparem l'any 2019 (12.079 persones ateses), amb els primers nou mesos del 2021 (19.222 persones ateses).

• Accions per optimitzar factures

Entre altres accions, cal destacar el canvi de tarifa al mercat regulat (PVPC); la reducció de potència contractada; sol·licitud del bo social, i actuacions de microeficiència per reduir consums fantasma o per ajustar aparells mal regulats o configurats en habitatges.

Les actuacions més significatives per a la reducció de la factura de la llum han estat les següents.

Acció	Des del 2018 fins a l'1/11/2021
Tramitació de bons socials elèctrics	10.260
Eliminació de serveis extres al contracte de subministrament elèctric	2.505
Reducció de la potència contractada	5.720

Aquesta última acció, l'optimització de la factura per reduir la potència contractada de les llars barcelonines, ha comportat l'estalvi següent:

	2019	2020	2021 (gener-setembre)
Estalvi de potència (kW)	1.957	1.139	865

- ## Tractament coordinat de la pobresa energètica i la inseguretat residencial

A través de la comunicació i col·laboració entre els PAE i el Servei d'Intervenció i Mediació davant Situacions de Pèrdua i/o Ocupació de l'Habitatge (SIPHO). A més, els PAE han informat sobre aquesta qüestió els diferents operadors i plataformes d'atenció ciutadana a disposició de l'Ajuntament i els han reforçat, a través de les oficines d'Atenció Ciutadana (OAC), de la Xarxa d'Oficines d'Habitatge (OH), dels centres de Serveis Socials (CSS), telèfon 010 i la resta de canals telemàtics.

• Accions d'eficiència energètica d'habitatges (rehabilitació)

Els ajuts a la rehabilitació que ofereixen l'Ajuntament de Barcelona i el Consorci de l'Habitatge de Barcelona promouen l'habitabilitat, l'accessibilitat i l'eficiència energètica, tant a l'interior dels habitatges com al conjunt dels edificis.

Ha estat oberta una convocatòria d'ajuts a la rehabilitació provinents dels fons europeus Next Generation, amb l'objectiu que els edificis i habitatges redueixin un mínim del consum d'energia primària no renovable i un mínim de reducció de la demanda.

Actualment, hi ha 5 programes d'ajuts a la rehabilitació:

- Ajuts a la rehabilitació de l'edifici (amb fons UE-Next Generation).
- Ajuts a la rehabilitació de l'habitatge (amb fons UE-Next Generation).
- Ajuts a l'elaboració del Llibre de l'Edifici i Projectes (amb fons UE-Next Generation).
- Ajuts a la rehabilitació dels barris (amb fons UE-Next Generation).
- Ajuts a la rehabilitació d'interiors d'habitatges per incorporar a la Borsa d'Habitatges de Lloguer de Barcelona.

• Ajuts al pagament de factures

Els ajuts per al pagament de factures es tramiten des dels centres de Serveis Socials, on el treballador social o el tècnic referent valora cada cas per considerar si és adequat atorgar-los. El registre s'efectua en una aplicació informàtica que no té una partida individual i específica per al subministrament d'electricitat, sinó que consta d'un genèric amb el títol "Subministraments (aigua, gas, electricitat)".

Tot i això, des de l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS) s'han compartit les dades següents pel que fa als fons destinats a aquesta partida:

Districte/any	2019	2020	2021 (estimat)
Ciutat Vella	12.491,58 €	9.422,26 €	5.807,24 €
L'Eixample	7.687,89 €	4.857,90 €	4.264,42 €
Sants-Montjuïc	16.179,30 €	5.427,60 €	4.689,65 €
Les Corts	595,16 €	1.122,36 €	2.272,51 €
Sarrià - Sant Gervasi	2.019,97 €	200,00 €	756,28 €
Gràcia	5.857,77 €	2.894,57 €	2.799,89 €
Horta-Guinardó	4.296,16 €	2.644,61 €	2.642,95 €
Nou Barris	5.929,37 €	2.333,56 €	3.298,19 €
Sant Andreu	3.815,18 €	1.160,90 €	1.449,31 €
Sant Martí	12.512,63 €	7.481,17 €	2.429,62 €
Total	**71.385,01 €**	**37.544,93 €**	**30.410,06 €**

Si analitzem les mateixes dades, però en nombre d'ajuts concedits, veiem:

Districte/any	2019	2020	2021 (10 mesos)
Ciutat Vella	87	53	36
L'Eixample	43	33	24
Sants-Montjuïc	81	29	20
Les Corts	4	4	8
Sarrià - Sant Gervasi	12	1	5
Gràcia	32	16	17
Horta-Guinardó	30	25	20
Nou Barris	28	17	22
Sant Andreu	20	9	8
Sant Martí	89	47	16
Total	**426**	**234**	**176**

Analitzant les dues taules, detectem que l'impacte de l'escalada de preus de l'electricitat sobre les arques públiques pel que fa a la concessió d'ajuts a llars vulnerabilitzades ha estat irrellevant. Cal puntualitzar que, des de l'entrada en vigor, l'Ajuntament de Barcelona no s'ha caracteritzat per destinar grans partides públiques a aquest propòsit, entenent que aquest era un tema que calia resoldre abans a través de convenis entre l'Administració i les companyies del sector.

Tenint en compte això, podem apreciar com els fons dedicats al pagament de factures no només no s'han incrementat durant el 2020 i el 2021, sinó que, en general, s'han reduït notablement, amb l'excepció del districte de les Corts. Així, entre 2019 i 2021 els fons públics dirigits a cobrir factures de llars vulnerabilitzades s'han reduït en un 57,40% i el nombre total d'ajuts, en un 58,59%.

6. Recull de bones pràctiques

En aquest apartat es plantegen exemples de bones pràctiques, mesures, polítiques i iniciatives o projectes que permeten afrontar i lluitar contra la pobresa energètica, posant èmfasi en l'àmbit municipal, sigui perquè la mesura s'impulsa en aquesta escala o perquè l'esfera local és clau en l'aterratge i la implementació de polítiques estatals o autonòmiques.

L'actual crisi sanitària, social i econòmica per la covid-19 i les crisis financeres de dècades precedents, sumades a aquesta nova crisi energètica, comporten una pressió sense precedents per als responsables polítics: Com es poden prendre mesures urgents sense precipitar-se? Com es pot garantir que les mesures s'adrecen adequadament a tota la població? I als més vulnerables? Però sobretot, i més enllà de les mesures pal·liatives, com es pot seguir avançant en la transició energètica necessària per prevenir i afrontar millor les crisis de futur?

En els últims mesos, diferents països han impulsat polítiques, lleis i mesures per atenuar aquesta pujada de preus, així com el seu impacte en la ciutadania, en les empreses i en l'economia, la majoria d'aquestes associades a la reducció d'impostos i taxes, així com els pagaments de factures o descomptes a grups vulnerables. En el marc de la UE, malgrat que es tracta d'iniciatives que han impulsat els estats membres, algunes tenen un aterratge i un impacte també a escala regional i municipal o requereixen altres mesures i suport a l'escala més connexa amb l'àmbit local.

País	Reducció d'impostos i taxes	Regulació del preu	Pagaments a grups vulnerables	Mandat a empreses públiques
Alemanya	X			
Bèlgica	X	Mercat minorista	X	
Estònia	X		X	
Espanya	X	Mercat minorista i majorista	X	
França		Mercat majorista	X	
Grècia			X	X
Hongria		Mercat minorista		
Irlanda	X		X	
Itàlia	X		X	
Letònia			X	
Lituània		Mercat minorista	X	
Països Baixos	X			
Polònia		Mercat minorista	X	
Portugal	X	Mercat majorista		X
Romania		Mercat minorista i majorista	X	
República Txeca	X		X	
Xipre	X		X	

Taula 1. Polítiques per protegir les persones consumidores de la pujada de preus de l'energia. Marc UE
Elaboració pròpia a partir de Sgaravatti (2021)

Com es pot observar, la majoria d'estats han optat per mesures correctives i d'emergència, com els pagaments a grups vulnerables o la reducció d'impostos. Les mesures més relacionades amb actuacions estructurals sobre els mercats o sobre les empreses públiques, han estat menys habituals. Moltes d'aquestes, a més, posen un pes important en l'escala nacional/estatal o en aquella de qui depèn la legislació energètica, però des d'un punt de vista integral cal també centrar-se en actuacions que

aterrin en els àmbits regional i municipal, així com una cobertura menys reactiva i més encarada a totes les dimensions del dret a l'energia, també aquelles que no només tenen a veure amb l'assequibilitat i els preus, sinó amb la seguretat, l'adequació del servei, la informació, la participació, etc.

"La majoria d'estats han optat per mesures correctives i d'emergència, com els pagaments a grups vulnerables o la reducció d'impostos."

En relació amb aquestes mesures necessàries i d'altres d'abast més preventiu o propositiu, de mitjà-llarg termini o estructurals, plantegem a continuació 7 eixos per a l'exploració de bones pràctiques en la garantia del dret a l'energia, també resumides en la taula següent.

Eixos	Mesures concretes		
	Més immediates o ja existents		**Menys immediates i complexes**
1. Prohibició dels talls, accés segur i regularitzat	Principi de precaució *(Llei 24/2015, protocol SS a Bèlgica)*		Promoció de regularitzacions *(plans de regularització massiva a la Mina)*
2. Ajuts, descomptes i tarifes socials	Ajuts i descomptes a grups vulnerables (Winter Fuel Payment, Chèque Energie)		Topalls en els preus i tarifes socials (*tarifa social portuguesa, cobertura energètica anual d'Eléctrica de Cádiz)*
3. Atenció de finestreta única	Impuls i millora dels PAE (Prioritzar l'atenció presencial i que generi empoderament)	One Stop Shops *(Projecte innovate)*	Acompanyament i mediació comunitària (*proves pilot a Santa Coloma i Diputació de Girona*)
4. Rehabilitació energètica i autoconsum	Salvaguardes socials als programes de renovació d'habitatges *(Proposta de l'Aliança per a la rehabilitació d'habitatges sense deixar a ningú enrere, projectes per garantir MEPS a Flandes i Brusel·les)*		Promoció de programes per a l'autoconsum energètic (*Projectes d'impuls a Schönau, Saerbeck, Lochem, La Palma Renovable, Pinell del Brai, comunitats energètiques locals, etc.)*
5. Operadors públics d'energia	Impuls o millora d'aquests ens *(Eléctrica de Cádiz, Barcelona Energia)*		Èmfasi en el paper de la distribució elèctrica *(Xse, AMEP, revisió de plans de millora de la xarxa, etc.)*
6. (In)formació, transparència i democratització	Informació, formació, transparència *(documents útils Aliança contra la Pobresa Energètica, Campanya informativa Eléctrica de Cádiz, etc.)*		Participació i cocreació de polítiques *(Taules de l'energia, BATEC, comunitats energètiques locals, assemblees climàtiques)*
7. Coherència de polítiques	Declaracions institucionals (*Energie Cities, Pacte global d'alcaldes, etc.)*		Incorporació de la mirada de la transició justa *(Anàlisi de metabolisme, enfocament interseccional, visió de justícia social i justícia climàtica)*

6.1 Prohibició dels talls, accés segur i regularitzat

6.1.1 Principi de precaució (nacional, regional, municipal)

Diferents lleis i protocols en l'àmbit nacional i regional permeten que avui en dia ningú no sigui desconnectat per motiu d'impagament, encara més en un marc de pujada continuada dels preus de l'energia. És el cas de l'esmentada Llei 24/2015 del Parlament de Catalunya, però també de diversos protocols i garanties en països com Bèlgica, on es disposa d'un protocol semblant al català. A diferència de casos com els del Regne Unit o França, on l'absència de tall de llum sorgeix d'un pacte o la voluntat de l'empresa subministradora, el principi de precaució posa al centre l'administració com a garant i mecanisme de control de les empreses subministradores, ja que exigeix la consulta prèvia a Serveis Socials.

Aquesta aproximació, que resumim esmentant el procediment del "principi de precaució", és molt més garantista que les treves hivernals o les moratòries de talls, que tenen data de fi o caducitat, i no solucionen el problema més enllà de períodes concrets. Especialment en els períodes de crisi com l'escalada de preus actual, l'alarma social es dispara i és essencial que tota la població disposi d'informació clara sobre aquestes garanties i pugui rebre de l'administració municipal l'atenció deguda per acollir-s'hi, per exemple, a través de la tramitació dels Informes de risc d'exclusió residencial, en el cas de la Llei 24/2015.

6.1.2. Evitar connexions irregulars i inseguretat (regional, municipal)

L'accés segur per a totes les persones és també clau per garantir que ningú no quedi al marge d'aquest dret, encara menys quan l'accés a aquesta energia s'encareix i les persones que no tenen un contracte o comptador tenen dificultats per regularitzar per por a no poder pagar unes factures de cost creixent. Per això, és clau comptar amb protocols per a la instal·lació de comptadors socials per a les persones que no tenen el subministrament regularitzat, així com les campanyes de regularització en barris específics que experimenten aquesta problemàtica, com les que s'han realitzat a barris com la Mina o les que es pretenen fer a Torre Baró. En aquest sentit, cal convocar la taula bilateral Generalitat i Ajuntament de Barcelona per fer un front comú davant els talls massius i trobar-hi solucions estructurals.

En l'escala municipal, els protocols de detecció de precarietat, com les figures dels picaportes, o el Protocol de Bombers de Barcelona per detectar casos de pobresa i pobresa energètica o subministraments insegurs, són eines que cal seguir desenvolupant i ampliant. Els ens locals han de liderar la tasca preventiva, davant les onades de pujades de preus coincidents amb onades de fred o temporals, que poden situar fora del sistema a part de la població, sense accés regularitzat al subministrament energètic o que hi accedeixen de manera precària.

"Cal convocar la taula bilateral Generalitat i Ajuntament de Barcelona per fer un front comú davant els talls massius i trobar-hi solucions estructurals."

6.2 Ajuts, descomptes, tarifes socials

6.2.1 Topalls en els preus i tarifació socials (nacional, municipal)

En el context actual, els estats també poden orientar les seves polítiques cap a la fixació de preus de comercialització de l'electricitat, ja que no tenen competències per intervenir en el mercat majorista (àmbit europeu). De tota manera, hi ha països com Espanya, França, Grècia, República Txeca i Romania que proposen impulsar reformes en aquest mercat únic europeu. A l'Estat espanyol, s'han emprès mesures com la limitació de la pujada de la tarifa d'últim recurs del gas o la reducció dels càrrecs i impostos de la factura de la llum. Fins i tot, tal com es comenta al marc normatiu, s'han fet intents reguladors per minorar els beneficis excessius que les grans elèctriques obtenen al mercat majorista.

En aquest àmbit, les empreses subministradores han fet pressió per defensar els seus interessos davant les mesures adoptades per frenar la pujada de preus. És urgent, doncs, que també les administracions a diferents escales exerceixin la màxima incidència per exigir mesures que protegeixin la ciutadania.

El govern municipal de Cadis, per exemple, ha exigit 3 mesures al govern central en els últims mesos:

- Reforma del sistema de fixació de preus (amb un cost per tecnologia que quedi fixat i es remuneri a aquestes empreses i inversions pel cost de producció, més un petit marge de benefici)
- Que les comercialitzadores elèctriques que vulguin puguin oferir el bo social, sense necessitat de ser comercialitzadores de referència.
- Canvis en la fórmula com es costeja el bo social elèctric, perquè es pagui sobre la base del volum de negoci. Actualment es paga en funció del nombre

de clients/tes, no a partir del volum de negoci, la qual cosa significa que les empreses centrades en el model domèstic, amb molts clients que no són industrials, paguen més pel bo social que les empreses que venen grans quantitats d'energia o tenen un gran volum de negoci.

També pel que fa a la qüestió dels preus, el cas de Cadis, que disposa d'un operador[3] energètic públic com Barcelona, és una situació que cal analitzar i tenir en compte, malgrat les diferències competencials i de forma:

- La comercialitzadora elèctrica de Cadis dona servei a la major part de la població del municipi: aproximadament al 80%.
- Des del juny del 2021, amb la pujada de preus, compra l'energia molt més cara del que la ven, de manera que ha tingut 4 milions en impagats, que està cobrint a partir d'un crèdit.
- La població segueix en alerta i angoixada per la pujada de preus, malgrat que la factura mitjana de les persones abastides no ha experimentat cap augment.
- L'octubre del 2021 hi ha hagut una nova pujada del 20%, que endarreriran i no introduiran en les factures fins al gener. Aquest marge de temps els ha servit per preparar una bona campanya comunicativa, informar amb més temps i aturar el cop 6 mesos, esperant que el segon trimestre de l'any els preus baixin.

En el cas de Barcelona Energia, comercialitzadora pública de l'Ajuntament, s'ha fet front a les pèrdues gràcies al vincle amb l'energia generada per TERSA i a la seva vocació de servei públic (que no demana la generació de beneficis econòmics per a l'accionariat). BCN Energia ofereix diferents tarifes, una de fixa, una d'indexada al mercat majorista amb un petit marge de benefici, una d'eficient —per trams de consum— i una de solar, per a les llars amb autoconsum. Són les tarifes que, de moment, s'han vist menys impactades per l'escalada de preus, tot i que es revisen

3 En el cas de Cadis és tracta d'una comercialitzadora i distribuïdora.

anualment i en aquesta revisió hi haurà una afectació evident.

Segons la mateixa comercialitzadora, l'estratègia que ha seguit per pal·liar l'increment de preus ha estat centrada en tres eixos:

- Divulgació: explicar què està passant, com evitar males praxis i quin impacte té el context actual a les nostres factures.
- Eficiència: valoracions personalitzades de patrons de consum i adequació de tarifes.
- Cerca activa de petit comerç/mercats per fer una proposta de tarifes més eficients.
- Autoconsum: establir programes proactius per tal d'instal·lar el màxim nombre de plaques i així generar més energia al marge del mercat majorista.

6.2.2 Ajuts i descomptes (nacional, regional i municipal)

Diferents països, regions i comunitats autònomes preveuen o han plantejat amb la pujada de preus actual, un seguit de mesures per al pagament d'ajuts, a través d'un ingrés/transferència o aportació de xecs, destinats al pagament dels rebuts d'energia (llum i gas), en alguns casos específicament per a la calefacció, que en la majoria dels casos està vinculada als combustibles fòssils, especialment afectats en aquesta crisi de preus.

L'automatització d'aquests ajuts és clau per assegurar que la població potencialment beneficiària els rep. És el cas del Winter Fuel Payment (entre 100-300 £) per a pensionistes del Regne Unit, o fa poc el cas de França, que ha afegit 100 euros al seu "chèque énergie" ja existent, que constava d'una transferència d'entre 48-277 €, amb més de 5 milions de receptors al país. En tots dos casos el procés està automatitzat, a diferència del bo social elèctric a l'Estat espanyol, o el bo tèrmic per a les persones que no tenen domiciliat el pagament.

Les instàncies municipals han de fer-ne un seguiment acurat, especialment quan aquests ajuts no estan automatitzats, per acompanyar les famílies potencialment beneficiàries en la seva sol·licitud.

"Diferents països, regions i comunitats autònomes preveuen o han plantejat amb la pujada de preus actual, un seguit de mesures per al pagament d'ajuts, a través d'un ingrés/transferència o aportació de xecs, destinats al pagament dels rebuts d'energia."

Pel que fa als descomptes o exempcions impositives, en l'àmbit regional, per exemple, el govern flamenc ha eliminat les taxes per reduir les factures energètiques amb una mesura que hauria de permetre estalviar 43 euros a cada família. S'ha arribat a un acord per reduir la factura de la llum, deixant d'ingressar 200 milions d'euros en gravàmens. Flandes té 6,5 milions d'habitants, gairebé dobla la població de l'AMB, i amb una capacitat competencial més gran, però mostra la importància de les polítiques amb administracions d'escala no estatal.

L'ampliació de les rebaixes fiscals relacionades amb la llum, però, tindrà un impacte notable en les arques públiques en un futur imminent. A més, la reducció o l'exempció d'impostos i taxes planteja el problema de la impossibilitat d'emprar aquesta recaptació pública per a plans, a diferents escales, per impulsar la transició energètica justa o l'atenció i la cobertura social, a través de la redistribució corresponent. Per aquest motiu cal impulsar mesures, des dels diferents actors implicats, que caminin en la línia de no carregar el pes de la crisi de preus de l'energia exclusivament a les arques públiques, mentre continuen produint-se beneficis en la gestió de serveis bàsics. D'altra banda, tal com hem vist en els canvis normatius recents que han entrat en vigor l'1 de gener del 2022, les mesures orientades únicament a les rebaixes fiscals i de taxes acostumen a ser puntuals i no se sostenen en el temps, cosa que implica tard o d'hora una pujada del preu de la factura, en un escenari futur que no es preveu que millori quant a l'escalada de preus.

Propostes en la línia dels consums mínims vitals, així com la cancel·lació de deutes (a través dels convenis que preveu la Llei 24/2015), requereixen una participació i un monitoratge en què l'escala municipal és indispensable, i que pot permetre descongestionar l'esforç que es fa amb fons públics per a la protecció social de les persones en situació de vulnerabilitat, exigint obligacions a les empreses privades que gestionen aquests serveis.

En aquest sentit, val la pena parar atenció a les propostes dels operadors públics d'aigua o d'energia. Particularment el cas de Cadis, davant les dificultats d'algunes persones usuàries, l'ajuntament i la comercialitzadora no estan proposant a la gent que marxi per anar a una comercialitzadora regulada, sinó que els ofereixen poder cobrir puntualment alguna factura, i alhora faciliten altres ajuts. L'ajuntament paga aquests ajuts amb els beneficis de l'operador[4] (entre 300.000 i 600.000 euros anuals) que dediquen a assegurar l'accés a l'energia de la població. Els diferents tipus d'ajuts que presten són els següents:

- Cobertura de rebuts puntualment.
- Ajuts a pensionistes d'ingressos baixos. Si la persona es passa del límit de la despesa/consum establert, no se li aplica el descompte.
- Cobertura energètica anual (creada a través d'un procés participatiu[5]): s'assegura una quantitat d'energia a la família o persona titular del contracte sobre la base del nombre d'habitants de l'habitatge, si es compleixen uns requisits de renda i/o socials determinats, en coordinació amb Serveis Socials. S'estipula un topall de consum i de potència contractada i si la família es manté per sota del límit de consum i de potència, la factura li arriba a cost 0, mentre que qui el sobrepassa sí que l'ha d'abonar. Aquesta cobertura no se sol·licita activament ni s'aplica automàticament, sinó que Serveis Socials identifica les famílies que han demanat que se'ls cobreixin uns quants rebuts en un any.

4 Una altra vegada, el fet de tenir també la distribuïdora, els aporta més marge de retribució.

5 Vegeu apartats 6.6.2 i 6.6.3.

6.3 Atenció de finestreta única en l'àmbit local i comunitari

6.3.1 Oficines d'atenció a la pobresa energètica i assessorament energètic a la ciutadania (municipal)

Diferents iniciatives en l'àmbit de la Unió Europea (UE) plantegen la necessitat de l'atenció en finestreta única ("*one stop shops*"), per evitar la burocratització de processos o la manca d'informació, especialment en les qüestions referents a l'energia. Coalicions d'àmbit europeu com Right to Energy, així com també d'àmbit estatal han exigit diverses vegades aquesta mena de mecanismes a les institucions corresponents, així com la coordinació entre aquestes.

One stop shops

"One Stop Shop" és un terme anglosaxó que sorgeix els anys 20 als Estats Units. Els consumidors volien estalviar temps en les compres i responent a aquesta demanda van començar a proliferar botigues que oferien tots o gairebé tots els productes que els consumidors buscaven en un sol lloc o botiga.

En l'àmbit energètic, es tracta de punts d'atenció o "botigues" on les persones usuàries poden donar sortida a les seves diferents necessitats i inquietuds pel que fa al subministrament i consum energètic. Una mena de market place (físic, que també pot tenir un reforç web o en línia) on puguin trobar els diferents actors de la cadena de subministrament de l'energia i l'eficiència energètica o la rehabilitació i renovació d'habitatges i edificis. En aquests espais les persones usuàries poden optimitzar les seves factures o canviar-se a la comercialitzadora municipal, si escau, però sobretot es poden informar i rebre un pla personalitzat sobre els programes de renovació i eficiència energètica de casa seva, parlar sobre les subvencions disponibles, els procediments que cal seguir, la constructora o l'empresa de reformes que durà a

terme l'obra, els plans de retorn energètic i l'estalvi previst, o disposar d'una mediació comunitària per a la instal·lació de plaques fotovoltaiques i implementació de consum compartit amb les veïnes de la seva escala, edifici o carrer.

Els motius a favor d'aquesta classe d'iniciativa o perspectiva són diversos:

- ***Confiança:*** tens un únic lloc referent que centralitza els processos i recursos, de manera que coordina totes les gestions, simplifica i fa més estretes les relacions.
- ***Estalvi i relocalització:*** la proposta és estalviar temps, esforç i diners en disposar d'un ens que t'ofereix propostes o solucions integrals, locals, a mida i personalitzades. Quan un únic proveïdor treballa a cada part de la solució final que necessites, aquesta millora perquè es fa de manera cohesionada.
- ***Sinergia i millor comunicació:*** s'ofereix un ventall de productes i serveis diversos, i es produeix col·laboració entre diferents actors i elements de la cadena que es complementen entre si per donar resposta a les necessitats de les persones usuàries/clients i, per tant, la comunicació dins de l'empresa serà ràpida i eficient. Si es gestionés cada servei en un ens o empresa diferent, la comunicació seria més feixuga, burocratitzada, etc.

Es tracta, doncs, d'un espai d'atenció i trobada d'ens locals, empreses i persones usuàries, on uns ofereixen i acompanyen diverses fases o necessitats i d'altres reben un servei. Un espai físic on es pot demanar, contractar, desenvolupar i implementar els diferents projectes que permetin a les

persones garantir el seu subministrament energètic, l'eficiència energètica de casa seva, la renovació del seu edifici juntament amb les seves veïnes, o la participació en un projecte comunitari d'autoconsum, passant pel sorgiment o la creació d'una comunitat energètica.

Agents energètics, instal·ladors, empreses de reformes, serveis d'enginyeria, mediació comunitària, atenció a la diversitat i acompanyament en la gestió de tràmits administratius es convocaran en aquest espai, coordinats entre si, posant fil a l'agulla a la cerca de solucions integrals per a tota la ciutadania.

El projecte europeu Innovate posa diversos exemples de One Stop Shops que poden servir com a inspiració. En aquest projecte es posa èmfasi en diverses decisions clau a l'hora de crear aquestes oficines de finestreta única o botigues d'una sola parada:

- **On s'ha de situar la botiga/oficina** perquè sigui tan còmoda i atractiva com sigui possible a la població, **generant esdeveniments i feedback local perquè es conegui l'espai i les seves potencialitats** al seu entorn més proper, i esdevingui un referent al municipi o en l'àmbit (en aquest cas, l'energia i l'habitatge). Es pot també plantejar una aproximació barri a barri.

- **La gestió local de l'ens municipal, que aglutini altres actors de l'àmbit públic o privat, però fent de frontissa i garantia de qualitat** i dels objectius de la iniciativa. Es tracta d'oferir una qualitat que ha de ser difícil d'igualar per altres actors no coordinats entre si.

- Generar **espais per a la trobada d'actors que poden permetre el finançament d'iniciatives diverses.** Un cara a cara o una interfície on es puguin trobar les fórmules de retorn d'inversió dels projectes per finançar, formats de matchfunding, o les subvencions més adequades per a cada persona o comunitat usuària.

- Fugir de la dicotomia entre les renovacions profundes i les renovacions pas a pas. Aquestes botigues o oficines de finestreta única tenen l'oportunitat **d'actuar en favor d'oferir solucions d'eficiència energètica a les llars i edificis i, paral·lelament, construir les capacitats dels actors clau perquè a mitjà i llarg termini s'implementin estratègies i polítiques de rehabilitació de llarg abast,** generant sensibilització i incidència en la població i en altres escales o instàncies.

També són de gran utilitat els mapatges que recullen els diferents serveis d'atenció a la ciutadania, per facilitar la cerca en un canal únic, d'informació que habitualment està disgregada, en formats diferents o poc accessible.

Alguns exemples d'aquesta modalitat de mesures es poden trobar en la iniciativa Energy Cities, on també es fan ressò dels punts d'assessorament energètic de la ciutat de Barcelona. La principal diferència o repte encara pendent dels PAE és oferir més integració en la promoció i facilitació dels ajuts i un acompanyament o mediació en la rehabilitació d'habitatges, especialment per a les persones en situació de vulnerabilitat, tema que es tracta al punt següent. També cal reactivar-ne l'atenció presencial, ja que la bretxa digital pot ser una barrera insalvable per a moltes famílies en situació d'exclusió o pobresa energètica.

L'objectiu de les oficines de finestreta única, que tenen la seva raó de ser en l'àmbit local, és guiar els ciutadans durant les actuacions pertinents, sigui el canvi de condicions contractuals, la informació sobre drets o sobre ajuts a les renovacions, però s'ha de fer amb protocols inclusius i accessibles, arribant activament i de manera especial als grups en risc d'exclusió, que, com dèiem, s'enfronten a barreres digitals, de salut, de discapacitat, d'idioma, entre d'altres.

Aquestes oficines, així com l'expertesa i l'experiència d'entitats del tercer sector i dels moviments socials, també poden permetre centralitzar la rebuda i l'estudi de les vulneracions per part de les companyies subministradores[6] i presentar propostes de modificacions de polítiques i mesures a escales supramunicipals, amb exemples i dades concretes, així com casos que poden establir un precedent o jurisprudència per garantir drets universals[7].

6.3.2 Acompanyament i mediació per a les comunitats veïnals (municipal)

Les polítiques de renovació d'habitatges i rehabilitació o eficiència energètica requereixen, a més d'una atenció en finestreta única, una assistència tècnica propera i mediació comunitària. Aquest últim aspecte ha estat central en una prova pilot realitzada al municipi de Santa Coloma per part de l'ICAEN, així com en altres projectes en curs a la Diputació de Girona.

Les veïnes i veïns es troben amb moltíssimes dificultats a l'hora de fer instal·lacions,

6 L'associació ABD, juntament amb ESF, està actualment preparant un informe jurídic sobre les vulneracions en el procediment de sol·licitud del bo social elèctric.

7 Com és el cas del litigi estratègic: https://www.goteo.org/project/acoso-cobradores-endesa-a-juicio

no només fotovoltaiques, sinó també termosolars, bombes de calor o d'altres, ja que xoquen de vegades amb barreres per part dels ajuntaments en temes de patrimoni. Així mateix, tenen problemes amb les autoritzacions d'obres d'instal·lacions, la burocràcia administrativa, l'accés a subvencions o crèdit, etc.

Els mateixos ajuntaments i altres ens municipals són també actors que volen emprendre en les seves infraestructures i instal·lacions aquest compromís amb les energies renovables, però dins d'això hi ha realitats molt diferents. Des de les entitats de l'economia social i solidària (ESS) com BATEC s'identifiquen molts petits municipis que volen aprofitar algunes superfícies, com ara poliesportius o algun altre equipament que sigui més fàcil d'integrar, però també hi ha un històric d'instal·lacions de l'administració que no van ser pensades des d'una perspectiva comunitària:

> *"En aquests casos és autoconsum per part de les seves instal·lacions, i normalment no hi ha excedents o si n'hi ha es venen a la xarxa, però abans de l'últim canvi legislatiu fins i tot la Generalitat tenia algunes plaques fotovoltaiques sobre edificis d'instituts, però tot estava pensat per vendre a xarxa, cosa que ja no es plantejaria així perquè es paga a un preu molt baix (...) Segurament perquè en l'àmbit administratiu així era més senzill, perquè pel que fa a la gestió de l'equipament és molt més complicat dir una part ens l'estalviem, una la venem, etc. Com fem el seguiment també des d'un equipament que és educatiu? Que una instal·lació sigui un equipament educatiu i que, alhora, puguem fer servir els sostres per generar, no estava resolt. Doncs això que passava, segueix passant, perquè aquestes instal·lacions de fa tres o cinc anys segueixen en aquesta modalitat de venda a la xarxa, i hem de pensar com podem treballar perquè aquestes instal·lacions puguin promoure una comunitat energètica i quins han de ser els criteris per poder entrar dins d'aquesta comunitat. [...] Hi ha comunitats organitzades que poden acabar sent una associació o el que sigui. Moltes comencen per una societat civil organitzada que demana a l'ajuntament que*

cedeixi part de les cobertes. Altres vegades és directament l'ajuntament que és conscient que hi ha una part d'aquesta instal·lació que serà per a excedents, però en lloc de vendre-ho també es pot utilitzar a escala local. Algunes d'aquestes administracions també estan estudiant quina és la manera d'integrar dintre d'aquestes comunitats persones que potser no poden ni assumir aquesta quota o que tenen dificultats més importants que pagar les factures".

"Les polítiques de renovació d'habitatges i rehabilitació o eficiència energètica requereixen, a més d'una atenció en finestreta única, una assistència tècnica propera i mediació comunitària."

Així doncs, les iniciatives o els projectes que inclouen la perspectiva comunitària, de justícia social i de gènere poden ser de gran utilitat, però encara són l'excepció, en una qüestió que, tanmateix, requereix un gran impuls.

6.4 Promoció de la renovació dels habitatges i autoconsum renovable accessible per a tothom

6.4.1 Salvaguardes socials per assegurar l'accés als ajuts i programes a les persones en situació de vulnerabilitat (nacional, regional, municipal)

Actualment, els programes de rehabilitació disponibles a la demarcació de Barcelona són diversos, però accedir-hi no és senzill ni està resolta la destinació d'un percentatge mínim a les persones en situació de vulnerabilitat. Diversos col·lectius i plataformes a escala europea i estatal han posat èmfasi en la necessitat de salvaguardes socials per assegurar l'accés a ajuts i programes de rehabilitació per als col·lectius en situació de vulnerabilitat en el marc de la futura directiva europea "*Energy Performance of Buildings*". És clau que des de l'àmbit municipal es vagi un pas per davant i s'asseguri un percentatge mínim, especialment en els programes que han d'aterrar a través dels fons *Next Generation*, tant si s'aconsegueix incloure aquesta obligació com si no des de l'àmbit europeu.

Gairebé 400.000 morts prematures cada any a la UE s'atribueixen a l'exposició crònica a les partícules en suspensió de menys de 2,5 micres[8]. Les dramàtiques conseqüències per a la salut donen lloc a un gran menyscapte en salut pública, a una despesa sanitària més elevada i a menys productivitat, cosa que origina pèrdues econòmiques de fins a mig bilió d'euros per any[9]. Així doncs, l'impuls de la renovació d'habitatges és un compromís per la salut.

També és necessari que en l'impuls dels estàndards mínims d'eficiència energètica (MEPS) i els certificats d'eficiència energètica s'asseguri que no es genera l'anomenat efecte "renoviction", que implica una expulsió de població vulnerable de llars que han estat rehabilitades, per a un augment posterior dels lloguers o preus de venda.

8 https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2020-report

9 https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe- 2020_82129230-en

"Actualment, els programes de rehabilitació disponibles a la demarcació de Barcelona són diversos, però accedir-hi no és senzill ni està resolta la destinació d'un percentatge mínim a les persones en situació de vulnerabilitat."

Precisament sobre els MEPS, a diferents regions de Bèlgica s'han impulsat polítiques en aquest sentit[10], que es recullen a continuació:

- Flandes: El 2015 s'impulsa un programa per complir amb horitzó 2020: Aïllament mínim dels terrats, recomanat per a totes les llars, però només obligatori per als lloguers privats
- Flandes: El 2019 s'impulsa un programa per complir amb horitzó 2023: Doble vidre recomanat per a totes les llars, però només obligatori per als lloguers privats
- Brussel·les: El 2019 s'anuncia una regulació per ser aprovada el 2021 i per complir amb horitzó 2030, de 5 en 5 anys fins al 2050, unes mesures tècniques mínimes d'eficiència per a tots els edificis domèstics i no domèstics.

6.4.2 Autoconsum renovable accessible per a tothom, liderat per actors institucionals i l'ESS (regional, municipal)

L'opció per la generació renovable és una de les qüestions que pot permetre, a les ciutats i a les comunitats afectades, ser més resilients davant la fluctuació dels preus i uns recursos energètics finits. Des de la UE es creu que les actuals pujades de preus en el sector energètic haurien de portar en bloc a accelerar la transició dels

10 https://www.raponline.org/wp-content/uploads/2020/06/rap-sunderland-santini-mini6mum-energy-performance-standards-june-2020-final.pdf

combustibles fòssils cap a les energies renovables, però el gas natural és encara un combustible clau per a la generació d'electricitat, per la qual cosa és urgent capgirar aquesta lògica, impulsant projectes de generació renovable distribuïda, promoguts en l'àmbit comunitari i ciutadà, gràcies al suport d'actors institucionals com els municipis, així com també actors de l'economia social i solidària.

En aquest sentit, cal seguir potenciant experiències de comunitats energètiques locals, com les que estan en marxa a Sant Martí, al Guinardó o a la Bordeta, explorant les possibilitats de generació en terrats públics, municipals o comunitaris i fomentant una cultura de drets energètics entre les usuàries de les comunitats.

L'impuls de l'autoconsum és un dels eixos per arribar a la descarbonització de l'economia i de la societat, però en l'imaginari social, així com en determinats actors institucionals i polítics, hi ha encara dubtes sobre quin n'és el cost-benefici. Segons l'informe de l'ICAEN i l'IREC sobre el potencial fotovoltaic[11] "s'espera una gran caiguda de costos fins al 2030, i després, un lleuger estancament". Segons aquestes projeccions de l'LCOE[12] ("*levelised cost of energy*"), els costos en les dues opcions (teulada i grans

11 http://icaen.gencat.cat/web/content/10_ICAEN/17_publicacions_informes/08_guies_informes_estudis/informes_i_estudis/arxius/20191122_FotovoltaicaIREC.pdf

12 "Levelised cost of energy", és a dir, el valor del cost total actual de construir i operar una instal·lació generadora d'energia al llarg de la seva vida útil.

plantes) seran pràcticament 1/3 dels actuals. A escala global, en un escenari altament renovable (per exemple, intentant complir els estàndards dels plans 2050 d'Europa), l'Agència Internacional de l'Energia (IEA) preveu que l'energia solar fotovoltaica arribi a representar més del 15% del total de la generació d'electricitat al món.

En aquest sentit, el programa "Claus en mà" de BCN Energia, que promou la instal·lació de plaques fotovoltaiques per a l'autoconsum, assessora i dona seguiment a tot el procés. Amb la pujada de preu de l'electricitat, la instal·lació d'una placa ha passat d'amortitzar-se en 8 anys a fer-ho en 5 i, a més, les llars poden aconseguir fins a un 35% d'estalvi en la seva factura. Queda, però el repte d'aconseguir més instal·lacions en habitatges plurifamiliars.

En l'àmbit de Catalunya, trobem exemples diversos d'aquest autoconsum compartit, en formats i propostes diferenciades. Per exemple, a través de comunitats energètiques locals, explotant la generació d'electricitat renovable —en aquests casos, a través del sol amb plaques fotovoltaiques—, en què la Diputació de Girona subvenciona aquesta iniciativa per a quatre municipis, amb 40.000 euros per a cadascuna de les quatre poblacions: Rupià, Cornellà de Terri, la Cellera de Ter i Amer. O el cas de Pinell de Brai (Terra Alta), on veïnes i veïns es podran connectar a la xarxa pública de generació d'electricitat, des d'un impuls inicial municipal, però amb base cooperativa i comunitària, en què es preveu una cogovernança ajuntament/ciutadania.

A l'Estat espanyol cal destacar el cas de La Ermineta a Navarra, on Gares Energía està aconseguint avançar cap a l'autoabastiment municipal, gràcies a la recuperació de l'activitat industrial de la central minihidràulica "Electra-Regadío", localitzada al terme municipal de Puente la Reina, al marge esquerre del riu Arga. La iniciativa treballa a curt, però sobretot a mitjà i llarg termini, rep finançament europeu i hi participa el govern de Navarra, així com empreses locals, població en situació d'atur, cooperatives, CENIFER i la Universitat de Navarra.

"Cal seguir potenciant experiències de comunitats energètiques locals, com les que estan en marxa a Sant Martí, al Guinardó o a la Bordeta, explorant les possibilitats de generació en terrats públics, municipals o comunitaris i fomentant una cultura de drets energètics entre les usuàries de les comunitats."

També és interessant destacar el cas de La Palma Renovable, un projecte finançat per la Comissió Europea i el Cabildo de La Palma, que té com a objectiu impulsar la fita d'una illa 100% renovable, amb el focus en la generació distribuïda i ciutadana i l'economia local per assolir la sobirania energètica de l'illa.

Des d'Eléctrica de Cádiz també s'ha llançat una campanya d'autoconsum compartit. Ara que la regulació permet que la instal·lació no sigui només propietat de la gent, sinó que també pot ser propietat de l'empresa, s'han ampliat molt les possibilitats de l'empresa municipal. Alhora, segueixen amb la tasca pedagògica sobre què implica l'autoconsum renovable i quins són els mites que cal afrontar.

A escala europea és destacable el cas de Schönau, on la ciutadania es va reapropiar no només de la generació renovable (una cooperativa que subministra electricitat a una població de 170.000 persones), sinó també de la xarxa de distribució. Un petit grup de ciutadans va començar a organitzar tallers i concursos d'estalvi d'energia, reactivant minicentrals hidroelèctriques d'aigua i impulsant instal·lacions d'energia solar. Alhora, van impulsar dos referèndums locals per recuperar la xarxa en mans de la gent. Aquest col·lectiu ciutadà va fundar *Elektrizitätswerke Schönau* (EWS), i des de l'any 2009, EWS és una cooperativa oficial en la qual tothom pot tenir un paper i en què tots els socis tenen el mateix dret a vot i paraula.

També trobem iniciatives de generació renovable en l'àmbit publicocomunitari a Saerbeck (Alemanya) i Lochem (Països Baixos). Es tracta de casos reconeguts per la seva capacitat de construir xarxa i facilitar l'aprenentatge, a través d'una política de servei a la comunitat, un lideratge compartit i una gestió dels processos complexos per part dels equips municipals, fruit d'una estreta interacció i confiança mútua entre el govern local i els representants de les comunitats locals.

- Saerbeck: Entre el 60 i el 70 per cent dels veïns han fet els seus propis projectes o estan directament implicats en l'esforç municipal. La iniciativa va començar des de la base, amb la ciutadania realitzant més de 500 projectes solars i energètics en habitatges particulars, comerços i finques. Aquests projectes produeixen prou electricitat per donar servei a gairebé la meitat dels seus 7.200 ciutadans.

- La cooperativa energètica de Lochem està formada per 950 socis. Va començar l'any 2010 i es va convertir en un laboratori viu per a l'impuls de l'energia renovable, amb sostres solars col·lectius, una plataforma per compartir cotxes i un programa d'estalvi d'energia per a les llars. Tenen el suport de més de 60 voluntaris, 15 dels quals són "entrenadors energètics", i l'aspiració és arribar a un 50% de propietat per part de la població local.

Precisament la importància de l'esfera de l'Economia social i solidària (ESS) és clau, per la necessitat d'implicar els teixits empresarials locals en la transformació i l'impuls de la transició energètica, que no prendrà prou embranzida si només s'hi implica l'esfera institucional. Actors de l'ESS de la ciutat de Barcelona, i concretament del sector energètic com BATEC, destaquen com arran de l'emergència climàtica s'ha fet palès que és necessària la responsabilitat social a escala local, malgrat que es tracti de cooperatives que també operen en l'àmbit nacional i internacional. La qüestió de la pujada i la crisi de preus ha incrementat una sensació de responsabilitat, que s'estava gestant des de feia temps i que, a través de la col·laboració amb iniciatives del sector,

ha obtingut més visibilitat: alternatives que venen de lluny, com l'autoconsum compartit o les comunitats energètiques. És urgent el seu impuls immediat i estès, i que siguin una alternativa per a tota la ciutadania, i no només per a uns quants. A més, des de l'ESS i les cooperatives d'eficiència i transició energètica s'està acompanyant en l'ambientalització de les administracions (no tan sols pel que fa a l'electricitat sinó també altres vectors d'energia i altres recursos): *"Això és clau per engegar processos de sobirania energètica local amb prioritització del replantejament dels usos i el consum, del decreixement, etc. I vincular el servei elèctric —que està més mediatitzat— amb la resta de serveis bàsics. Aquí hi entren també temes de mobilitat i temes amb vector energia important, i se salta a l'aigua, l'alimentació, els residus"*[13].

En el marc de la crisi de preus de l'energia, segons BATEC, la ciutadania té cada cop més clar que vol alternatives: *"el nivell d'indignació és molt gran, però les famílies o comunitats no saben per on començar".* Se susciten reclams dirigits a les institucions i a les cooperatives o empreses tècniques perquè es promogui un model i catàleg, opcions que la ciutadania coneix. Alhora, cal que aquestes opcions es facin sobre la base de l'accessibilitat i l'assequibilitat, en especial amb les persones migrades i la garantia del dret a l'habitatge: "*La primera barrera, per descomptat, és el tema econòmic, però no només hi ha la barrera econòmica sinó també moltes d'altres: models de tinença dels habitatges, documentació... això ho volem començar a treballar a l'Ateneu cooperatiu i veure com la feina que ja s'està fent en habitatge i migracions travessa l'eix energia*"[14]. Des de la seva activitat estan impulsant diferents projectes de comunitats energètiques locals, començant per una iniciativa a la Bordeta i dues a Roquetes, en relació amb habitatge cooperatiu. L'objectiu d'aquesta mena d'iniciatives és anar més enllà de "posar plaques" i incloure-hi una visió de barri i comunitat, afrontar els reptes de la pobresa energètica i la desigualtat als espais al voltant dels quals s'articulen els projectes.

13 Entrevista a BATEC, en el marc de la realització d'aquest informe.

14 Entrevista a BATEC, en el marc de la realització d'aquest informe.

No obstant això, les demandes per a l'autoconsum arriben sobretot a través de gran usuaris, ja que als petits els pot costar molt més organitzar-se i veure quina és l'alternativa. Disposar d'una propietat única, un edifici o una superfície gran, etc. és un avantatge de partida, i es tracta d'una inversió que quasi tots els actors associats a grans usos estan tirant endavant o estan almenys disposats a fer: administracions, ajuntaments, equipaments municipals o edificis terciaris, com oficines, fundacions o associacions. Malgrat que els projectes impulsats d'autoconsum cobreixen entre el 10 i el 60% dels usos, la quantitat d'estalvi és cada cop més evident. Alhora, hi ha una sensació favorable quant a la injecció de diners o inversió a través de les subvencions, però no és igual per a tothom: *"observem molt la diferència entre qui té la capacitat d'inversió i qui s'ha d'organitzar en l'àmbit col·lectiu. No és tant la inversió econòmica —en molts casos estem parlant d'entre 3.000 i 10.000 euros—, sinó moltes altres barreres; de temps i de gestió, sobretot per als usuaris petits*."[15]

Així doncs, les salvaguardes socials (garanties d'accés per als col·lectius o sectors més vulnerabilitzats) i la interseccionalitat entre els diferents eixos de desigualtat, són condicions de base per oferir un autoconsum renovable que sigui veritablement accessible per a tothom, perquè si no es corre el risc que esdevingui un nou factor generador de desigualtat.

15 Entrevista a BATEC, en el marc de la realització d'aquest informe.

6.5 Operadors d'energia (municipal)

Un dels impactes que està produint la crisi actual de preus, i que ja ha tingut greus conseqüències a altres països com el Regne Unit, és l'amenaça a la sostenibilitat econòmica de petites comercialitzadores, públiques, privades o cooperatives. En aquest sentit, hem esmentat les pèrdues econòmiques a les quals fa front Eléctrica de Cádiz, el suport que significa disposar de generació d'energia pública per a Barcelona Energia i, també, darrerament Som Energia ha impulsat una campanya de petites aportacions al capital entre les seves sòcies per garantir la viabilitat de la cooperativa. Aquestes pèrdues, ocasionades pels alts preus als quals es ven l'energia al mercat majorista i el poc marge de maniobra de les comercialitzadores petites, poden provocar fallides i una major concentració —encara— del sector de la comercialització en mans de les empreses de l'oligopoli. És necessari, per tant, atendre les demandes i garantir la sostenibilitat de les petites comercialitzadores per poder avançar cap a una democratització més gran del sector.

De fet, la ja esmentada Eléctrica de Cádiz, més enllà de les actuacions a escala municipal en la línia d'informació, transparència, campanyes comunicatives o d'impuls de les renovables, destaca per no tractar-se només d'una comercialitzadora, ni tan sols només d'un operador (que inclou generació i comercialització), sinó que ofereix també el vessant de la distribució. Això la fa especialment interessant des del punt de vista que, d'una banda, una part important de la ciutadania del municipi n'és client (el 80% de la població és abastida d'electricitat per l'operador municipal), i de l'altra, que les retribucions de la distribució ajuden l'operador a ser més sostenible i poder prendre decisions i fer inversions més substancioses. Es tracta d'una elèctrica amb més de 50.000 contractes.

Recuperar la distribució elèctrica

Els operadors municipals que no tenen accés a la distribució d'electricitat, perquè aquesta és una activitat considerada com a monopoli natural, disposen, en la pràctica, de menys eines per fer viable la seva activitat.

La distribució és una de les activitats més lucratives i principals del sector elèctric, que funciona com a monopoli natural a l'Estat espanyol. La distribució és la construcció, operació i manteniment de les línies de mitjana i baixa tensió que subministren l'electricitat als usuaris finals. A Catalunya, el 95% de les xarxes de distribució són propietat d'Endesa Distribución, i se'n sap ben poc. De fet, arran dels talls massius de llum a diversos barris de Catalunya a principis del 2021 s'ha fet encara més evident la necessitat d'auditar aquestes xarxes per saber què passa i quin és el manteniment que es fa des dels transformadors fins a les llars.

Per aquests motius, prendre el control de la distribució a escala pública i/o comunitària o almenys evitar concessions sense data d'acabament com l'actual, permeten molta més flexibilitat a l'hora de potenciar l'autoconsum compartit, avançar en la democràcia

energètica i ser més resilients i independents de la volatilitat dels mercats. En aquest sentit, experiències com l'Associació de Municipis per l'Energia Pública, de la qual Barcelona n'ocupa la secretaria, s'han de potenciar i enfortir per progressar envers els drets energètics de la ciutat de Barcelona.

6.6. (In)formació, transparència i democratització

6.6.1. Facilitació d'informacions clau (municipal)

Col·lectius, moviments socials i plataformes ciutadanes fa temps que estan involucrats en la tasca de descodificar els missatges i les informacions clau referents al model energètic. Alhora, algunes administracions a diferents escales també han emprès processos i iniciatives per informar, de manera rigorosa i entenedora, dels últims esdeveniments sobre la crisi de pujada de preus, així com de les mesures de protecció o dels canvis legislatius.

L'Ajuntament de Barcelona, a través dels punts d'assessorament energètic i l'Oficina Municipal d'Informació al Consumidor (OMIC), també ha proporcionat diverses informacions sobre els canvis en la factura de la llum. No obstant això, és recomanable seguir explorant vies innovadores per a la comunicació d'aquestes informacions, que no només són complexes sinó també canviants.

Informació que s'avança a les necessitats

Davant contextos canviants i insegurs és clau estar preparades per comunicar, fins i tot abans que sorgeixi la necessitat. El cas de l'Ajuntament de Cadis és el d'un actor que abans de la crisi de preus estava donant molta informació, de manera constant i diversa, a través del seu web i dels canals municipals de difusió.

Aquesta qüestió ha facilitat tenir el públic preparat per rebre un extra d'informació (més quantitat i més complexa) en el moment d'esclatar la crisi de preus.

Algunes de les accions informatives que s'han dut a terme des d'Eléctrica de Cádiz i el mateix consistori són les següents:

- Sempre que hi ha alguna notícia de rellevància en el tema energètic, treuen una nota de premsa des de l'Ajuntament i preparen aparicions a la televisió pública.
- Col·loquen anuncis i plafons informatius als carrers i al mobiliari urbà.
- Promocionen la campanya de l'autoconsum compartit en pantalles municipals, autobusos, etc.
- Han afegit una pestanya d'energia al web de l'Ajuntament.
- Han fet un enviament massiu d'una factura-tipus amb la informació important dels últims canvis reguladors (assenyalats visualment a la mateixa factura-tipus).

- S'han editat i repartir fulls de mà, imants i cartes explicatives en relació amb els trams horaris.
- Han mantigut com a destacada la qüestió dels canvis de tarifes al seu web donant importància a la pujada de preu de l'electricitat al mercat majorista.

6.6.2.Transparència (municipal)

Les últimes mesures impulsades pel govern central amb relació als preus de l'energia reforcen la informació de les persones consumidores sobre possibles canvis contractuals de les empreses subministradores, les quals també apliquen als operadors energètics municipals com Barcelona Energia. En aquest sentit, l'esfera municipal i aquesta classe d'actors tenen l'oportunitat de mostrar un vessant de transparència real, divulgativa i propera, que no estan liderant les subministradores que formen part de l'oligopoli elèctric.

"Són necessàries campanyes actives de comunicació i informació a la ciutadania, així com mecanismes de transparència i accés a la informació, en què la qüestió energètica sigui abordada en profunditat i detall."

Per aquest motiu, són necessàries campanyes actives de comunicació i informació a la ciutadania, així com mecanismes de transparència i accés a la informació[16], en què la qüestió energètica sigui abordada en profunditat i detall.

16 Un exemple de portal de transparència amb important presència del vessant energètic és el de l'Ajuntament de Cadis: https://transparencia.cadiz.es

6.6.3.Formació i democratització per a la cocreació de polítiques (municipal)

Diferents ajuntaments sense capacitat per disposar d'oficines d'assessorament energètic, així com associacions i moviments socials, han optat per les formacions i els tallers a escala comunitària i veïnal, o els habituals tallers de factures, que permeten avançar cap a una perspectiva d'empoderament i horitzontalitat que l'assessorament individualitzat de vegades dificulta.

A més, més enllà de la informació i la transparència, per tal de fer front a la crisi de preus de l'energia i a la situació d'emergència climàtica global, és urgent el treball mitjançant formes més complexes de participació i empoderament ciutadà, que incloguin la formació, així com la cocreació de polítiques i processos de democratització en l'energia. A continuació es proposen alguns exemples de bones pràctiques identificades en aquest sentit.

- Pol Cooperatiu per la Transició Energètica (BATEC).
- Taules de l'energia i procés participatiu per a la construcció de la "Cobertura energètica anual" (Cadis).
- Comunitats energètiques locals (proposta de la Xarxa per la sobirania energètica).
- Assemblees climàtiques i protocols en relació amb l'emergència climàtica (Uppsala, Suècia).

6.7. Coherència de polítiques

6.7.1. Declaracions institucionals i incidència multiescala (municipal)

Més enllà de les Declaracions d'emergència climàtica, que diferents països i governs a diferents escales han impulsat, és urgent que els ens i les administracions locals, municipals i regionals instin els estats i les nacions a fer passos cap a la coherència de polítiques. En aquest sentit, val la pena mencionar les iniciatives municipals que insten el Govern espanyol a sortir de tractats de comerç i inversió que tenen un impacte directe en el sector energètic i la possibilitat d'impulsar polítiques de regulació de mercats i dels preus, com és el Tractat de la Carta de l'Energia.

"Més enllà de les Declaracions d'emergència climàtica, que diferents països i governs a diferents escales han impulsat, és urgent que els ens i les administracions locals, municipals i regionals instin els estats i les nacions a fer passos cap a la coherència de polítiques."

També els governs municipals tenen el deure de la coherència de polítiques en el seu si, per exemple, alineant les polítiques socials amb les polítiques de transició energètica, o participant en grups d'incidència[17], juntament amb altres ciutats a escala global i fent-ne un retorn a la seva ciutadania.

17 Energy Cities, així com el Pacte global d'alcaldes són només alguns exemples d'espais on Barcelona ja participa com a ciutat, però caldria aprofundir en el retorn a la ciutadania i en la comunicació de les accions concretes que s'hi impulsen.

6.7.2. Enfocament de la justícia climàtica (municipal)

Des de la perspectiva de la justícia climàtica, és clau que les actuacions municipals de protecció davant la pujada dels preus evitin que part de la població quedi atrapada en els combustibles fòssils, per exemple, perquè no tenen capacitat per canviar els seus subministraments (electrificació i/o descarbonització de la calefacció i refrigeració) a fonts d'energia renovable.

La calefacció dels edificis és responsable d'una tercera part del total de la demanda d'energia a la UE. Alhora, prop del 75% dels sistemes de calefacció a les llars de la UE empren encara combustibles fòssils[18].

En aquest sentit, es corre el risc que una electrificació massiva augmenti la pobresa energètica, si no es fa amb criteris d'acompanyament a aquella part de la ciutadania que té menys accés a aquestes fonts, ja que quedaria bloquejada dins de fonts energètiques finites, dependents de l'extractivisme a tercers països.

Així mateix, caldrà realitzar un important estudi, gestió i reducció posterior de la demanda a escala municipal, tant de les instal·lacions municipals i el seu consum, com de la demanda i el metabolisme energètic i d'altres fluxos en l'àmbit de ciutat, i la seva dependència de l'exterior.

L'eficiència energètica i la reducció de la demanda pot permetre rebaixar els preus de l'energia si disminueix la necessitat d'afegir-hi generació cara (quan la font energètica o el combustible és escàs o car d'extreure), reduint la pressió sobre els recursos energètics, especialment aquells en els quals l'extracció es produeix a tercers països.

Un terç de l'energia emprada a les llars europees prové del gas. Global Witness ha analitzat els beneficis de les 20 principals empreses gasístiques entre el passat juliol i setembre, en plena escalada de preus, amb uns resultats de 65.000 milions de dòlars.

18 RAP (2020)

Un altre indicador que cal tenir en compte és el de les emissions, així com els sistemes que permeten "comerciar-hi", amb el perill que això comporta, encara més en la seva aplicació a escala domèstica. Dins de les mesures proposades per la Comissió Europea davant la pujada de preus, s'inclou que els països ofereixin suport mitjançant vals, ajornaments de pagament de factures o pagaments parcials de factures, que es poden finançar amb els ingressos del sistema de comerç d'emissions de la UE. Aquesta mesura pot ser aparentment positiva, per la possibilitat de vehicular la recaptació cap a la protecció de la població, però les diferents administracions han de fer una lectura crítica per evitar la mercantilització de les emissions, analitzant els indicadors municipals i valorant si aquelles emissions evitades s'estan produint per una altra banda.

A més, els sistemes de comerç d'emissions, que la UE vol aplicar a partir del 2026 als edificis, augmentarà les factures d'energia de les llars (en prop de 500 euros anuals per llar), especialment per a les persones i els col·lectius en situació de vulnerabilitat que no tenen accés a un habitatge renovat o rehabilitat, i que no presenta l'eficiència requerida o els estàndards recomanats. L'escala municipal serà clau a l'hora de parar un possible cop desigual per a la població en aquesta matèria.

Per acabar, cal tenir en compte que la pujada de preus impacta en l'economia local, ja que l'electricitat a un preu excessiu redueix la competitivitat de certs productes, serveis i sectors. La sobirania energètica del municipi, així com l'impuls d'altres sobiranies, com l'alimentària, poden ajudar a aconseguir que l'efecte de la pujada de preus a escala global no es vegi imprès d'una manera tan important en els productes i serveis finals, promovent entre la ciutadania aquest comerç de proximitat, no només per convicció política, sinó també perquè econòmicament es percebi un impacte més petit de les cadenes productives globals.

7. Conclusions i propostes d'actuació en l'àmbit local

En aquest estudi hem constatat que el sistema elèctric espanyol, cenyit a les regulacions de la UE, vehicula la protecció de la ciutadania a través de dos tipus de drets: d'una banda, drets lliberals dels consumidors i, de l'altra, una sèrie de drets de les persones més vulnerables, que han de garantir els poders públics, a través de mesures reguladores i basades en prestacions, incidint el mínim possible sobre les dinàmiques del mercat.

En el context actual, el mercat minorista i el mercat majorista de l'electricitat de tipus marginalista, al seu torn enormement dependents dels mercats internacionals del gas i dels drets del CO_2, sotmeten els preus d'un bé tan essencial per a la vida com és l'electricitat a una volatilitat enorme, que pot derivar en escalades desaforades del preu de l'electricitat inassumibles, no només per a la població vulnerable, sinó també per al conjunt de la ciutadania, com estem veient en els darrers mesos.

Més enllà dels problemes de model que pateix el sistema elèctric espanyol, **hem constatat febleses importants en les polítiques estatals de protecció dels més vulnerables, tant en temps ordinaris com en contextos de crisi**:

- ## La tarifa PVPC

  Creada justament per als consumidors vulnerables, ha estat tradicionalment, en temps estables, la tarifa més econòmica, ocultada sempre per les comercialitzadores, especialment interessades a desplaçar els consumidors al mercat lliure. Ara bé, com hem exposat, la PVPC és una tarifa indexada vinculada al mercat majorista diari i, per tant, està subjecta a la volatilitat d'aquest mercat. Així doncs, paradoxalment, en el context actual d'escalada de preus, la tarifa del mercat regulat ha esdevingut justament la més vulnerable. Aquesta és una de les inconsistències més flagrants del sistema elèctric espanyol, de la qual, a més, les grans comercialitzadores (més protegides davant la volatilitat del mercat diari per la seva integració vertical) han sabut treure rèdit amb ofertes de preus i campanyes publicitàries

impulsades en els darrers mesos per seduir els consumidors a passar-se al mercat lliure, una elecció que si bé a curt termini ha pogut garantir a les persones preus més baixos, té enormes riscos a llarg termini. El context actual ens ensenya que hem d'avançar cap a una protecció de tarifes, vertaderament regulada, i per tant desvinculada tant del mercat majorista com del mercat minorista, a través d'una tarifa social fixa.

• Les categories de consumidor vulnerable

Les categories de consumidor vulnerable, vulnerable sever i en risc d'exclusió social estan delimitades per llindars de renda molt baixos i no zonificats, combinats amb altres criteris a vegades incoherents, que exclouen persones amb dificultats serioses per fer front a les seves factures elèctriques del dret al bo social. A mitjà termini, ens hauríem d'encaminar cap a un sistema de tarifes menys estigmatitzador, de caràcter progressiu, estructurat entorn d'esglaons definits en funció de criteris com la renda, el consum i les necessitats. En qualsevol cas, mentre aquest canvi no arribi, s'hauria d'efectuar urgentment una revisió profunda dels llindars i criteris que actualment configuren les categories dels consumidors vulnerables.

- **Protecció de les persones vulnerables davant els talls de subministrament per part de les operadores**

La moratòria vigent en el marc de l'escut social per fer front a la crisi de la covid-19 té un abast molt limitat pel reduït nombre de persones que empara, pel seu caràcter temporal sotmès a la incertesa de les renovacions periòdiques i, sobretot, perquè no aborda la qüestió central del deute acumulat per les persones. El mínim vital impulsat pel Govern amb vocació de permanència és també força limitat, ja que igualment els beneficiaris es corresponen amb l'insuficient nombre de persones titulars del bo social, perquè sotmet la protecció davant els talls a un límit temporal de deu mesos, sense tenir en compte la situació d'aquesta persona transcorregut el termini i perquè tampoc no atén la qüestió del deute. En aquesta matèria, s'hauria de tendir a la creació d'un marc legal estatal similar al català articulat entorn del principi de precaució, acompanyat alhora de mecanismes de gestió del deute, com la condonació o el FAS.

Propostes d'actuació en l'àmbit local

Tot i que les competències en l'àmbit municipal per promoure un canvi sistèmic o revertir les tendències alcistes dels preus en contextos com l'actual són molt limitades, **des del món local es poden fer grans passos per minorar els impactes a la ciutadania, reduir la vulnerabilitat de les persones i incrementar la seva capacitat de resiliència**:

- **Comunicació i transparència**

És un moment clau per poder explicar i discernir entre el sistema energètic i el sistema elèctric (crisi del gas vs. pujada dels preus de l'electricitat), o discernir entre la distribuïdora i la comercialitzadora que ens ven l'energia, o l'energia generada que fixa els preus. Més enllà de la informació i la

comunicació, cal que s'impulsin de manera paral·lela la transparència i la participació reals i efectives, en un sentit que vagi més enllà de la protecció dels "lliures consumidors", així com promoure campanyes de comunicació dirigides a tota la ciutadania sobre el context, els seus impactes i les accions que es duguin a terme.

• Impuls de les energies renovables

Cal fer esforços contundents, orientar recursos com els Next Generation, promoure l'activitat de petites i mitjanes empreses i economia social i solidària en el camp de les renovables per identificar, acompanyar i assessorar un procés exhaustiu de transició energètica a la ciutat mitjançant autoconsum i autoconsum compartit. S'han de vèncer els obstacles amb què topen els habitatges unifamiliars i reforçar les ajudes que permeten que la transició no sigui excloent. Per això, també cal molta informació i comunicació a la ciutadania.

• Justícia social i climàtica

Els costos de la crisi energètica actual cal que es reparteixin de manera justa. Les decisions normatives i polítiques determinen com s'assignen els costos de l'energia a través de les factures de la ciutadania. És fonamental que la transició energètica ineludible no requereixi una despesa o un esforç més grans de les persones afectades per la pobresa energètica. També cal que es qüestioni la necessitat de materials crítics per optar per les renovables, o l'accés a aquestes tecnologies només per a uns quants:

- Una transició ràpida, per arribar a emissions zero a escala mundial el 2050, requeriria sis vegades més aportacions de minerals el 2040 que avui, així com l'electrificació de la demanda implica duplicar les necessitats actuals de coure (IEA, 2021).

- L'auditoria dels consums serà clau, no només per als clients vulnerables, com s'ha fet fins ara, sinó també per a les empreses, ens municipals, etc.

• Transició energètica socialment justa

És imprescindible acompanyar els processos de regeneració urbana amb projectes de transició energètica. S'han de reforçar els programes i orientar els fons (tipus Next Generation) a identificar proactivament zones més vulnerabilitzades on cal dinamitzar l'autoconsum i la generació renovable. S'ha de proveir de processos de mediació les finques de veïnes i buscar solucions econòmicament acceptables. En aquest sentit, és un impediment el fet que per poder participar en el procés d'assessorament i instal·lació que ofereix Barcelona Energia les famílies han de perdre el bo social en veure's obligades a canviar de companyia comercialitzadora. En la línia de la demanda d'Eléctrica de Cádiz, cal buscar alternatives per evitar-ho.

• Posar fre a la gestió privada dels serveis bàsics

Diversos estudis elaborats en l'àmbit europeu per la Federació Europea de Sindicats de Serveis Públics – EPSU mostren l'encariment dels preus de bens privatitzats. Hem vist, també, com diversos relators especials de les Nacions Unides (Heller, Alston o Arrojo) han constatat amb molta preocupació aquesta realitat. La dependència de la volatilitat dels mercats i l'orientació a la maximització dels beneficis econòmics en forma de dividends té com a conseqüència el creixement de la pobresa energètica, la manca de respostes davant contextos com l'actual, talls de llum a persones vulnerabilitzades o factures elevades amb la contractació de serveis de manteniment, entre d'altres. Cal promoure des del món municipal una gestió pública i comunitària de l'energia, en la mesura que es tracta d'un bé públic i prioritzant la seva funció social.

• Cerca de consens i front comú entre diferents actors i escales d'actuació, per impulsar polítiques energètiques amb vessant social

Els països de la UE són, en gran part, responsables de les seves polítiques energètiques nacionals, i les normes de la UE els permeten prendre mesures d'emergència per protegir els consumidors dels costos més elevats. Cal que les diferents escales i administracions pressionin perquè aquestes mesures siguin urgents, eficaces i equitatives.

• Suport a diferents actors per reduir la dependència dels combustibles fòssils

És convenient donar suport i acompanyar el teixit empresarial i l'economia local per a un viratge cap a una dependència menor dels combustibles fòssils i el seu preu volàtil, per exemple, impulsant les polítiques encaminades a reduir la demanda i a signar acords de compra d'energia renovable, iniciant propostes d'agregació de la demanda, entre les petites empreses perquè signin conjuntament aquests contractes, etc. Previsiblement, el 2022 l'esforç pressupostari del teixit empresarial dirigit a l'electricitat serà més gran, i això pot repercutir en els preus.

• Tasques de fiscalització i control de les empreses per a la defensa del dret a l'energia

Es poden articular aliances amb altres escales territorials de govern per activar diverses vies judicials amb el propòsit d'impulsar litigis estratègics que aspirin a canviar el marc normatiu o una determinada interpretació del dret, amb efectes generals que transcendeixin el cas concret.

8. Recomanacions a l'Ajuntament de Barcelona

1. Mantenir i reforçar els punts d'assessorament energètic (PAE) com una política estable a l'Ajuntament de Barcelona i ampliar alguns dels seus serveis, ja que els PAE han millorat l'accés a la informació i l'empoderament de la ciutadania de Barcelona en matèria de drets energètics.

2. Recuperar la presencialitat dels PAE

Més enllà que es continuï amb el servei de cita prèvia cal recuperar l'atenció sense cita i en presencial, que es va perdre a causa de la pandèmia, per a les persones que presentin una urgència, com per exemple un tall de subministrament, i per evitar desigualtats provocades per la bretxa digital.

3. Incorporar un servei nou d'assessoria específica en l'àmbit de la rehabilitació com les "One stop shops" o atenció en finestreta única, basat en exemples d'altres ciutats europees.

4. Continuar i reforçar les auditories energètiques a les llars més vulnerables

Contribuir no només a reduir-ne la despesa energètica sinó també a fer que les persones vulnerabilitzades facin un ús digne dels seus subministraments, ja que, en molts casos, el seu consum està per sota del que és necessari per viure dignament.

5. Identificar els col·lectius més vulnerables a la pobresa energètica. Diversos estudis fets a la ciutat de Barcelona mostren com el gènere és un factor de risc en la pobresa energètica, i també que la infància i les persones grans hi són més vulnerables. En el darrer informe sobre els drets de la infància, el Síndic de Greuges de Catalunya ja alertava de la necessitat de la intervenció de les administracions enfront de situacions de pobresa energètica per manca de subministraments bàsics en llars amb menors. Per tot això, cal que l'Ajuntament de Barcelona desenvolupi programes específics d'atenció a aquests col·lectius més vulnerables implicant-hi els PAE, els serveis socials, les escoles, l'atenció primària i les xarxes de veïnatge, entre d'altres.

6. Prestar una atenció més integral a les persones que pateixen pobresa energètica. És necessari reforçar el seu seguiment i acompanyament, no només per part dels PAE, sinó també en coordinació amb Serveis Socials i altres serveis especialitzats perquè, en molts casos, pateixen altres vulnerabilitats, més enllà de la pobresa energètica.

7. Establir ajudes per a la rehabilitació d'edificis a famílies vulnerabilitzades i identificar proactivament els edificis i les llars més necessitades a través de mediadors comunitaris que, a la vegada, facilitin la gestió d'aquests projectes amb el veïnat. En la línia del que ja va recomanar el Defensor del Poble andalús a la comunicació de l'agost del 2021 sobre la seva preocupació pels alts preus de la llum, cal millorar l'eficiència energètica de les llars, especialment de les més amenaçades

per situacions de pobresa energètica, amb ajudes per millorar-ne l'aïllament tèrmic, renovar-ne les instal·lacions elèctriques i facilitar l'adquisició d'electrodomèstics més eficients. Cal que aquestes ajudes arribin a les persones més vulnerabilitzades prioritzant criteris de renda i establint mecanismes per facilitar-hi l'accés mitjançant l'eliminació de les barreres burocràtiques.

8. Organitzar formacions i sessions divulgatives sobre optimització de factures, ajudes a les que acollir-se i drets energètics. Algunes d'aquestes formacions ja es fan des dels PAE, però l'objectiu és que transcendeixin d'aquests espais i arribin a tota la ciutadania. Per això, es proposa que es puguin impartir en espais com ara les biblioteques, centres cívics, consells de barri, etc.

9. Instar el Govern central perquè totes les comercialitzadores puguin oferir descomptes a les famílies en situació de vulnerabilitat i aconseguir una aplicació eficaç de les ajudes, en funció de les rendes principalment.

10. Dur a terme una diagnosi de la demanda energètica de la ciutat de Barcelona a través d'una auditoria per establir quins són els grans consumidors d'energia de la ciutat per poder reduir o estalviar aquells consums dels quals es pot prescindir. En l'àmbit domèstic cal detectar en quins barris o districtes es produeix un consum més elevat de l'energia i oferir formacions per orientar les persones amb consums molt elevats d'energia sobre la necessitat d'un canvi en els seus hàbits de consum.

11. Mantenir la comercialitzadora pública com a servei municipal que contribueix a un canvi de model orientat a entendre l'energia com un servei públic i un dret de la ciutadania.

12. Impulsar comunitats energètiques a tots els barris i districtes de la ciutat oferint teulades i equipaments públics perquè la ciutadania les pugui gestionar, o bé donant suport a iniciatives entre particulars (com ja es fa a Sant Martí, el Guinardó o Sants). Cal potenciar el rol de l'economia social i solidària en aquests processos, així com propiciar mecanismes perquè persones en situació de vulnerabilitat energètica puguin participar de manera vinculant en aquestes comunitats energètiques com a membres de ple dret.

13. Elaborar una guia per a la implementació de plaques solars a la ciutat de Barcelona per tal de fomentar l'autoconsum a escala particular. Aquesta guia ha de tenir en compte i informar sobre la tipologia d'edificis i les normatives aplicables a fi d'impulsar l'autoconsum.

14. Incrementar l'autoconsum col·lectiu de proximitat (col·legis, instituts, gimnasos i altres edificis municipals). Potenciar les comunitats energètiques locals mitjançant la cessió de teulades municipals per poder crear espais col·lectius de generació d'energia fora del mercat que puguin contribuir també a reduir la pobresa energètica a la ciutat.

15. Impulsar una campanya comunicativa que doni a conèixer programes com el "Carrega't d'energia" per tal d'arribar a la ciutadania i fer-los partícips dels diferents programes que contribueixen a ampliar la seva cultura energètica.

16. Promoure iniciatives d'impuls de l'autoconsum compartit al sector empresarial, com les que ja es duen a terme des de BCN Energia i l'Ajuntament; incentivar les petites i mitjanes empreses del sector de les renovables; acordar processos de transició energètica, com el que es treballa actualment a la Zona Franca, i buscar proactivament l'eficiència en consum, però també econòmica, als contractes de llum d'aquest sector.

17. Millorar l'eficiència energètica del patrimoni municipal. Cal que els edificis, les instal·lacions i els espais públics redueixin encara més els costos dels subministraments municipals i de les entitats que en depenen. A la vegada caldria fomentar la conscienciació d'estalvi energètic de tots els treballadors i treballadores municipals.

18. Avançar en altres formes de generació renovable a la ciutat, com ara l'eòlica i la fotovoltaica.

19. Reforçar els refugis climàtics i garantir-ne l'obertura, amb la finalitat d'aconseguir el confort tèrmic de la ciutadania en situacions de temperatures extremes i a tot el territori.

20. Fer màxima publicitat i difusió de totes les mesures que es duguin a terme a la ciutat per reduir l'impacte de l'increment de les tarifes de la llum sobre la ciutadania perquè ningú no es quedi enrere i amb l'objectiu de garantir el dret humà a l'energia.

9. Glossari

Cicle combinat de gas: les centrals tèrmiques de cicle combinat transformen energia tèrmica del gas natural en electricitat.

Cost d'oportunitat: el cost d'oportunitat, a diferència del cost de producció, és aquell que constitueix la diferència entre el valor de l'opció escollida i la millor opció no triada. En el cas de l'energia hidroelèctrica, utilitzen el concepte de cost d'oportunitat les centrals que permeten emmagatzematge i, per tant, generar energia quan és més rendible.

Drets d'emissió de CO_2: els drets d'emissió els paguen les empreses que emeten CO_2. La UE assigna a cada país una quantitat de drets que s'assignen en subhastes públiques, en les quals les empreses poden comprar-ne.

Euphemia: és un algoritme, és a dir, un programa informàtic, que fa la cassació de les diferents ofertes i demandes que rep el mercat majorista d'electricitat des de tots els països de la regió per després determinar un preu nacional.

Mercat lliure: en el mercat lliure són les comercialitzadores les que marquen el preu de l'electricitat.

Mercat majorista / *pool* elèctric: mercat on es negocia cada hora l'energia elèctrica que es consumeix; està gestionat per l'operador independent OMIE (Operador del Mercat Ibèric d'Energia).

Mercat regulat: el mercat regulat d'electricitat és aquell que es regeix per la tarifa PVPC, que varia cada hora i ve fixada pel Govern, en relació amb els preus de cassació horària del mercat elèctric.

Operador del Mercat Ibèric d'Energia: és l'operador del mercat elèctric a l'Estat espanyol, s'encarrega de la gestió del mercat diari i intradiari d'electricitat i de l'acoblament amb el mercat europeu.

PVPC: preu voluntari per al petit consumidor; és un sistema mitjançant el qual el Govern de l'Estat espanyol fixa un preu regulat per a la llum al qual es poden acollir totes les persones consumidores que ho vulguin.

Red Eléctrica de España: filial del grup multinacional espanyol Red Eléctrica Corporación. S'encarrega de la gestió de la xarxa de transport d'energia elèctrica en alta tensió i del funcionament correcte del sistema de subministrament elèctric de l'Estat espanyol.

Subhasta marginalista: subhasta en què es fixa el preu mitjançant el sistema marginalista. L'oferta s'ordena per preus (la més econòmica primer), fins a complir amb la demanda calculada per a aquesta hora. Cada cop van entrant ofertes més elevades de preu fins que s'arriba al punt de cassació entre oferta i demanda. El preu que es pagarà a tots els productors que hagin entrat a la subhasta serà el de la darrera oferta que ha entrat, és a dir, la més cara.

Tarifa fixa: la tarifa fixa, vinculada al mercat lliure, és una tarifa que ofereix un preu mensual o de kWh independentment de l'hora o el dia de la setmana; se les coneix també com a tarifes planes.

Tarifa indexada: una tarifa indexada és aquella que, al mercat lliure, té una relació directa, o és proporcional (amb un marge de benefici) al preu de cassació del mercat elèctric.

Windfall profits: beneficis caiguts del cel; per culpa del fet que el mercat majorista funciona com a subhasta marginalista, a totes les generadores que ofereixen energia es paga el preu de cassació de la darrera energia que ha entrat, la més cara. Quan parlem de beneficis caiguts del cel ens referim a aquesta diferència de preu entre l'oferta que es fa i el que es rep finalment, que pot representar un gran marge de benefici per a tecnologies que, en realitat, tenen baixos costos de generació.

10. Normativa

Tractats, convenis, acords i resolucions internacionals

ONU: Assemblea General, Declaració Universal de Drets Humans, 10 de desembre de 1948, 217 A (III), disponible a: https://www.refworld.org.es/docid/47a080e32.html

ONU: Assemblea General, Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals. Adoptat i obert a la signatura, ratificació i adhesió per l'Assemblea General en la seva Resolució 2200 A (XXI), de 16 de desembre de 1966, disponible a: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1977-10734

ONU: Assemblea General, Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, 18 de desembre de 1979, Resolució A/RES/34/180, disponible a: https://www.refworld.org.es/docid/5bf30d844.html

ONU: Assemblea General, Declaració sobre la utilització del progrés científic i tecnològic en interès de la pau i en benefici de la humanitat, Resolució 3384 (XXXX), de 10 de novembre de 1975.

ONU: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR), Observació general núm. 15 (2002): El dret a l'aigua (articles 11 i 12 del Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals), 20 gener de 2003, E/C.12/2002/11, disponible a: https://www.refworld.org.es/publisher,CESCR,GENERAL,,47ebcbfa2,0.html

ONU: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR), Observació general núm. 13: El dret a l'educació (article 13 del PIDESC), 8 de desembre de 1999, E/C.12/1999/10, disponible a: https://www.refworld.org.es/docid/47ebcc8e2.html

ONU: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR), Observació general núm. 4: El dret a un habitatge adequat (art. 11 (1) del Pacte), 13 de desembre de 1991, E/1992/23, disponible a: https://www.refworld.org/docid/47a7079a1.html

ONU: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR), Observació general núm. 3: L'índole de les obligacions dels Estats Parts (paràgraf 1 de l'art. 2 del Pacte), 14 de desembre de 1990, E/1991/23, disponible a: https://www.refworld.org/pdfid/4538838e10.pdf

Normativa de la UE

Directiva 2019/944/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 5 de juny de 2019, sobre normes comunes per al mercat interior de l'electricitat i per la qual es modifica la Directiva 2012/27/UE (DOUE núm. 158, de 14 de juny de 2019, pàg. 125-199), disponible a: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944

Resolució del Parlament Europeu, de 19 de juny de 2008, sobre una Carta Europea dels Drets dels Consumidors d'Energia (DO C, 286 E de 27.11.2009, pàg. 24-29), disponible a: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008IP0306

Normativa, resolucions i plans estatals i autonòmics

Espanya. Constitució espanyola, de 29 de desembre de 1978 (BOE, núm. 311, 29.12.1978), disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229

Espanya. Llei 24/2013, de 26 de desembre, del sector elèctric (BOE núm. 310, de 27 de desembre de 2013, pàg. 105198-105294), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2013-13645

Espanya. Reial decret llei 7/2016, de 23 de desembre, pel qual es regula el mecanisme de finançament del cost del bo social i altres mesures de protecció al consumidor vulnerable d'energia elèctrica (BOE núm. 310, 24.10.2016, pàg. 90354-90368), disponible a: https://www.boe.es/eli/es/rdl/2016/12/23/7

Espanya. Reial decret 897/2017, de 6 d'octubre, pel qual es regula la figura del consumidor vulnerable, el bo social i altres mesures de protecció per als consumidors domèstics d'energia elèctrica (BOE núm. 242, 7.10.2017, pàg. 97743-97775), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2017-11505

Espanya. Reial decret llei 15/2018, de 5 d'octubre, de mesures urgents per a la transició energètica i la protecció dels consumidors (BOE núm. 242, 6.10.2018, pàg. 97430-97467), disponible a: https://www.boe.es/eli/es/rdl/2018/10/05/15

Espanya. Circular 3/2020, de 15 de gener, de la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència, per la qual s'estableix la metodologia per al càlcul dels peatges de transport i distribució d'electricitat (BOE núm. 21, 24.01.2020, pàg. 6953-6980), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2020-1066

Espanya. Reial decret llei 8/2020, de 17 de març, de mesures urgents extraordinàries per fer front a l'impacte econòmic i social de la covid-19 (BOE núm. 73, 18.03.2020), disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3824

Espanya. Reial decret llei 11/2020, de 31 de març, pel qual s'adopten mesures urgents complementàries en l'àmbit social i econòmic per fer front a la covid-19 (BOE núm. 91, 01.04.2020), disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4208

Espanya. Reial decret llei 30/2020, de 29 de setembre, de mesures socials en defensa de l'ocupació (BOE núm. 259, de 30 de setembre de 2020, pàg. 82169-82211), disponible a: https://www.boe.es/eli/es/rdl/2020/09/29/30

Espanya. Reial decret 956/2020, de 3 de novembre, pel qual es prorroga l'estat d'alarma declarat pel Reial decret 926/2020, de 25 d'octubre, pel qual es declara l'estat d'alarma per contenir la propagació d'infeccions causades pel SARS-CoV-2 (BOE núm. 291, 4.11.2020, pàg. 95841-95845), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2020-13494

Espanya. Reial decret llei 37/2020, de 22 de desembre, de mesures urgents per fer front a les situacions de vulnerabilitat social i econòmica en l'àmbit de l'habitatge i en matèria de transports (BOE núm. 334, de 23 de desembre de 2020, pàg. 118708-118726), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2020-16824

Espanya. Resolució de 28 d'abril de 2021, de la Direcció General de Política Energètica i Mines, per la qual s'estableix el contingut mínim i el model de factura d'electricitat a utilitzar pels comercialitzadors de referència (BOE núm. 103, 30.04.2021, pàg. 52066-52082), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2021-7120

Espanya. Reial decret llei 12/2021, de 24 de juny, pel qual s'adopten mesures urgents en l'àmbit de la fiscalitat energètica i en matèria de generació d'energia, i sobre gestió del cànon de regulació i de la tarifa d'utilització de l'aigua (BOE núm. 151, de 25 de juny de 2021, pàg. 76274-76289), disponible a: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-10584

Espanya. Reial decret llei 17/2021, de 14 de setembre, de mesures urgents per mitigar l'impacte de l'escalada de preus del gas natural en els mercats minoristes de gas i electricitat (BOE núm. 221, 15.09.2021), disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-14974

Espanya. Reial decret llei 23/2021, de 26 d'octubre, de mesures urgents en matèria d'energia per a la protecció dels consumidors i la introducció de transparència en els mercats majorista i minorista d'electricitat i gas natural (BOE núm. 257, 27.10.2021), pàg. 130303-130319), disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2021-17458

Espanya. Reial decret llei 29/2021, de 21 de desembre, pel qual s'adopten mesures urgents en l'àmbit energètic per al foment de la mobilitat elèctrica, l'autoconsum i el desplegament d'energies renovables (BOE núm. 151, 25.06.2021, pàg. 76274-76289), disponible a: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-10584

Espanya. Reial decret llei 11/2022, de 25 de juny, pel qual s'adopten i es prorroguen determinades mesures per respondre a les conseqüències econòmiques i socials de la guerra a Ucraïna, per fer front a situacions de vulnerabilitat social i econòmica, i per a la recuperació econòmica i social de l'illa de La Palma (BOE núm. 152, 25.06.2022, pàg. 89558-89622), versió consolidada disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-10557

Espanya. Ministeri de Transició Ecològica: Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica 2019-2024, disponible a: https://www.miteco.gob.es/es/prensa/estrategia-nacionalcontralapobrezaenergetica2019-2024_tcm30-496282.pdf

Espanya. Ministeri de Transició Ecològica: Pla nacional integrat d'energia i clima 2021-2030, disponible a: https://www.miteco.gob.es/images/es/pnieccompleto_tcm30-508410.pdf

Catalunya. Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica (DOGC núm. 6928, 5.8.2015), disponible a: https://dogc.gencat.cat/ca/document-del-dogc/?documentId=700006

Catalunya. Llei 16/2017, d'1 d'agost, del canvi climàtic (DOGC núm. 7426, 3.8.2017), disponible a: https://canviclimatic.gencat.cat/web/.content/03_AMBITS/Llei_cc/docs/Llei_16_2017_CC_CAT.pdf

Catalunya. Resolució TSF/945/2021, de 3 d'abril, per la qual es fa públic l'Acord entre el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, el Departament d'Empresa i Coneixement de la Generalitat de Catalunya i la companyia subministradora Endesa relatiu a combatre la pobresa energètica (DOGC núm. 8381, 7.4.2021), disponible a: https://dogc.gencat.cat/es/document-del-dogc/index.html?documentId=897438

Catalunya. Resolució TSF/946/2021, de 3 d'abril, per la qual es fa públic un conveni de cooperació entre el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, el Departament d'Empresa i Coneixement i la companyia subministradora Endesa sobre concertació de mesures de suport a unitats familiars en situació de pobresa energètica relacionada amb subministraments de gas, electricitat i l'eficiència energètica (DOGC núm. 8381, 7.4.2021), disponible a: https://dogc.gencat.cat/es/document-del-dogc/index.html?documentId=897465

Ajuntament de Barcelona. Pla Clima 2018-2030 de Barcelona, disponible a: https://www.barcelona.cat/barcelona-pel- clima/sites/default/files/documents/pla_clima_cat_maig_ok.pdf

Ajuntament de Barcelona. Declaració d'emergència climàtica de Barcelona, de 15 de gener de 2020, disponible a: https://www.barcelona.cat/emergenciaclimatica/sites/default/files/2020-07/declaracio_emergencia_climatica_ca.pdf

Informes i resolucions d'organismes no jurisdiccionals

Alston, P. (2019). La extrema pobreza y los derechos humanos. Informe del Relator Especial sobre la extrema pobreza y los derechos humanos. UN Doc. A/73/396. Disponible a: https://undocs.org/es/A/73/396

Defensor del Poble. Corte de suministro eléctrico en la zona norte de Granada. Resolució de 7 d'agost de 2020 (Queixa núm:20005730). Disponible a: https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/cortes-de-suministro-electrico-en-la-zona- norte-de-granada/

Defensor del Poble andalús. El Defensor del Pueblo andaluz muestra su preocupación por los elevados precios de la luz y solicita medidas urgentes para paliar sus efectos sobre las economías domésticas y especialmente sobre las familias en riesgo de pobreza energética. Comunicació d'1 d'agost de 2021. Disponible a: https://defensordelpuebloandaluz.es/actualidad/el-defensor-del-pueblo-andaluz-muestra-su-preocupacion-por-los-elevados-precios-de-la-luz

Heller, L. (2020). Privatització i els drets humans a l'aigua potable i al sanejament. Informe del Relator Especial sobre els drets humans a l'aigua potable i al sanejament. Barcelona: Aigua és Vida i AMAP.

Síndic de Greuges de Catalunya (2013). Informe sobre la pobresa energètica a Catalunya. Disponible a: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/3530/Informe%20pobresa%20energetica%20definitiu.pdf

Síndic de Greuges de Catalunya (2014). Informe sobre el dret als subministraments bàsics (electricitat, aigua i gas). Disponible a: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3754/Informe%20preus%20subministraments_cat_cobert es.pdf

Síndic de Greuges de Catalunya (2017). El Síndic reclama més recursos per als serveis socials per evitar casos de pobresa energètica com el de la dona que va morir a Reus. Comunicació de 31 de març de 2017. Disponible a: https://www.sindic.cat/ca/page.asp?id=53&ui=4348

Síndic de Greuges de Catalunya (2021). Informe sobre els drets de la infància i l'adolescència. Disponible a: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/8322/Informe%20executivo%20Infancia%202021_cast_ok.pdf

11. Bibliografia i webgrafia

Agència Europea del Medi Ambient (2020). Air quality in Europe-2020 report. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Disponible a: https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2020-report

Agulló, E. (5 de juliol de 2020). Pobles que s'alien amb el sol. El Periódico. Disponible a: https://www.elpuntavui.cat/territori/article/10-administracions/1815734-pobles-que-s-alien- amb-el-sol.html

Ajuntament de Barcelona (s. d.). Novetats en la factura de llum: franges horàries i potència contractada. Disponible a: https://ajuntament.barcelona.cat/omic/ca/noticia/canvis-a-la-factura-de-llum_1071111

Ajuntament de Barcelona. Barcelona i la crisi climàtica. Disponible a: https://www.barcelona.cat/emergenciaclimatica/ca/la-declaracio

Aliança contra la Pobresa Energètica (2021). Bo social elèctric, tota la informació que necessites. Disponible a: https://pobresaenergetica.es/2020/05/08/13-bo-social-electric-tota-linformacio-que-necesites/

A-Porta. Disponible a: https://a-porta.cat/

Ajuntament de Cadis (s. d.). Portal de transparencia. Disponible a: https://transparencia.cadiz.es

Barberà, C. (2015). Com garantir l'assequibilitat del dret humà a l'aigua i al sanejament mitjançant les tarifes. ESFeres Estudios 15. Barcelona: Enginyeria sense Fronteres. Disponible a: https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2016/04/estudi-tarifes-aigua-ESF-2015.pdf

Bondia Garcia, D., "The Emerging Human Rights Revolution: The Beginning of the Fifth Historical Process in the Consolidation of Human Rights", The Age of Human Rights Journal, 2014, pàg. 63-101

Bouzarovski, S., Frankowski, J., Tirado, S. (2018). “HerreroLow-Carbon Gentrification: When Climate Change Encounters Residential Displacement”, International Journal of Urban and Regional Research, vol.42, número 5, pàg. 845-863. Disponible a: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2427.12634

New climate Pad. Disponible a: https://www.brussels.be/new-climate-plan

CNMC (s. d.). Listado de Comercializadores de Referencia con la información relativa al Bono Social. Disponible a: https://sede.cnmc.gob.es/listado/censo/10

(Co)INCIDIM (s. d.). Mapa d’Energia. Garantint el dret a la informació i participació. Disponible a: https://coincidim.cat/processes/mapadenergia/f/30/

Cotarelo, P. (2015). Metabolisme de Barcelona. Cap a un nou model energètic que no generi anticooperació. Disponible a: https://odg.cat/publicacio/metabolisme-barcelona/
Diputació de Barcelona (s. d.). Pacte de les alcaldies pel clima i l’energia. Disponible a: https://www.diba.cat/web/alcaldespelclima/el-pacte

“Ni la pandemia, ni el cambio climático distinguen de ideolodías, fronteras o condición social”. Ethic. Disponible a: https://ethic.es/2020/11/pedro-arrojo-naciones-unidas-agua-saneamiento/

Domene, E., Garcia, X. i Garcia, M (2018). La pobresa hídrica i energètica a l’àrea
Ecodes (s. d.). Manifiesto de la Alianza por la Rehabilitación de Viviendas sin dejar a nadie atrás. Disponible a: https://ecodes.org/hacemos/energia-y-personas/rehabilitacion-energetica-de-viviendas/alianza-por-la-rehabilitacion-de-viviendas-sin-deja-a-nadie-atras/

Ecoserveis(s. d.). Renovant Energies: dones impulsant la transició energètica. Disponible a: https://www.ecoserveis.net/donation/renovant-energies-dones-impulsant-la-transicio-energetica/

Edificat (s. d.). Disponible a: https://www.edificat.eu/ca

El Periódico de la energía (14 de desembre de 2021). No tener tarifas de gas regulada encarece el recibo un 95 %. Disponible a: https://elperiodicodelaenergia.com/no-tener-tarifas-de-gas-regulada-encarece-el-recibo-un-95/

Eléctrica de Cádiz (s. d.). ¿Cómo funciona la Cobertura Energética Anual?. Disponible a: https://comercializadora.electricadecadiz.es/en-que-consiste-la-cobertura-energetica-anual-1

Emelcat (15 de setembre de 2021). Constitució de BATEC – Pol Cooperatiu per la Transició Energètica. Disponible a: https://emelcat.cat/2021/09/15/constitucio-de-batec-pol-cooperatiu-per-a-la-transicio-energetica/

Energy Cities (s. d.). Advocacy groups. Disponible a: https://energy-cities.eu/advocacy-groups

Energy Cities (s. d.). Best Practices. Disponible a: https://energy-cities.eu/best-practices

Energy Cities (s. d.). Uppsala Climate Protocol. Disponible a: https://energy-cities.eu/best- practice/uppsala-climate-protocol/

Energy Democracy (28 de novembre de 2017). Elektrizitätswerke Schönau, Germany. Disponible a: https://energy-democracy.net/schonau-germany-how-mothers-teachers-and-doctors-took-over-the-power-grid-and-energy-supply/

Energy UK (27 de juliol de 2016). Safety Net for vulnerable customers. Disponible a: https://www.energy-uk.org.uk/media-and-campaigns/press-releases/energy-uk-blogs/5840-safety-net-for-vulnerable-customers.html

Eurostat (juny de 2021). Energy consumption in households. Disponible a: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_consumption_in_households

Friends of the Earth Europe (14 de juliol de 2021). 'Fit for 55' puts energy poor in jeopardy. Disponible a: https://friendsoftheearth.eu/press-release/fit-for-55-puts-energy-poor-in-jeopardy/

Friends of the Earth (22 de novembre de 2021). Making Waves: 45 organisations urge EU to deliver on energy poverty commitments. Disponible a: https://friendsoftheearth.eu/news/45-organisations-urge-eu-deliver-renovation-wave-commitments/

Fuel Poverty Action (2014). Energy Bill of Rights. Disponible a: https://www.fuelpovertyaction.org.uk/energy-bill-of-rights-2/

Fundació Foessa (2021). Sociedad expulsada y derecho a ingresos. Disponible a: https://www.caritas.es/producto/sociedad-expulsada-derecho-a-ingresos/

Garcia, M. i Mundó, J. (2014). La energía como derecho. Cómo afrontar la pobreza energética. Debats Catalunya Social. Propostes des del Tercer Sector, núm. 38. Disponible a: https://www.tercersector.cat/sites/default/files/dossier_la_energia_como_derecho._como_afrontar_la_pobreza_energetica.pdf

Global Covenant of Mayors for Climate & Energy (s. d.). Disponible a: https://www.globalcovenantofmayors.org/

González Pijuan, I. i Tirado Herrero, S. (2020). Àrea Metropolitana de Barcelona. Anàlisi de cas pilot. Barcelona: Empowermed. Disponible a: https://www.empowermed.eu/wp-content/uploads/2020/11/Barcelona-Pilot-Site.pdf

Goteo i Aliança contra la Pobresa Energètica (2020). El acoso de los cobradores de Endesa, a juicio. Disponible a: https://www.goteo.org/project/acoso-cobradores-endesa-a-juicio

Green Energy Futures (6 de març de 2019). Saerbeck, Germany – a model "Climate Community of the Future". Disponible a: https://www.greenenergyfutures.ca/episode/saerbeck-germany-a-model-climate-community-of-the-future

IEA (2021). The Role of Critical Minerals in clean Energy Transitions. World Energy Outlook Special Report. Disponible a: https://iea.blob.core.windows.net/assets/24d5dfbb-a77a-4647-abcc-667867207f74/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf

Institut Català d'Energia (2018). Rehabilitació energètica impulsada per l'Administració local. Energia Demo, núm 131. Disponible a: http://icaen.gencat.cat/ca/detalls/publicacio/Num.-131-Rehabilitacio-energetica-impulsada-per-lAdministracio-local

Institut Català d'Energia (s. d.). Mercat lliure. Disponible a: http://icaen.gencat.cat/ca/energia/usos_energia/llar/contractacio-energetica/modalitats-de-contractacio/contractacio-bilateral-lliure-mercat/

Institut Català d'Energia (s. d.). Preu Voluntari per al Petit Consumidor (PVPC). Disponible a: http://icaen.gencat.cat/ca/energia/usos_energia/llar/contractacio-energetica/modalitats-de-contractacio/preu-voluntari-per-al-petit-consumidor-pvpc/

Interregional North-West Europe (22 de juny de 2021). Local ownership in Lochem Energie. Disponible a: https://www.nweurope.eu/projects/project-search/ecco-creating-new-local-energy-community-co-operatives/news/local-ownership-in-lochem-energie/

IREC (2019). Prospectiva energètica de Catalunya a l'horitzó 2050 (Proencat 2050). La transició energètica de Catalunya. ICAEN. Disponible a: http://icaen.gencat.cat/web/.content/10_ICAEN/17_publicacions_informes/08_guies_informes_estudis/informes_i_estudis/arxius/20191122_FotovoltaicaIREC.pdf

La Información (12 de novembre de 2021). Los impagos de la factura de la luz en Francia no supondrán cortes eléctricos. Disponible a: https://www.lainformacion.com/mundo/impagos-factura-luz-francia-supondran-cortes-electricos/2853253/

La Palma Renovable (s. d.). Disponible a: https://lapalmarenovable.es/

Llistar Bosch, D. (2015). La coherència de polítiques per al desenvolupament en matèria ambiental. Contribuïm a la destrucció del medi ambient a escala planetària? Disponible a: https://odg.cat/blog/la-coherencia-de-politiques-per-al-desenvolupament-a-catalunya-en-materia-ambiental/

Maraquin, T. i Eisermann, M. (octubre de 2020). The Accelerator For Renovation One-Stop- ShopsFinal publishable report about the why, how and what of this European experimentation. Innovate. Disponible a: https://energy-cities.eu/wp-content/uploads/2020/11/INNOVATE_publishable_report_final_web.pdf

Marcos, J. i Fernández, M.A. (19 de novembre de 2020). “Ni la pandemia ni el cambio climático metropolitana de Barcelona. Bellaterra: Institut d’Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).

Moreno, G. (15 de desembre de 2021). Amposta: ‘Els veïns del Pinell es podran connectar a una xarxa pública d’electricitat’. Marfanta. Disponible a: https://www.marfanta.com/2021/12/15/amposta-els-veins-del-pinell-es-podran-connectar-a-una-xarxa-publica-de-generacio-delectricitat/

OECD/European Union (2020). Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle. París: OECD Publishing. Disponible a: https://doi.org/10.1787/82129230-en

Pérez Luño, A.-E., La tercera generación de derechos humanos, Thomson/Aranzadi, Navarra, 2006

Portal de Cádiz (27 de novembre de 2021). Cádiz pedirá al Gobierno de España que se salga del Tratado de la Carta de la Energía. Disponible a: https://www.portaldecadiz.com/cadiz-capital/65963-cadiz-pedira-al-gobierno-de-espana-que-se-salga-del-tratado-de-la-carta-de-la-energia

Reale, M., Teoría tridimensional del Derecho. Una visión integral del Derecho, Tecnos, Madrid, 1997

Right to Energy (21 d'octubre de 2020). Will the Renovation Wave really benefit the energy poor? Disponible a: https://righttoenergy.org/2020/10/21/will-the-renovation-wave-benefit-the-energy-poor/

Ruitort Isern, S., Energía para la democracia, La cooperativa Som Energia como laboratorio social, Los Libros de la Catarata, Madrid, 2016.

Service-Public République Française (1 de desembre de 2021). Chèque énergie: coup de pouce exceptionnel de 100 euros. Disponible a: https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/A15168

Som Energia (18 d'octubre de 2021). Obrim de nou les aportacions voluntàries al capital social. Disponible a: https://blog.somenergia.coop/som-energia/2021/10/obrim-de-nou-les-aportacions-voluntaries-al-capital-social-2/

Sunderland, L. i Santini, M. (2020). Filling the policy gap: Minimum energy performance standards for European buildings.Regulatory Assistant Project. Disponible a: https://www.raponline.org/wp-content/uploads/2020/06/rap-sunderland-santini-mini6mum-energy-performance-standards-june-2020-final.pdf

Transnational Institute (25 d'abril de 2018). El impulso municipalista a una transición energética justa y participativa en Cádiz. Disponible a: https://www.tni.org/es/art%C3%ADculo/el-impulso-municipalista-a-una-transicion-energetica-justa-y-participativa-en-cadiz

Udalbiltza. Hartueman. Gares/Puente La Reina: Energía. Disponible a: https://www.udalbiltza.eus/es/hartueman/gares-energia

UK Government (s. d.). Winter Fuel Payment. Disponible a: https://www.gov.uk/winter-fuel-payment

Walker, G. i Day, R. (2012). "Fuel poverty as injustice: Integrating distribution, recognition and procedure in the struggle for affordable warmth". Energy Policy, 49, 69-75. Disponible a https://doi.org/10.1016/j.enpol.2012.01.044

Xarxa per la sobirania energètica (2021). Informe Comunitats Energètiques locals. Ciutadania per la sobirania. Disponible a: https://xse.cat/category/comunitats-energetiques-locals/

Xarxa per la sobirania energètica (27 d'octubre de 2021). Com funciona el mercat elèctric? Disponible a: https://xse.cat/comfuncionaelmercatelectric/